

บทที่ 3

หลักประกันสิทธิและเสรีภาพของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ในการไต่สวนข้อเท็จจริงคดีอาญาโดยคณะกรรมการ ป.ป.ช.

3.1 หลักการค้นหาความจริงในคดีอาญาโดยคณะกรรมการป.ป.ช.กับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหา

คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีบทบาทสำคัญในการไต่สวนข้อเท็จจริงคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เพื่อค้นหาความจริงในเนื้อหาแห่งคดี (Inquisitionprinzip) โดยคณะกรรมการ ป.ป.ช. ต้องดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริง ทั้งในส่วนที่เป็นคุณและเป็นโทษแก่ผู้ถูกกล่าวหา เพื่อพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหา โดยในการไต่สวนข้อเท็จจริงเพื่อค้นหาความจริงในเนื้อหาแห่งคดีต้องคำนึงถึงการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาควบคู่ไปด้วยกัน

3.1.1 ความหมายของการค้นหาความจริง

ในคดีอาญาต้องพิจารณาจากพยานหลักฐานที่นำเข้ามาสู่การพิจารณาไม่ว่าจะเกิดจากการเสนอของคุณความหรือพยานที่เรียกเข้ามาสืบเพิ่มเติมในคดี โดยแบ่งได้ 2 ประเภท คือ¹

1) การค้นหาความจริงตามแบบหมายถึง ศาลพิจารณาพยานหลักฐานที่คุณความนำเสนอต่อศาลโดยพิจารณาว่าพยานหลักฐานยื่นมาโดยชอบหรือไม่ และพยานหลักฐานที่นำเสนอนั้นน่าเชื่อหรือไม่ว่าการกระทำของจำเลยเป็นความผิด การค้นหาความจริงตามแบบนี้พยานหลักฐานอาจได้มาโดยการยอมรับของคุณความทั้งสองฝ่ายว่านำมาใช้เป็นพยานหลักฐานในคดีได้

2) การค้นหาความจริงในเนื้อหา หมายถึง การที่ศาลพิจารณาพยานหลักฐานจะต้องค้นหาความจริงด้วยตัวศาลเอง โดยพิจารณาจากพยานหลักฐานทั้งของโจทก์และจำเลย และศาลอาจเรียกสืบพยานเพิ่มเติมได้เองตามสมควร เพื่อให้ได้ความจริงว่าข้อเท็จจริงในคดี

¹ ณรงค์ ใจหาญ "หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเล่ม 1." พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2544), หน้า 38

เป็นอย่างไร และศาลมีบทบาทในการซักถามพยานได้เอง เพื่อให้ได้ความจริงแทนที่จะเป็นการนำเสนอและซักถามจากโจทก์หรือจำเลย โดยในการทำหน้าที่ค้นหาความจริง ของศาลไม่ผูกมัดกับแบบหรือคำร้องขอของผู้ใด ศาลมีหน้าที่ต้องตรวจสอบค้นหาความจริงจนเป็นที่พอใจ²

การค้นหาความจริงหมายความว่า การกระทำใด ๆ เพื่อให้ได้ซึ่งความจริงทั้งที่เป็นผลดีและผลร้ายแก่ผู้ถูกกล่าวหา ไม่ว่าจะเป็ไต่สวนข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐาน การตรวจค้นเพื่อพิสูจน์หรือค้นหาความผิด รวมทั้งการค้นหาพยานบุคคล พยานเอกสารหรือพยานวัตถุจากทุกฝ่าย ก่อนทำการประเมินค่าพยาน (Evaluation) ว่ามีความน่าเชื่อถือเพียงใด (Credibility) เพื่อให้ได้ความจริงอันยุติ ก่อนที่จะนำไปปรับกับบทบัญญัติของกฎหมาย โดยความจริงที่ได้มาเป็นข้อมูลที่จะวินิจฉัยความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหา ซึ่งการค้นหาความจริงในคดีอาญาเป็นการค้นหาความจริงโดยเจ้าพนักงานของรัฐที่จะดำเนินการตามกฎหมาย เพื่อให้ได้มาซึ่งความจริงอันเป็นเป้าหมายของการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ³

3.1.2 จุดมุ่งหมายของการค้นหาความจริง

การดำเนินคดีอาญา คือ การค้นหาความจริงของเรื่องที่ถูกกล่าวหาเพื่อที่จะได้ชี้ขาดเรื่องที่ถูกกล่าวหา ซึ่งการชี้ขาดคดีอาญาต้องอาศัยความจริงและความจริงที่จะนำมาชี้ขาดคดีอาญาได้นั้นต้องเป็นความจริงที่ได้มาโดยชอบด้วยกระบวนการความ คือ การได้มาซึ่งความจริงในกระบวนการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีต้องมีได้เกิดจากการจูงใจ ให้คำมั่นสัญญา ชูเชิญ หลอกลวง ทรมาน ใช้กำลังบังคับหรือกระทำโดยมิชอบด้วยประการใด ๆ การดำเนินการค้นหาความจริงในคดีอาญาต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human dignity) โดยเคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา ซึ่งได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุด แสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ (ตามมาตรา 33 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540) และปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนยังได้บัญญัติรับรองข้อสันนิษฐานในความบริสุทธิ์ของ

² คณิต ณ นคร, “กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.” พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546), หน้า 49

³ สุเมธ จิตต์พานิชย์, “หลักการค้นหาความจริงในการสอบสวน,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 5-6

ของผู้ถูกกล่าวหาไว้ในข้อ 11 (1) ว่า “บุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดทางอาญามีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีผิดตามกฎหมายในการพิจารณาเปิดเผย ซึ่งตนได้รับหลักประกันบรรดาที่จำเป็นสำหรับการต่อสู้คดี” จากบทบัญญัติเกี่ยวกับข้อสันนิษฐานว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้บริสุทธิ์ ซึ่งเป็นการรับรองคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา ประเทศไทยในอดีตได้มีการดำเนินคดีอาญาเพื่อค้นหาความจริงจากผู้ถูกกล่าวหาโดยการทรมานร่างกาย ซึ่งเป็นระบบไต่สวนตามวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาลอนุญาตให้ผู้พิพากษาใช้เครื่องเขี่ยนเพื่อให้ผู้ถูกกล่าวหาได้รับสารภาพ ตามกฎหมายเก่าผู้ถูกกล่าวหาจึงเป็น “กรรมในคดี” (Prozess-Objekt) มีสภาพไม่ต่างอะไรกับวัตถุชิ้นหนึ่ง เพราะผู้ถูกกล่าวหาแทบจะไม่มีสิทธิใด ๆ เลย⁴ ต่อมาจึงได้มีการยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาล อันมีผลให้การดำเนินคดีอาญาตามระบบไต่สวนถูกยกเลิก และได้มีการตราพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ.115 สภาพความเป็นกรรมในคดีของผู้ถูกกล่าวหาทั้งหมดสิ้นไป เพราะกฎหมายดังกล่าวได้บัญญัติให้สิทธิต่าง ๆ แก่ผู้ถูกกล่าวหาไว้อย่างชัดเจน ทั้งได้กำหนดขอบเขตการใช้อำนาจรัฐของเจ้าพนักงานและศาลไว้ด้วย ผู้ถูกกล่าวหาได้รับการยกฐานะขึ้นเป็น “ประธานในคดี” (Prozess-Subjekt) เช่นเดียวกับผู้ถูกกล่าวหาในนานาอารยประเทศ และเมื่อได้มีการบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาขึ้นใช้แทนพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ.115 สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาจึงได้รับการเน้นย้ำและขยายให้กว้างขวางออกไปอีก⁵ ส่วนการดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ใช้ระบบการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ โดยถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหายจากการที่มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น รัฐจึงต้องเป็นผู้ดำเนินคดีในความผิดอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง องค์การต่าง ๆ ของรัฐได้แก่ คณะกรรมการ ป.ป.ช. อัยการสูงสุด และศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง จึงต้องร่วมมือกันในการค้นหาความจริงในขณะเดียวกันต้องคำนึงถึงการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาควบคู่กันไปด้วย เพื่อให้สอดคล้องต่อหลักนิติธรรม โดยคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีหน้าที่ไต่สวนข้อเท็จจริงรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อที่จะทราบความจริงหรือข้อเท็จจริง ทั้งส่วน

⁴ คณิต ณ นคร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 37

⁵ คณิต ณ นคร, “ฐานะของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา,” บทบัญญัติ 42,2 (2529) : 14-15

ที่เป็นคุณและเป็นโทษแก่ผู้ถูกกล่าวหา ซึ่งในการไต่สวนข้อเท็จจริง คณะกรรมการ ป.ป.ช. ต้องมีความเป็นภาวะวิสัย (Objectivity) ดำเนินคดีกับผู้ถูกกล่าวหาด้วยความเป็นธรรมไม่กระทำตนเป็นฝ่ายตรงข้ามกับผู้ถูกกล่าวหา โดยต้องไต่สวนข้อเท็จจริง เพื่อให้ได้ความจริงว่าผู้ถูกกล่าวหาได้กระทำความผิดหรือไม่ และหากมีข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานที่เป็นคุณประโยชน์แก่ผู้ถูกกล่าวหา คณะกรรมการ ป.ป.ช. จะต้องนำข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานนั้นเข้าร่วมไว้ในสำนวนคดีตามหลักการค้นหาความจริงในเนื้อหาคดีก่อนที่จะทำการชี้มูลความผิด ส่วนอัยการสูงสุดมีบทบาทในการร่วมค้นหาความจริง โดยการตรวจสอบรายงานของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ถ้าพบข้อไม่สมบูรณ์ อัยการสูงสุดมีอำนาจในการทักท้วง เพื่อให้ข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานมีความชัดเจนยิ่งขึ้น และแม้การพิจารณาคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจะต้องยึดรายงานของคณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นหลักในการพิจารณาคดี แต่ศาลอาจไต่สวนหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพิ่มเติมได้ตามที่เห็นสมควร ซึ่งเป็นบทบาทในการร่วมค้นหาความจริง โดยต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) ของผู้ถูกกล่าวหาในอันที่จะได้รับความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพควบคู่กันไปด้วย เพื่อให้สอดคล้องต่อหลักนิติธรรม

เป้าหมายของการดำเนินคดีอาญา คือ การค้นหาความจริง โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human dignity) ของผู้ถูกกล่าวหา เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหา ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการค้นหาความจริง เพราะเป็นการกระทำถูกต้องตามวิถีทางยุติธรรมด้วย⁶

3.1.3 หลักการและมาตรการควบคุมการค้นหาความจริง

เมื่อมีการกระทำความผิดในทางอาญาเกิดขึ้น สังคมย่อมเกิดความไม่สงบและถูกคุกคามโดยการกระทำความผิดและเพื่อที่จะคุ้มครองส่วนได้เสียของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ องค์การของรัฐทุกองค์กรจึงมีหน้าที่ต้องร่วมมือกันในการค้นหาความจริง เพื่อชี้ขาดคดีให้ความเป็นธรรมแก่คู่ความทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

3.1.3.1 หลักการค้นหาความจริงในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์

(Common Law)

⁶ คณิต ณ นคร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 15

วิธีการในการค้นหาความจริงในอดีตของประเทศอังกฤษเมื่อ 800-900 ปีที่ผ่านมาได้มีการค้นหาความจริง โดยใช้วิธีพิจารณาที่อาศัยเพลิง (Trial by fire)⁷ หรืออาศัยน้ำ (Trial by water)⁸ หรืออาศัยการต่อสู้ด้วยอาวุธ (Trial by battle)⁹ วิธีพิจารณาทั้งสามวิธีนี้เกิดขึ้นเพราะชาวอังกฤษในสมัยนั้นเชื่อถือและมีความศรัทธาในพระเจ้า และเชื่อมั่นว่าผู้บริสุทธิ์หรือผู้สุจริตเท่านั้นที่พระเจ้าเป็นเจ้าของจะทรงคุ้มครอง หากผู้ใดไม่บริสุทธิ์ หรือไม่สุจริตแล้ว พระเจ้าเป็นเจ้าของจะลงโทษผู้นั้นให้มีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา

วิธีการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ และสุจริตเหล่านี้ได้มีการเลิกใช้มาหลายร้อยปีแล้ว เว้นแต่วิธีพิจารณาโดยอาศัยการต่อสู้ด้วยอาวุธ (Trial by battle) เพิ่งยกเลิกเมื่อหนึ่งร้อยปีเศษ ทั้งนี้ เพราะมีความคิดในภายหลังว่า การค้นหาความจริงในคดีโดยวิธีการเหล่านี้ไม่เป็นผล ไม่อาจอำนวยความสะดวกที่แท้จริงได้ และเป็นเรื่องที่น่าสยดสยอง จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงมาใช้วิธีการพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลย โดยอาศัยพยานหลักฐานต่าง ๆ แทน โดยอาจจะเป็นพยานบุคคลผู้รู้เหตุการณ์ พยานเอกสารหรือพยานวัตถุ ซึ่งนำมาสืบหรือแสดงให้ศาลเห็นว่าฝ่ายใดมีพยานหลักฐานที่น่าเชื่อถือและมีน้ำหนักมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายนั้นก็จะเป็นฝ่ายชนะคดีในที่สุด¹⁰

⁷ วิธีพิจารณาที่อาศัยเพลิง หมายถึง การที่เจ้าพนักงานจะนำเอาเหล็กแท่งยาวประมาณ 5 นิ้ว มาเผาไฟ โหมจนเหล็กมีความร้อนจัดแล้วให้จำเลย ซึ่งเป็นผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด พิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองโดยใช้มือเปล่าจับแท่งเหล็กที่ร้อนจัดนั้น แล้วเดินไปเป็นระยะทาง 9 ฟุต จึงวางแท่งเหล็กนั้นลง หลังจากนั้นเอาผ้าขาวพันรอบมือของจำเลยที่จับเหล็กที่ร้อนจัดแท่งนั้นไว้ เมื่อครบ 7 วัน จึงแก้ผ้าขาวที่พันมือจำเลยออก หากปรากฏว่าแผลหายสนิทโดยไม่มีอาการผิดปกติแต่อย่างใด ก็ถือว่าพระเจ้าทรงปกป้องคุ้มครองจำเลย จำเลยผู้นั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ แต่หากว่ามือของจำเลยนั้นมีแผลพุพอง ก็ถือว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจึงต้องถูกลงโทษ (ธานินทร์ กรัยวิเชียร, ศาลกับพยานบุคคล, 2521 : 2)

⁸ วิธีพิจารณาที่อาศัยน้ำ หมายถึง เจ้าพนักงานต้มน้ำในกะทะจนเดือดแล้วนำก้อนหินใส่ลงไปในกะทะน้ำเดือดนั้น แล้วให้จำเลยซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดล่องเอาก้อนหินขึ้นมาเสร็จแล้วให้เอาผ้าขาวมาพันรอบมือจำเลยที่ล่องก้อนหินจากกะทะเดือดนั้น เมื่อครบ 7 วัน ก็ให้แก้ผ้าขาวที่พันมือจำเลยออก หากแผลหายเป็นปกติ ก็ถือว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ แต่ถ้าแผลไม่หายเป็นปกติจำเลยจะต้องถูกลงโทษ เพราะพระเจ้าเป็นเจ้าของไม่ทรงคุ้มครองผู้ผิด (ธานินทร์ กรัยวิเชียร, ศาลกับพยานบุคคล, 2521 : 2)

⁹ วิธีพิจารณาที่อาศัยการต่อสู้ด้วยอาวุธ หมายถึง ให้โจทก์กับจำเลยต่อสู้กันด้วยอาวุธ หากจำเลยแพ้ก็นับว่าตาย ถ้ายังไม่ตายแต่พ่ายแพ้แก่โจทก์ จำเลยก็จะถูกแขวนคอ (ธานินทร์ กรัยวิเชียร, ศาลกับพยานบุคคล, 2521 : 2)

¹⁰ ธานินทร์ กรัยวิเชียร, ศาลกับพยานบุคคล พิมพ์ซ้ำจากวารสารกฎหมาย คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 3.

การค้นหาความจริงในระบบคอมมอนลอว์ มีลักษณะเป็นการต่อสู้ระหว่างโจทก์กับจำเลย ส่วนศาลวางตัวเป็นกลาง (Passive) ทำให้โจทก์ผู้ฟ้องคดีต่อศาลมีหน้าที่นำสืบ (Burden of Proof) เนื่องจากตามข้อสันนิษฐานของกฎหมายที่ว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าการกระทำความผิดและจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้นโดยปราศจากข้อสงสัย (The accused's guilt beyond a reasonable doubt)¹¹ เพื่อให้ศาลเห็นว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด จึงมีหลักเกณฑ์ในการต่อสู้อย่างเคร่งครัดมากและมีหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการค้นหาความจริงโดยการถามค้าน (Cross-examination) เนื่องจากศาลไม่มีหน้าที่ที่จะแสวงหาพยานหลักฐานเพิ่มเติม จึงเป็นหน้าที่ของคู่ความแต่ละฝ่ายที่ต้องระวังผลประโยชน์ของตนในคดี¹² ดังนั้น การค้นหาความจริงตามระบบคอมมอนลอว์ จึงเป็นการดำเนินคดีอาญาตามหลักการต่อสู้ (Fight Theory)

แม้ว่าการดำเนินคดีอาญาในระบบคอมมอนลอว์ จะมีลักษณะการต่อสู้ของฝ่ายโจทก์ จำเลยก็ตาม แต่ก็มีการควบคุมการค้นหาความจริงให้กระทำไปอย่างถูกต้องและเกิดความเป็นธรรม มาตรการดังกล่าวจะเห็นได้อย่างชัดเจน ก็คือ ระบบดำเนินคดีอาญาในระบบคอมมอนลอว์นั้น มีการตั้งคณะลูกขุน (Jury) โดยลูกขุนนี้ตั้งขึ้นจากประชาชนทำหน้าที่ในการรับฟังพยานหลักฐานที่โจทก์และจำเลยเสนอขึ้นสู่ศาล ในสหรัฐอเมริกายังมีระบบคณะลูกขุนใหญ่ (Grand Jury) ที่เลือกจากประชาชน เพื่อตรวจสอบสำนวนฟ้องร้องของพนักงานอัยการว่า คดีดังกล่าวมีมูลความจริงหรือไม่

นอกจากจะมีคณะลูกขุน ซึ่งเลือกมาจากประชาชนเป็นองค์กรที่ควบคุมการค้นหาความจริงในระบบคอมมอนลอว์ ทนายของจำเลยยังมีสิทธิในการเข้ามาควบคุมการค้นหาความจริงของเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐอีกด้วย ดังจะเห็นตัวอย่าง เช่น ในสหรัฐอเมริกาทนายจำเลยมีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อให้พนักงานอัยการเปิดเผยพยานหลักฐานที่จะนำเข้าสู่ศาล ถ้าพยานหลักฐานที่เป็นคุณแก่ฝ่ายผู้ต้องหา¹³ และมีสิทธิยื่นคำร้องคัดค้านกรณีพยานวัตถุ พยานเอกสารที่ได้มาโดยมิชอบ¹⁴

¹¹ Paul B.Weston, Kenneth M.Wells, Law Enforcement and Criminal Justice and introduction, California , Goodyear Publishing Company Inc,1972),PP.161,179.

¹² John H Wigmore, "A Student's Textbook of the Law of Evidence, Brooklyn : The Foundation Press Inc 1935,P : 51.

¹³ กาญจนา ตรีแสน, "การเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญา," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2533), หน้า 42-63.

¹⁴ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, "หลักการไม่ยอมรับฟังพยานวัตถุ พยานเอกสาร ซึ่งได้มาโดยการจับ การค้น การยึด ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายในสหรัฐอเมริกา,"วารสารนิติศาสตร์ 9 (2521) : 126.

การค้นหาความจริงในระบบคอมมอนลอว์ ผู้พิพากษามีบทบาทจำกัดเป็นเพียงผู้ตัดสินคดีต้องวางตัวเป็นกลาง ไม่มีอำนาจในการสืบพยานหลักฐานเพิ่มเติมเองหรือช่วยคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อการพิสูจน์ข้อเท็จจริง การค้นหาความจริงเป็นหน้าที่ของโจทก์กับจำเลย ซึ่งมีบทบาทเป็นคู่ต่อสู้กันอย่างชัดเจนในคดีอาญา หน้าที่ในการพิสูจน์ความผิดของจำเลยเป็นภาระหน้าที่ของโจทก์ที่จะต้องนำพยานหลักฐานมาสืบ โดยมีกฎเกณฑ์การสืบพยานอย่างละเอียดและเคร่งครัดมาก ศาลมีโอกาสดูพิเคราะห์ได้น้อยมีบทบาทพยานเด็ดขาดไม่ยอมให้ศาลรับพยานเข้าสู่สำนวนความได้เองโดยอิสระ และการใช้คำถามในการซักถามหรือถามค้านพยานต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์โดยเคร่งครัด

3.1.3.2 หลักการค้นหาความจริงในระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil law)

การค้นหาความจริงตามระบบซีวิลลอว์ ได้รับอิทธิพลมาจากการชำระคดีความของอาณาจักรโรมันและศาสนาโรมันคาทอลิก โดยในศตวรรษที่ 12-13 ศาลศาสนาได้นำเอาระบบไต่สวน (Inquisitorial System) ไปใช้ในการดำเนินคดีอาญาของประเทศต่าง ๆ ในยุโรป ซึ่งมีแนวความคิดว่า ผู้ที่กระทำการฝ่าฝืนกฎหมายอาญาเป็นผู้กระทำผิดต่อรัฐด้วย รัฐจึงมีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินคดีอาญากับผู้กระทำความผิด และแสวงหาพยานหลักฐานและลงโทษด้วย¹⁵ จึงมีผลต่อการดำเนินคดีอาญาที่องค์กรของรัฐทุกฝ่ายในกระบวนการยุติธรรมต้องร่วมมือประสานงานกันและค้นหาความจริง โดยไม่จำกัดรูปแบบและการค้นหาความจริงนี้ นอกจากจะค้นหาความจริงที่เป็นปรปักษ์กับผู้กระทำความผิดแล้ว ยังค้นหาพฤติการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นผลร้ายแก่ผู้กระทำความผิดด้วย ทำให้สภาพของผู้กระทำความผิดเป็นเพียง “กรรมในคดี” (Prozess-objekt) ไม่มีสิทธิใด ๆ ในการต่อสู้หรือได้รับการช่วยเหลือในการค้นหาพยานหลักฐาน และการไต่สวนของศาลก็กระทำได้อย่างกว้างขวางโดยปราศจากข้อผูกมัด ผลก็คือ เกิดวิธีการค้นหาความจริงด้วยการทรมานร่างกายของผู้ถูกไต่สวนเพื่อรับสารภาพ ซึ่งในยุโรปวิธีการนี้เริ่มขึ้นในวงการศาสนา ก่อน (ecclesiastical courts) และต่อมาได้นำมาใช้ในการดำเนินคดีอาญาของรัฐ การดำเนินคดีอาญาตามระบบไต่สวนนี้ได้เลวร้ายจนถึงขีดสุด เมื่อมีการทรมานร่างกายตามวิธีการล่าแม่มด (Hexerei) เกิดขึ้น¹⁶

¹⁵ หลวงอรรถไกรวัลที และสุข เปรมานวิน, ระบบยุติธรรมและศาลทหาร, (ม.บ.ท.,ม.ป.ป.), หน้า 4 อ้างถึงใน สุขเมธ จิตต์พานิชย์, “หลักการค้นหาความจริงในการสอบสวน,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารนิติศาสตร์ สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 14.

¹⁶ คณิต ณ นคร, “กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา,” พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546) หน้า 44.

เมื่อการดำเนินคดีอาญาระบบไต่สวนมีข้อบกพร่องดังกล่าวข้างต้น จึงได้มีการแก้ไขข้อบกพร่องดังกล่าวโดย¹⁷

1. แยกหน้าที่ “การสอบสวนฟ้องร้อง” ออกจาก “การพิจารณาพิพากษา” ให้องค์กรในการดำเนินคดีอาญาที่แยกต่างหากจากกัน องค์กรที่มีหน้าที่รับผิดชอบการสอบสวนฟ้องร้อง คือ “อัยการ” ส่วนองค์กรที่รับผิดชอบในการพิจารณาพิพากษาคดี คือ “ศาล”

2. ยกฐานะของผู้ถูกไต่สวนเป็น “ประธานในคดี” (Prozesssubjekt) มีสิทธิในการแก้ข้อกล่าวหาและต่อสู้คดีในฐานะที่เป็น “คน” ไม่ใช่วัตถุ ทำให้ผู้ถูกไต่สวนมีสิทธิต่าง ๆ 2 ประการ คือ

1) สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาอย่างร่วมคดีในทางกระทำ (Aktivbeteiligter) คือ สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่จะอยู่ร่วมด้วยในการดำเนินคดีของเจ้าพนักงานและศาล ซึ่งรวมถึงสิทธิของทนายของผู้ถูกกล่าวหาที่จะร่วมด้วยในคดี สิทธิที่จะแก้ข้อกล่าวหาและสิทธิที่จะมีทนายช่วยเหลือ

2) สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาอย่างผู้ร่วมคดีในทางอยู่เฉย (Passivebeteiligter) คือ สิทธิในการตัดสินใจของเขาจะถูกจำกัดมิได้ การดำเนินคดีอาญาระบบนี้คือ “ระบบกล่าวหา” (Accusatorial System)¹⁸ ซึ่งมีผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินกระบวนการพิจารณาดำเนินคดีด้วยกัน 3 ฝ่าย คือ ผู้พิพากษา อัยการ และผู้ถูกกล่าวหา

แนวความคิดเดิมที่ว่าผู้กระทำการฝ่าฝืนกฎหมายอาญาเป็นผู้กระทำความผิดต่อรัฐด้วย รัฐจึงมีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินคดีอาญากับผู้กระทำผิด พร้อมทั้งจัดหาพยานหลักฐานและลงโทษด้วย ยังมีอิทธิพลต่อหลักการค้นหาความจริงตามระบบ Civil Law จึงมีผลต่อการดำเนินคดีอาญาที่องค์กรของรัฐทุกฝ่ายในกระบวนการยุติธรรมต่างต้องร่วมมือประสานงานกันและค้นหาความจริงโดยไม่จำกัดรูปแบบ ทำให้การค้นหาความจริงในระบบ Civil Law ปัจจุบันมีหลักเกณฑ์แต่เพียงว่า ต้องให้สิทธิแก่ผู้ถูกกล่าวหาในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่นั่นคือ เป็น “ประธานในคดี” จึงทำให้วิธีค้นหาความจริงในศาลด้วยวิธีการถามค้าน (cross-examination) และระบบลูกขุน (jury) เป็นอันใช้ไม่ได้ เพราะการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐตาม

¹⁷ สุเมธ จิตต์พานิชย์, “หลักการค้นหาความจริงในการสอบสวน,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 15.

¹⁸ คณิต ณ นคร, “อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา,” *วารสารนิติศาสตร์* 9 (กันยายน-พฤศจิกายน 2520) : 137.

แนวความคิดนี้ถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหาย (เว้นแต่จะเป็นความผิดบางประเภทที่ไม่มีประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) เข้ามาเกี่ยวข้อง รัฐอาจผ่อนคลายเป็นเอกชนผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาเองได้)¹⁹ รัฐจึงเป็นผู้ดำเนินคดีอาญา โดยให้เจ้าพนักงานของรัฐ คือ “อัยการ” เป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการสอบสวนฟ้องร้องอันเป็นหลักเกณฑ์ระบบอัยการที่สมบูรณ์ โดยถือว่าการสอบสวนฟ้องร้องเป็นกระบวนการเดียวกันไม่อาจแบ่งแยกกันได้ ตำรวจเป็นเพียงเจ้าพนักงานของรัฐผู้มีหน้าที่ช่วยเหลืออัยการเท่านั้น ดังนั้น องค์กรต่าง ๆ ของรัฐ คือ ผู้พิพากษา อัยการและตำรวจต่างก็มีหน้าที่ในการอำนวยความยุติธรรม จึงไม่อาจเป็นคู่ความกับประชาชนของรัฐได้ เพราะผู้อยู่ตรงข้ามกับเอกชนเป็นตัวรัฐ ไม่ใช่องค์กรของรัฐ อัยการและตำรวจต้องมีความเป็นภาวะวิสัย (Objectivity) กล่าวคือ มีหน้าที่ค้นหาความจริงโดยไม่ผูกมัดกับคำร้องขอของผู้ใด ส่วนศาลก็ต้องมีความกระตือรือร้น (Active) ในการค้นหาความจริงจนเป็นที่พอใจ ซึ่งการค้นหาความจริงในลักษณะนี้เรียกว่า “หลักการค้นหาความจริงในเนื้อหา” (Inquisitionsprinzip)²⁰

สำหรับวิธีการควบคุมการค้นหาความจริงให้เป็นไปอย่างถูกต้องเป็นธรรมในประเทศระบบ Civil Law จะต้องมีการควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจโดยการดุลและคานอำนาจกันและกัน (Check and Balance) ระหว่างองค์กรต่าง ๆ ในกระบวนการยุติธรรม การค้นหาความจริงเป็นวิธีการที่เจ้าพนักงานของรัฐได้กระทำไปตามกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ทั้งการค้นหาความจริงที่เป็นผลดีและผลร้ายแก่ผู้ถูกกล่าวหา เพื่อให้ได้มาซึ่งความจริง แต่การค้นหาความจริงของเจ้าพนักงานของรัฐนั้นจะต้องมีการควบคุมการค้นหาความจริงโดยมีองค์กรอื่น ๆ ของกระบวนการยุติธรรมมีกลไกถ่วงดุลและคานอำนาจกันเพื่อป้องกันมิให้ผู้ใช้อำนาจรัฐในการค้นหาความจริงในคดีอาญาขาดความรับผิดชอบ (accountability)²¹ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อความเชื่อถือศรัทธาของประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรม เช่น ในประเทศเยอรมนีหรือประเทศญี่ปุ่นไม่ยอมให้องค์กรเดียวทำการสอบสวน โดยจะต้องมีอัยการควบคุมตรวจสอบในการสอบสวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อจะเป็นการสร้างดุลในการสอบสวนให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ต้องหา

การค้นหาความจริงในระบบซีวิลลอว์ มีลักษณะที่ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย หรือองค์กรของรัฐทุกองค์กรในกระบวนการยุติธรรม มีหน้าที่ต้องร่วมกันค้นหาความจริง

¹⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของเยอรมัน มาตรา 374.

²⁰ คณิต ณ นคร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

²¹ คณิต ณ นคร, “ความเป็นประชาธิปไตยในกระบวนการยุติธรรม,” วารสารพีธีธรรมศาสตร์,

โดยผู้พิพากษาจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการค้นหาความจริง โดยมีอำนาจที่จะสืบพยานหลักฐานเพิ่มเติมเองได้เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวาง และยืดหยุ่นได้มาก ดังนั้น ผู้พิพากษาจึงต้องมีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ ในการค้นหาความจริงในลักษณะคดีต่าง ๆ และการพิจารณาคดีจะมีลักษณะเป็นการดำเนินการระหว่างศาลกับจำเลย ส่วนโจทก์ไม่มีบทบาทสำคัญในการพิจารณาคดีของศาล เป็นแต่เพียงผู้ช่วยเหลือศาลในการค้นหาความจริง บทบาทหลักจึงอยู่ที่ศาลซึ่งโจทก์หรือจำเลยเป็นผู้กระตุ้น ให้ศาลค้นหาความจริง โดยการร้องขอให้ศาลสืบพยานหลักฐานต่าง ๆ และศาลไม่ผูกมัดว่าจะต้องพอใจกับพยานหลักฐานที่คู่ความในคดีนำเสนอต่อศาลเท่านั้น รวมทั้งการสืบพยานหลักฐานไม่มีกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดโดยเฉพาะอย่างยิ่งจะไม่มีบทตัดพยานที่ได้ดขาด แต่จะเปิดโอกาสให้มีการเสนอพยานหลักฐานทุกชนิดเข้าสู่สำนวนความของศาลได้

3.1.4 ความเป็นภาวะวิสัยในการค้นหาความจริง

กระบวนการยุติธรรมทางอาญา (Criminal Justice Administration) คือ แบบแผนของการดำเนินการเพื่อความยุติธรรมแก่ผู้กระทำความผิดและคุ้มครองผู้เสียหายอันจะมีผลให้เกิดความสงบเรียบร้อยต่อสังคมส่วนรวม โดยหน้าที่หลักของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา คือ การป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดอย่างเป็นธรรม²² เมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นสังคมย่อมเกิดความไม่สงบเรียบร้อย เนื่องจากถูกคุกคามจากการกระทำผิดอาญา ฉะนั้น เพื่อที่จะคุ้มครองสังคมได้เสียของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงต้องมีการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการค้นหาความจริงในการที่จะได้รู้ถึงบุคคลผู้กระทำความผิดที่แท้จริงได้อย่างรวดเร็วและลงโทษผู้กระทำความผิด การกำหนดหลักเกณฑ์การพิสูจน์ความผิดจากพยานหลักฐาน เพื่อได้ตัวผู้กระทำความผิดที่แท้จริงมาลงโทษ โดยการค้นหาความจริงจากพยานหลักฐาน ในการพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของบุคคลผู้ถูกกล่าวหา โดยเจ้าพนักงานของรัฐมีหน้าที่ต้องร่วมมือกันค้นหาความจริงให้ได้ว่า เรื่องที่เกิดขึ้นในคดีนั้นมีข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร เพื่อนำข้อเท็จจริงปรับเข้ากับตัวบทกฎหมายแล้ววินิจฉัยคดีนั้นไปตามความยุติธรรม เพื่อความเป็นธรรมแก่คู่ความทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง²³

²² อรัญ สุวรรณบุบผา, "หลักอาชญาวิทยา," (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2518), หน้า 154.

²³ จิตฤดี วีระเวสส์, "การให้เอกสิทธิ์แก่พยานที่เป็นบุคคลในครอบครัวของผู้ต้องหาหรือจำเลย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสาขานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 13-14.

ในประเทศไทยที่มีแนวความคิดว่ารัฐมีหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อย จะมีรูปแบบการดำเนินคดีอาญาเป็น “หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ” (Offizialklage หรือ Public Prosecution) ซึ่งมีลักษณะที่ตรงกับแนวความคิดตามแบบอรรถประโยชน์นิยมที่ถือว่าความผิดทางอาญานั้นเป็นความผิดต่อสังคมหรือต่อรัฐ ดังนั้น รัฐจึงมีส่วนได้เสียและมีหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำผิดอาญา เนื่องจากถือว่ารัฐจะต้องมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม รวมทั้งมีหน้าที่ป้องกันสังคมมิให้มีการกระทำผิดเกิดขึ้นด้วย ดังนั้น ถ้ามีการกระทำที่ผิดกฎหมายเกิดขึ้น จึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องดำเนินการปราบปรามฟ้องร้องตลอดจนดำเนินคดีกับผู้กระทำผิด²⁴ ประเทศต่าง ๆ ในภาคพื้นยุโรปได้ใช้หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ จึงไม่มีลักษณะการดำเนินคดีอาญาตามหลักการต่อสู้ (Fight Theory) ระหว่างคู่ความทั้งสองฝ่าย อย่างเช่น การดำเนินคดีอาญาในประเทศอังกฤษ การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐในประเทศภาคพื้นยุโรปนั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องในคดีอาญาทุกฝ่าย หรือองค์กรในการดำเนินคดีอาญาทุกองค์กร ในการค้นหาความจริงในคดีอาญาดังอยู่บนหลักพื้นฐานความคิดของการร่วมมือกัน (Cooperation doctrine)²⁵ โดยในชั้นเจ้าพนักงาน เจ้าพนักงานมีหน้าที่ค้นหาความจริงโดยไม่ผูกมัดกับคำขอหรือคำร้องของผู้ใดและทุกฝ่ายต่างมีหน้าที่ต้องกระตือรือร้น (Active) ในการค้นหาความจริง ศาลเองก็จะวางเฉย (passive) ไม่ได้ โดยในการทำหน้าที่ค้นหาความจริงของศาล ศาลจะไม่ผูกมัดกับแบบหรือคำร้องขอของผู้ใดเช่นเดียวกัน ศาลมีหน้าที่ค้นหาความจริงในคดีจนเป็นที่พอใจ ซึ่งการค้นหาความจริงในลักษณะนี้เรียกว่า “หลักการค้นหาความจริงในเนื้อหา” (Inquisitionsprinzip หรือ Inquisitorial maxim)²⁶ โดยการค้นหาความจริงจะไม่จำกัดอยู่กับรูปแบบพิธีอย่างเช่นในประเทศอังกฤษคือ ไม่มีหลักเกณฑ์ในเรื่องพยานหลักฐานที่เคร่งครัด เพราะการดำเนินคดีอาญาของประเทศอังกฤษมีลักษณะเป็นการต่อสู้ระหว่างโจทก์และจำเลยโดยศาลซึ่งเป็นผู้ชี้ขาดจึงต้องวางเฉย (passive) หน้าที่ของศาล คือ การควบคุมการต่อสู้มิให้ผิดกติกาและ

²⁴ อารยา เกษมทรัพย์, “การฟ้องคดีอาญาของผู้เสียหาย : ศึกษาเฉพาะกรณีพนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้อง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 11.

²⁵ คณิต ณ นคร, “กรมอัยการ : การปฏิรูปโครงสร้างและระบบงาน,” *วารสารอัยการ* 5,50 (กุมภาพันธ์ 2525) : 51.

²⁶ คณิต ณ นคร, “กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ ๖ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546), หน้า 49.

ศาลมีบทบาทในการวางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องการรับฟังพยานหลักฐาน เพื่อมิให้มีการเอาเปรียบกันและกันในการต่อสู้คดี แต่การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐนั้นไม่ถือว่ารัฐเป็นประปรักษ์กับประชาชนในรัฐ องค์กรต่าง ๆ ซึ่งมีอำนาจและหน้าที่ดำเนินคดีอาญาของรัฐ ได้แก่ ศาล อัยการและตำรวจต่างมีหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกยุติธรรม โดยองค์กรต่าง ๆ ดังกล่าวมีหน้าที่ต้องร่วมกันในการค้นหาความจริงในคดีอาญา นิติสัมพันธ์ในทางวิธีพิจารณาความอาญาของหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ จึงเป็นนิติสัมพันธ์สองฝ่ายคือ รัฐฝ่ายหนึ่งกับผู้ถูกกล่าวหาอีกฝ่ายหนึ่ง การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐเป็นกระบวนการดำเนินคดีอาญาโดยการที่รัฐจัดให้มีองค์กรของรัฐ เพื่อทำหน้าที่ร่วมกันค้นหาความจริงและทำคำชี้ขาดคดี การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐในเนื้อหาจึงต้องถือว่า ไม่ใช่การพิพาทกันในศาล ฉะนั้น คดีอาญาจึงถือไม่ได้ว่าเป็นเรื่องระหว่างคู่ความ เพราะรัฐในฐานะที่เป็นผู้รักษากฎหมายและอำนวยความสะดวกยุติธรรมย่อมจะไม่อาจถูกมองว่าเป็นคู่ความกับประชาชนในรัฐได้ เนื่องจากผู้ที่อยู่ตรงข้ามกับเอกชนนั้นไม่ใช่องค์กรของรัฐ แต่เป็นตัวรัฐเอง จากแนวความคิดดังกล่าวมีผลให้เจ้าหน้าที่ของรัฐในประเทศภาคพื้นยุโรป คือ อัยการและตำรวจต้องมีความเป็นภาวะวิสัย (Objectivity) อย่างแท้จริงในการร่วมมือกันค้นหาความจริงในเนื้อหาของคดี โดยไม่ผูกมัดกับคำร้องคำขอของผู้ใดทั้งสิ้น ศาลเองก็มีหน้าที่ต้องกระตือรือร้น (Active) ในการค้นหาความจริง ประเทศในภาคพื้นยุโรปศาลจึงมีบทบาทในการซักถามพยานด้วยตนเอง และมีอำนาจในการสืบพยานเพิ่มเติมได้เองโดยผลการด้วย เพื่อค้นหาความจริงในเนื้อหาแห่งคดี โดยไม่มีเรื่องหน้าที่นำสืบอย่างเช่นในการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน (Popular Prosecution) เพราะการดำเนินคดีอาญาของประเทศในภาคพื้นยุโรปไม่มีหลักการต่อสู้คดีและไม่มีคู่ความ²⁷ ส่วนบทบาทของทนายความหรืออัยการ หรือผู้เสียหายหรือผู้ถูกกล่าวหาจะเป็นผู้ช่วยนำเสนอพยานหลักฐานในการค้นหาความจริงในเนื้อหาแห่งคดี เพื่อให้พยานหลักฐานครอบคลุมทุกประเด็น โฉทก์และจำเลยในคดีอาญาไม่มีลักษณะที่เป็นคู่ความหรือฝ่ายตรงข้ามในการดำเนินคดี แต่มีลักษณะที่เป็นผู้ช่วยศาลในการค้นหาความจริง²⁸ และเป็นผู้ที่คอยกระตุ้นให้ศาลดำเนินการ โดยการร้องขอให้ศาลสืบพยานต่าง ๆ²⁹

²⁷ คณิต ณ นคร, "วิธีพิจารณาความอาญาไทย : หลักกฎหมายกับทางปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน," *วารสารนิติศาสตร์* 15,3 (กันยายน 2528) : 4-7.

²⁸ ณรงค์ ใจหาญ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

²⁹ คณิต ณ นคร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

3.1.5 การเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดี (Discovery)

การเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดี เพื่อให้คู่ความฝ่ายหนึ่งสามารถรับทราบข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานเกี่ยวกับคดีที่อยู่ในความครอบครองของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง³⁰ เพราะรัฐมีหน้าที่ที่จะต้องให้หลักประกันแก่ผู้ถูกกล่าวหาหรือผู้ต้องหาว่าจะได้รับการไต่สวนข้อเท็จจริงอย่างเป็นธรรม (Fair Inquisitorial) โดยมีเป้าหมายการดำเนินคดีอาญา คือ การค้นหาความจริงจึงต้องเปิดเผยข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานให้ผู้ต้องหาทราบเพื่อที่จะได้มีโอกาสเตรียมพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองและเป็นการร่วมกันค้นหาความจริงในเนื้อหาแห่งคดี

3.1.5.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา

การปกปิดพยานหลักฐานมิให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งล่วงรู้ตามหลักการต่อสู้คดีในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์มีผลให้ผู้ต้องหาซึ่งอยู่ในสภาพที่ด้อยกว่ารัฐทั้งฐานะและโอกาสในการแสวงหาพยานหลักฐานทำให้ผู้ต้องหาไม่ได้รับความเป็นธรรมในการพิจารณาคดี เพราะไม่สามารถล่วงรู้ได้ว่าพยานหลักฐานที่พนักงานอัยการจะใช้อ้างต่อศาลเพื่อพิสูจน์ความผิดของตนนั้นมีประการใดและมีความถูกต้องแท้จริงเพียงใด กระบวนการเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดีจึงถูกนำมาใช้เพื่อสนับสนุนการแสวงหาความจริงและส่งเสริมให้เกิดความเป็นธรรมขึ้นในระบบกล่าวหา³¹ การเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดี มิใช่เป็นสิทธิที่รับรองโดยบทบัญญัติรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา แต่ศาลสูงสหรัฐอเมริกาได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาขยายรวมไปถึงกรณีที่พนักงานอัยการมีหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญที่จะต้องให้หลักประกันความเที่ยงธรรม โดยการเปิดเผยข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานที่เป็นคุณให้แก่ผู้ต้องหาทราบ หากพยานหลักฐานนั้นมีความสำคัญถึงขนาดอาจทำให้ผลของคดีเปลี่ยนแปลงไปได้โดยไม่จำเป็นต้องสำคัญถึงขนาดต้องสามารถพิสูจน์ได้ว่าผู้ต้องหาเป็นผู้บริสุทธิ์เท่านั้น แม้เป็นพยานหลักฐานที่อาจทำให้ผู้ต้องหาไม่เหตุบรรเทาโทษหรือลดโทษ ก็ถือว่ามีค่าสำคัญเพียงพอถึงขนาดที่ทำให้พนักงานอัยการมีหน้าที่ต้องเปิดเผยให้

³⁰ Paul B.Weston & Kenneth M. Wells, *Criminal Evidence for Police*, 2nd edition (Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, N.J. 1976), p.34.

³¹ American Jurisprudence (Vol.23), 1983, p.678 ; Thomas J. Gardner, *Criminal Evidence, Principle, Cases and Reading*, p. 10-13.

ผู้ต้องหาทราบเสมอ ซึ่งหน้าที่ดังกล่าวถือเป็นหน้าที่ของพนักงานอัยการตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 5 (Fifth Amendment) และฉบับที่ 14 (Fourteenth Amendment) ที่ยึดหลักว่าการดำเนินคดีอาญาจะต้องเป็นกระบวนการที่ชอบด้วยกฎหมาย (Due Process) พนักงานอัยการในฐานะที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐมีหน้าที่ที่จะไม่กระทำการหรือละเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งอันเป็นการละเมิดสิทธิของผู้ต้องหาในการที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม โดยหลักเกณฑ์การเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาของพนักงานอัยการแบ่งได้ 2 กรณี ดังนี้

1) กรณีที่ผู้ต้องหาร้องขอต่อพนักงานอัยการให้เปิดเผยพยานหลักฐานใดโดยเฉพาะเจาะจง

เมื่อผู้ต้องหาได้รับแจ้งข้อกล่าวหา ผู้ต้องหาอาจร้องขอให้รัฐเปิดเผยข้อเท็จจริงและพยานหลักฐาน ซึ่งพนักงานอัยการไม่มีหน้าที่จะต้องเปิดเผยข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานทุกสิ่งทีตนเองได้รู้แก่ฝ่ายผู้ต้องหาอย่างไม่มีจำกัด³² โดย Federal Rules of Criminal Procedure Rule 16 ได้กำหนดหลักเกณฑ์การเปิดเผยข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานก่อนและในระหว่างพิจารณาทั้งของรัฐและผู้ต้องหา เมื่อผู้ต้องหาร้องขอรัฐจะต้องอนุญาตให้ผู้ต้องหาเข้าตรวจดูและคัดถ่ายหรือถ่ายภาพพยานหลักฐานนั้น ๆ และศาลก็จะอนุญาตให้เปิดเผยพยานหลักฐานที่รัฐมีเจตนาจะใช้อ้างต่อศาลในชั้นพิจารณาคดี และการไม่เปิดเผยนั้นอาจทำให้ฝ่ายผู้ต้องหาเสียเปรียบอย่างมาก และพยานหลักฐานนั้นมีความเกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์แก่ผู้ต้องหาในการปฏิเสธความรับผิดชอบหรือเป็นการช่วยเหลือผู้ต้องหาที่ไม่มีความพร้อมในการแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานด้วยตนเอง³³

การร้องขอของผู้ต้องหาทำให้พนักงานอัยการอยู่ในฐานะที่ทราบดีว่าพยานหลักฐานใดบ้างที่ผู้ต้องหาเห็นว่าเป็นคุณและสำคัญแก่การต่อสู้คดีของตน พนักงานอัยการจึงมีหน้าที่ต้องเปิดเผยข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานนั้นให้ผู้ต้องหาทราบยิ่งกว่ากรณีที่ผู้ต้องหามิได้ร้องขอหรือขอทราบแต่มิได้ระบุโดยเฉพาะเจาะจงว่าต้องการให้เปิดเผยพยานหลักฐานใดและถ้าปรากฏว่าสิ่งที่ผู้ต้องหาทราบนั้นเป็นข้อสำคัญในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือมีเหตุผลสำคัญอย่างแท้จริงในการอ้างว่ามีข้อสำคัญเช่นนั้นในคำร้องขอ ก็ย่อมมีเหตุผลสมควรที่

³² American Jurisprudence (Vol.23), 1983,p.696.

³³ American Jurisprudence (Vol.23), 1983,p.697.

พนักงานอัยการมีหน้าที่ต้องสนองตอบคำร้องขอของผู้ต้องหา โดยเปิดโอกาสให้ทนาย ผู้ต้องหา ได้ตรวจสอบพยานหลักฐานที่ขอทราบนั้น การที่พนักงานอัยการจงใจปกปิดพยานหลักฐานหรือ ข้อเท็จจริงใดที่เป็นคุณต่อผู้ต้องหา ทั้ง ๆ ที่ผู้ต้องหาไม่คำร้องขอมาโดยเฉพาะเจาะจงจึงไม่อาจ ยกขึ้นเป็นข้อแก้ตัวได้ว่ามิได้จงใจละเมิดสิทธิของผู้ต้องหาที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็น ธรรม ในการพิจารณาว่าพยานหลักฐานใดที่พนักงานอัยการปกปิดไว้มีความสำคัญเพียงพอที่จะ ทำให้พนักงานอัยการมีหน้าที่เปิดเผยพยานหลักฐานนั้นให้ผู้ต้องหาทราบหรือไม่ ศาลสูง สหรัฐอเมริกาวางหลักว่า “ต้องเป็นพยานหลักฐานที่อาจทำให้ผลของคดีเปลี่ยนแปลงไปได้” พยานหลักฐานที่ถือว่าสำคัญในกรณีเช่นนี้ จึงไม่จำเป็นต้องเป็นพยานหลักฐานชนิดที่ต้องสามารถ พิสูจน์ได้ว่าผู้ต้องหาเป็นผู้บริสุทธิ์เท่านั้น แม้เป็นเพียงพยานหลักฐานที่อาจทำให้ผู้ต้องหาไม่เหตุ บรรเทาโทษหรือลดโทษก็ถือว่าอยู่ในส่วนที่จะได้รับการพิจารณาด้วย³⁴

2) กรณีที่ผู้ต้องหาไม่คำร้องขอต่อพนักงานอัยการให้เปิดเผย พยานหลักฐานใดโดยเฉพาะเจาะจง

การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาไม่เพียงแต่จะต้อง ค้นหาความจริงภายในขอบเขตของกฎหมายเท่านั้น แต่ยังจะต้องรับรองว่าผู้ต้องหาจะได้รับการ พิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม³⁵ สิทธิของผู้ต้องหาที่จะได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม โดยการ เปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดี ถือเป็นสิทธิขั้นมูลฐานที่ได้ขีดขาดของผู้ต้องหา ในคดีอาญาที่ถือกันว่าไม่อาจล่วงละเมิดได้ เพราะการปฏิเสธสิทธิดังกล่าวเท่ากับเป็นการปฏิเสธ กระบวนการยุติธรรมแห่งกฎหมาย (Due Process)³⁶

ศาลสูงสหรัฐอเมริกาได้กำหนดมาตรฐานในการพิจารณาว่า พยานหลักฐานใดมีความสำคัญถึงขนาดที่พนักงานอัยการมีหน้าที่ต้องเปิดเผยสูงกว่ามาตรฐาน กรณีผู้ต้องหาไม่คำร้องขอต่อพนักงานอัยการให้เปิดเผยพยานหลักฐานใดโดยเฉพาะเจาะจง โดยวาง หลักในการวินิจฉัยว่า “พยานหลักฐานนั้นต้องเกี่ยวข้องโดยตรงกับการพิสูจน์ว่าผู้ต้องหาไม่กระทำ

³⁴ พันธ์ ทศณียานนท์และจรัสศักดิ์ พรหมทอง, “หน้าที่ของพนักงานอัยการที่จะต้องเปิดเผย ข้อเท็จจริงในคดีให้จำเลยทราบ,”วารสารอัยการ 3,35 (พฤศจิกายน 2523) : 70-71.

³⁵ American Jurisprudence (Vol.21), Second Edition, New York : The Lawyer Co-operative Publishing Co., Rochester, 1983,p.272 ; Thomas J. Gardner, Criminal Evidence, Principle, Cases and Reading,p.5.

³⁶ American Jurisprudence (Vol.21), 1983,p.271.

ความผิดตามฟ้องเท่านั้น” ส่วนการซึ่งนำหน้ากว่าพยานหลักฐานนั้นจะมีความสำคัญเพียงพอให้ต้องเปิดเผยหรือไม่ ต้องนำหลักการพิจารณาคดีอาญาที่กำหนดว่าศาลต้องฟังพยานหลักฐานจนปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริงมาเป็นหลักสำหรับการวินิจฉัย ดังนั้น หากปรากฏว่าพยานหลักฐานใดที่พนักงานอัยการปกปิดไว้แล้ว เมื่อนำมาพิจารณาประกอบกับพยานหลักฐานทั้งปวงในคดี แล้วทำให้เกิดข้อสงสัยได้ตามสมควรว่าผู้ต้องหาอาจมิได้กระทำความผิด ก็ถือได้ว่าพยานหลักฐานนั้นมีความสำคัญถึงขนาดทำให้พนักงานอัยการมีหน้าที่ต้องเปิดเผยให้ผู้ต้องหาทราบ ถึงแม้ว่าผู้ต้องหาจะมีได้ร้องขอโดยเฉพาะเจาะจงให้พนักงานอัยการเปิดเผยก็ตาม³⁷

ประเทศสหรัฐอเมริกาในระยะเริ่มแรกไม่มีการเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาสำหรับผู้ต้องหาก่อนการพิจารณาคดี แต่ได้มีการพัฒนาการโดยอาศัยบทบาทของศาลมลรัฐที่วินิจฉัยคดีเป็นบรรทัดฐานสืบต่อกันมา มีการยกเหตุผลสนับสนุนให้มีการเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดี แม้จะมีฝ่ายที่มีความเห็นคัดค้านว่าการเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดีนำไปสู่การค้นหาข้อเท็จจริง (Fact) ที่ไม่สุจริต โดยอยู่บนพื้นฐานของการเบี่ยงความเท็จและการปกปิดพยาน (Suppression of evidence) เพราะเมื่อผู้ต้องหาในคดีอาญาได้รู้ชื่อของพยานของรัฐ (State's witnesses) ก็อาจมีการให้สินบนหรือข่มขู่พยานเพื่อให้พยานเบี่ยงความหรือให้การเท็จ หรือทำให้เขาไม่สามารถมาให้การได้ และเมื่อพยานรู้ว่าผู้ต้องหาได้รู้ชื่อของเขา ก่อนการพิจารณาคดีก็มักไม่เต็มใจที่จะมาให้การเป็นพยานในคดีนั้น การเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญา ก่อนการพิจารณาคดีจะเป็นการทำลายความยุติธรรม³⁸ และหากนำกระบวนการเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญา ก่อนการพิจารณาคดีมาใช้ก็อาจเป็นผลทำให้ผู้ต้องหาเกิดความเฉื่อยชาไม่กระตือรือร้นในการแสวงหาพยานหลักฐานด้วยตนเอง³⁹ แต่กลับจะอาศัยช่องทางที่ให้เปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญา ก่อนการพิจารณาคดีเป็นเครื่องมือในการแสวงหาพยานหลักฐานจากรัฐสำหรับการต่อสู้คดีได้ ซึ่งความเห็นดังกล่าวเป็นความเห็นของนักกฎหมายที่ยึดมั่นอยู่กับระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศอังกฤษอย่างเคร่งครัด

³⁷ พันธุ์ ทศนิยานนท์ และจิรศักดิ์ พรหมทอง, เรื่องเดียวกัน, หน้า 71-72.

³⁸ Jerry E. Norton, "Discovery in the Criminal Process," *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science* (Vol.61), p.14.

³⁹ Ibid., p.15.

ส่วนฝ่ายที่สนับสนุนให้นำเอากระบวนการเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดีมาใช้ได้มีเหตุผลสนับสนุนที่สำคัญคือ รัฐจะต้องให้หลักประกันแก่จำเลยว่าจะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม (Fair trial) แม้ลักษณะของการดำเนินคดีอาญาในประเทศสกุลกฎหมายคอมมอนลอว์ถือว่าผู้กล่าวหาและผู้ถูกกล่าวหา มีฐานะและโอกาสเท่าเทียมกันในการต่อสู้คดี แต่เป็นเพียงทฤษฎีเท่านั้น เพราะตามความเป็นจริงการดำเนินคดีอาญาในทางปฏิบัติกลับเป็นการต่อสู้อย่างไม่เท่าเทียมกันระหว่างโจทก์ ซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐ ซึ่งมีกลไกในการแสวงหาและเข้าถึงพยานหลักฐานต่าง ๆ ได้มากมาย แต่ผู้ต้องหาไม่มีเครื่องมือหรือกลไกในการแสวงหาพยานหลักฐานแจกเช่นรัฐ เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นแก่ฝ่ายผู้ต้องหา ดังนั้น จึงจำเป็นต้องสร้างความสมดุลย์ระหว่างฝ่ายผู้ต้องหา กับพนักงานอัยการโจทก์ซึ่งเป็นผู้รักษาผลประโยชน์ของรัฐ ไม่ให้มีการได้เปรียบเสียเปรียบกัน ในเชิงคดี ซึ่งการเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดีเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะเข้ามาช่วยเสริมสร้างความสมดุลย์ดังกล่าวให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะการเปิดเผยข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานที่เป็นคุณแก่ผู้ต้องหาโดยพนักงานอัยการ เพราะพนักงานอัยการมิได้มีฐานะเพียงเป็นผู้คุ้มครองส่วนได้เสียเฉพาะของสังคมเท่านั้น หากแต่ยังมีหน้าที่คุ้มครองสิทธิส่วนได้เสียและให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ต้องหาด้วย การแจ้งหรือเปิดเผยข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานให้ผู้ต้องหาทราบว่ามีพยานหลักฐานใดบ้างที่อาจเป็นประโยชน์แก่ผู้ต้องหา ถือเป็นหน้าที่ประการหนึ่งของพนักงานอัยการที่พึงกระทำและการพิจารณาคดีอาญาสมัยใหม่มีสาระสำคัญคือ การค้นหาความจริงให้ได้สมบูรณ์ที่สุด จึงจำเป็นต้องมีการเสนอพยานหลักฐานที่สมบูรณ์เข้าสู่การพิจารณาคดีของศาล เพื่อลดโอกาสของความผิดพลาดที่จะเกิดขึ้นจากการปกปิดซ่อนเร้นหรือสร้างพยานหลักฐานเท็จให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ซึ่งการเปิดเผยข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานในคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดีจะเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมให้การค้นหาความจริงดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรมแก่ฝ่ายผู้ต้องหา เพราะทำให้ผู้ต้องหาได้มีโอกาสเข้าถึงข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐาน เพื่อใช้ในการเตรียมคดี ตรวจสอบความถูกต้องของข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานต่าง ๆ เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง และขจัดร่องรอยของการดำเนินคดีอาญาที่ถือว่าการต่อสู้ เนื่องจากการพิจารณาคดีอาญาควรมุ่งในการที่ทุกฝ่ายร่วมกันค้นหาความจริงยิ่งกว่าการพิจารณาคดีแบบต่อสู้ เพราะการพิจารณาคดีอาญามีเป้าหมายอยู่ที่การชี้ขาดข้อเท็จจริงที่สมบูรณ์ที่สุดตรงกับความจริงมากที่สุด

เหตุผลของฝ่ายค้านที่หวาดวิตกว่า การเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดี อาจนำไปสู่การเบิกความเท็จและการข่มขู่ทำร้ายพยาน โดยเฉพาะ

กรณีที่เป็นคดีมีอิทธิพล หรือองค์กระอาชญากรรม แต่ฝ่ายสนับสนุนเห็นว่า ความหวาดวิตกดังกล่าว ไม่ควรที่จะนำมาเป็นมูลเหตุปฏิเสธการเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดีในด้านที่ จะให้ประโยชน์แก่การดำเนินคดีอาญาที่มากยิ่งขึ้นกว่า เพราะการเปิดเผยข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐาน ที่อาจมีผลกระทบต่อความปลอดภัยในชีวิต ร่างกายทรัพย์สินของพยาน สามารถดำเนินการปกปิดชื่อ พยานหรือสิ่งอื่นใด อันจะบ่งให้รู้ถึงตัวพยาน โดยยังคงเปิดเผยข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานส่วนอื่น อันเป็นประโยชน์ในการค้นหาความจริงในคดี และเพื่อให้ผู้ต้องหาได้ทราบข้อเท็จจริงหรือ พยานหลักฐานในการเตรียมตัวเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง แต่กรณีที่ข้อเท็จจริงหรือ พยานหลักฐานเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติ หากเปิดเผยอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อความมั่นคง แห่งชาติ ย่อมเป็นข้อยกเว้นไม่ให้เปิดเผยข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานนั้น⁴⁰

เมื่อพิจารณาแล้วผู้เขียนเห็นว่า ประเทศสหรัฐอเมริกาแม้ ยึดถือระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ เช่นเดียวกับประเทศอังกฤษ แต่แนวความคิดเรื่องการเปิดเผย ข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดีได้พัฒนาแตกต่างไปจากประเทศอังกฤษเป็นอันมาก โดยประเทศสหรัฐอเมริกาแม้จะมีความคิดว่าหนทางที่ดีที่สุดเพื่อให้ได้มาซึ่งความจริงคือ การเปิด โอกาสให้มีการต่อสู้คดีอย่างเท่าเทียมกันของคู่ความตามระบบกล่าวหา แต่มีแนวความคิดที่พัฒนา ลึกซึ้งไปกว่านั้น คือ การเปิดโอกาสให้มีการต่อสู้คดีอย่างเท่าเทียมกันของคู่ความ โดยนำเอา กระบวนการเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อนพิจารณามาใช้ โดยการยืนยันถึงหน้าที่ของรัฐในอันที่ จะต้องให้หลักประกันแก่ผู้ต้องหาว่าจะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม ด้วยความสมดุลงย ะหว่างสิทธิของผู้ต้องหาและผลประโยชน์ของสังคม โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริงที่สมบูรณ์ ที่สุด เพื่อให้คำพิพากษาตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด ซึ่งการเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อน การพิจารณาคดีเป็นกระบวนการหนึ่งที่สนับสนุนส่งเสริมให้ได้มาซึ่งความแน่แท้ของความจริงที่ สมบูรณ์ อันเป็นการลดโอกาสความผิดพลาดของข้อเท็จจริง หรือพยานหลักฐานได้อย่างมาก เพราะ เปิดโอกาสหรือให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาที่จะสามารถตรวจสอบความถูกต้องของข้อเท็จจริงหรือ พยานหลักฐานต่าง ๆ ในสำนวนคดีที่อยู่ในความครอบครองของพนักงานสอบสวนหรือพนักงาน อัยการก่อนยื่นฟ้องว่าเป็นข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานที่ถูกต้องหรือไม่ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวอาจ กล่าวได้ว่ามีความสอดคล้องตามหลักการค้นหาความจริงในประเทศที่ยึดถือระบบกฎหมายซีวิลลอว์ และมีแนวโน้มที่จะพัฒนาไปสู่หลักการค้นหาความจริงยิ่งขึ้น

⁴⁰ Federal Rules of Criminal Procedure Rule 16 และ A.B.A. Standard Discovery and Procedure Before Trial

3.1.5.2 ประเทศอังกฤษ

ตามหลักกฎหมายคอมมอนลอว์ของประเทศอังกฤษ แต่เดิมนั้น ไม่มีกระบวนการเปิดเผยข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานในคดีอาญา⁴¹ ด้วยความเชื่อที่ว่าแม่ผู้ต้องหา จะได้ทราบข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานล่วงหน้าก็ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อันใด เพราะถึงอย่างไร ก็ไม่สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงความจริงนั้นได้⁴² การเปลี่ยนแปลงในเรื่องการเปิดเผยข้อเท็จจริงหรือ พยานหลักฐานในคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดีในประเทศอังกฤษเป็นไปอย่างจำกัด⁴³ ในรูปของ ข้อยกเว้นหลักกฎหมายคอมมอนลอว์ เช่น กรณีถ้าโจทก์จะนำบุคคลใดเข้าให้การเป็นพยานโดยที่ บุคคลนั้นไม่ได้ให้การในการไต่สวนชั้นต้น โจทก์จะต้องแจ้งให้จำเลยทราบโดยละเอียดว่าพยานชื่อใด และจะมาให้การอย่างไรเพื่อจำเลยจะได้มีโอกาสเตรียมตัวเพื่อซักค้าน (Cross-examination) ถ้าไม่ได้แจ้งให้ทราบล่วงหน้าจำเลยก็อาจคัดค้านไม่ให้นำเข้าสืบได้ หลักนี้ใช้บังคับกับพยานเอกสาร ด้วย⁴⁴ การเปลี่ยนแปลงในรูปที่บัญญัติเป็นกฎหมายก็มีบ้างคือ ในปี ค.ศ.1695 รัฐสภาอังกฤษได้ ออกกฎหมายที่เป็นข้อยกเว้นว่า ในคดีกบฏ (treason) โจทก์ต้องส่งสำเนาคำฟ้อง (indictment) ให้แก่ จำเลยล่วงหน้าห้าวัน ก่อนพิจารณาและในปี ค.ศ.1708 ได้ขยายความคุ้มครองให้จำเลยมีสิทธิจะรู้ รายชื่อของพยาน (List of Witnesses) ซึ่งจะมาให้การเป็นพยานรัฐในชั้นพิจารณา⁴⁵

เหตุผลสำคัญที่ประเทศอังกฤษไม่ยอมรับกระบวนการ เปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดี เพราะพยานหลักฐานที่คู่ความมุ่งหมายจะนำมา พิสูจน์ต่อศาลได้ถูกสมมุติฐานไว้ว่าเป็นความจริง ดังนั้น แม้ว่าคู่ความฝ่ายตรงข้ามจะต้อง ประหลาดใจ เมื่อได้พบความจริงถูกเปิดเผยออกมาหรือข้อเท็จจริง ซึ่งผู้ต้องหาไม่เคยรู้มาก่อนนั้นเป็น ผลร้ายต่อตนเอง เพียงเท่านี้ย่อมไม่ถึงว่าฝ่ายตรงข้ามได้รับความเสียหายและไม่ได้รับความ เป็นธรรมแต่อย่างใด ความประหลาดใจนี้ไม่อาจนำมาเป็นมูลโต้แย้งบนพื้นฐานของความยุติธรรมได้

⁴¹ Hill, Rossen and Sogg, Smith's Review, Legal Gem Series, Criminal Procedure, p. 42 และ Wigmore, Anglo-american System of Evidence in Trials at Common Law (Vol. 6) p.390.

⁴² Wigmore, Ibid.,p. 373.

⁴³ Ibid.,p. 378.

⁴⁴ อุททิศ แสนโกศิต, "การดำเนินคดีอาญาในประเทศอังกฤษ," วารสารทนายความ 2,4 (มกราคม 2502), หน้า 50 และ Wigmore, Ibid., p. 390.

⁴⁵ Jerry E. Norton, Ibid.,p.12.

เว้นแต่จะได้ละทิ้งสมมุติฐานที่ว่า “พยานหลักฐานที่ทำให้ประหลาดใจนั้นเป็นความจริง” เสียก่อน⁴⁶ ซึ่งจะเห็นได้ว่าความเปลี่ยนแปลงในการยอมรับการเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดีในประเทศอังกฤษมีน้อยมากแตกต่างจากประเทศสหรัฐอเมริกาอย่างมาก เพราะประเทศสหรัฐอเมริกา แม้จะได้รับอิทธิพลและแนวความคิดทางหลักกฎหมายคอมมอนลอว์อย่างมาก แต่มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนางานหลักเกณฑ์การเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดีได้อย่างกว้างขวาง

3.1.5.3 ประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law)

การดำเนินคดีอาญาในประเทศภาคพื้นยุโรป ไม่มีลักษณะของการต่อสู้ระหว่างคู่ความสองฝ่ายอย่างเช่นการดำเนินคดีอาญาในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษ ผู้เกี่ยวข้องในคดีอาญาทุกฝ่ายหรือองค์กรในการดำเนินคดีอาญาทุกองค์กรจะต้องร่วมมือกันในการค้นหาความจริงอย่างจริงจัง โดยจะใช้วิธีการที่ทำให้ผู้ต้องหาตกเป็น “กรรมในคดี” ไม่ได้⁴⁷ ซึ่งเป็นวิธีการดำเนินคดีตามหลักการค้นหาความจริง (Truth Theory)⁴⁸ แตกต่างจากการดำเนินคดีอาญาในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ที่ใช้หลักการต่อสู้ (Fight Theory) ซึ่งคู่ความมีหน้าที่นำเสนอพยานหลักฐานและซักค้านพยานเพื่อพิสูจน์ความจริง โดยศาลวางตัวเป็นกลางคอยควบคุมการดำเนินคดี

ประเทศเยอรมนีมีระบบการดำเนินคดีอาญาตามหลักการค้นหาความจริง โดยศาลเป็นผู้ค้นหาความจริงมีผลเป็นการจำกัดบทบาทในการซักถามพยานของทนายความและอัยการลงให้อยู่ในฐานะเป็นผู้ร่วมในการพิจารณาคดีเท่านั้น บทบาทของทนายความมีเพียงเป็นผู้ปกป้องสิทธิของผู้ต้องหา ทนายความในประเทศเยอรมนีจึงมีสิทธิในการตรวจสอบสำนวนหรือพยานหลักฐานต่าง ๆ จากสำนวนการสอบสวนคดีก่อนยื่นฟ้องคดีต่อศาล ทั้งนี้ เพื่อความแน่นอนว่าพยานหลักฐานใดในสำนวนการสอบสวนเป็นหลักฐานที่ถูกต้อง⁴⁹ เสมือนเป็นการตรวจ

⁴⁶ Wigmore, *Ibid.*, p. 372 และคดี Bain V.R.CO., (1850) ศาลอังกฤษวินิจฉัยว่ามูลเหตุที่คู่ความยกขึ้นอ้างเป็นเพียงความประหลาดใจที่ไม่ได้รับการบอกกล่าวล่วงหน้าเกี่ยวกับบันทึกหลักฐาน หาใช่อ้างว่าบันทึกหลักฐานดังกล่าวไม่อาจรับฟังได้แต่อย่างใด เพียงความประหลาดใจจึงไม่สามารถนำมาเป็นมูลได้แย้งได้

⁴⁷ คณิต ฌ นคร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

⁴⁸ John H. Langbein, *Comparative Criminal Procedure Germany*, p.58.

⁴⁹ The German Code of Criminal Procedure Article 147.

ความถูกต้องของพยานอีกชั้นหนึ่ง และในประเทศยุโรปตะวันตกผู้ต้องหาขออุทธรณ์การสอบสวนก่อนเสร็จสิ้นการสอบสวน จะกระทำได้โดยได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่หรืออัยการ ซึ่งจะอนุญาตหรือไม่ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของเจ้าหน้าที่⁵⁰ ยกเว้นประเทศฝรั่งเศส ผู้ต้องหาไม่มีสิทธิขออุทธรณ์การสอบสวนก่อนเสร็จสิ้นการสอบสวนได้⁵¹ หากพิจารณาในแง่ที่ว่ากระบวนการพยานหลักฐานในชั้นสอบสวนมีความสำคัญ การเปิดเผยข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานในสำนวนการสอบสวนให้ทนายความของผู้ต้องหาทราบ เมื่อการสอบสวนเสร็จสิ้นแล้วจึงค่อนข้างจะล่าช้าในคดีที่ยุ่งยากซับซ้อน ซึ่งอาจมีเอกสารเป็นร้อยหน้าหรือเป็นพันหน้า เวลาในการเตรียมพยานหลักฐานของทนายความผู้ต้องหาในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ต้องจึงอาจสั้นมาก และบางครั้งอาจประสบกับพยานหลักฐานที่ไม่คาดหมายในระหว่างพิจารณาคดี ดังนั้น ทนายความของผู้ต้องหาในประเทศภาคพื้นยุโรป ถ้าได้ใช้เวลาและการปฏิบัติงานในคดีของตนตามความเหมาะสมแล้วก็จะสามารถเริ่มต้นต่อสู้คดีได้ โดยรู้สำนวนการสอบสวนของอัยการทั้งหมดก่อนการพิจารณาคดี แต่บางครั้งสำนวนการสอบสวนและแฟ้มในคดีก็หนาและโดยทั่วไป แทบจะไม่มีเอกสารหรือข้อต่อสู้ของทนายความฝ่ายผู้ต้องหา⁵²

การเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดี (Discovery) ในประเทศสหรัฐอเมริกากระบวนการนี้มาใช้เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของการดำเนินคดีอาญาในระบบกล่าวหาที่พบว่า การปกปิดพยานหลักฐานมิให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งล่วงรู้ตามหลักการต่อสู้คดี โดยที่ผู้ต้องหาอยู่ในสภาพที่ด้อยกว่ารัฐทั้งฐานะและโอกาสในการแสวงหาพยานหลักฐาน ทำให้ผู้ต้องหาไม่ได้รับความเป็นธรรมในการพิจารณาคดี เพราะไม่สามารถล่วงรู้ได้ว่าพยานหลักฐานที่พนักงานอัยการจะใช้อ้างต่อศาลเพื่อพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหานั้นมีประการใด และมีความถูกต้องแท้จริงเพียงใด ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการค้นหาความจริงอย่างยิ่ง กระบวนการเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดี จึงถูกนำมาใช้เพื่อสนับสนุนการแสวงหาความจริงและส่งเสริมให้เกิดความเป็นธรรมขึ้นในระบบกล่าวหา⁵³ แม้ในประเทศที่ใช้

⁵⁰ Jan Stepán, "บทเรียนจากกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของทวีปยุโรป," แปลโดย ประธาน วัฒนวานิชย์, วารสารนิติศาสตร์ ฉบับชดเชย 2517-2519 (กรกฎาคม 2519) : 154.

⁵¹ โกอเมน ภัทรภิรมย์., "การสอบสวนคดีอาญาในประเทศฝรั่งเศส," อัยการนิเทศ 31,3 (2512) : 358.

⁵² Jan Stepán, เรื่องเดียวกัน, หน้า 154.

⁵³ American Jurisprudence (Vol.23), 1983, p.678 ; Thomas J. Gardner, Ibid., pp.10-13.

ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรมมีความเป็นภาวะวิสัยอย่างแท้จริง⁵⁴ ก็มีบทกฎหมายให้สิทธิแก่ทนายความของผู้ต้องหาที่จะทำการตรวจพยานหลักฐานจากสำนวนคดีก่อนยื่นฟ้องต่อศาลได้ โดยเฉพาะในประเทศฝรั่งเศสนั้น ผู้พิพากษาสอบสวน (ศาลไต่สวน) ต้องแจ้งให้ทนายความของผู้ต้องหาทราบว่าสิทธิขอตรวจดูสำนวนการสอบสวนทั้งหมดอย่างน้อย 24 ชั่วโมง ก่อนเริ่มการสอบถามคำให้การผู้ต้องหา เพื่อเป็นหลักประกันว่าผู้ต้องหาจะได้รับการสอบสวนคดีอย่างเป็นธรรม โดยมีโอกาสตรวจดูข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานในสำนวนการสอบสวนว่าถูกต้องหรือไม่ และสามารถนำข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานดังกล่าวไปใช้ในการตระเตรียมคดีเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง โดยกระบวนการเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดีมิได้มีผลสืบเนื่องจากหรือเกี่ยวข้องกับความเป็นภาวะวิสัยของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมแต่อย่างใด เพราะความเป็นภาวะวิสัยของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมเป็นเรื่องที่เจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่อำนวยความสะดวกยุติธรรมจำเป็นต้องมีอยู่แล้วโดยหน้าที่ แต่การเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดีเป็นเรื่องสิทธิของผู้ต้องหาที่จะทำการตรวจสอบข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานที่อยู่ในความครอบครองของเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม เสมือนเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของพยานหลักฐานอีกชั้นหนึ่งนั่นเอง เจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรมจะมีความเป็นภาวะวิสัยอย่างแท้จริงหรือไม่เพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบเฉพาะตัวของเจ้าหน้าที่ของรัฐเองโดยแท้ การเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดีไม่ว่าจะมีอยู่หรือไม่ หากมีผลกระทบต่อความเป็นภาวะวิสัยของเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรมแต่อย่างใด หากแต่ถูกนำมาใช้ด้วยวัตถุประสงค์ในการสนับสนุนให้มีการนำพยานหลักฐานที่สมบูรณ์ที่สุดมาแสดง เพื่อให้ผู้ต้องหาได้รับการสอบสวนคดีหรือการพิจารณาอย่างเป็นธรรม⁵⁵

3.2 มาตรฐานสากลเกี่ยวกับหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาในคดีอาญา

องค์การสหประชาชาติได้ให้การรับรองสิทธิมนุษยชน (Human Right) ทางอาญาไว้เป็นมาตรฐานสากล โดยบัญญัติไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 (Universal Declaration of Human Right 1948) โดยปฏิญญาดังกล่าวได้รับการรับรองโดยสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 ในความคิดของผู้ร่างปฏิญญาดังกล่าวมีความประสงค์จะให้มืองค์กรในการปกป้องสิทธิมนุษยชนในระดับระหว่างประเทศ และในปี

⁵⁴ คณิต ณ นคร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

⁵⁵ กาญจนา ตรีแสน เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

ค.ศ. 1966 มีการออกกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง ค.ศ.1966 (International Covenant on Civil and Political Right 1966) ⁵⁶ ต่อมามาตรฐานดังกล่าวได้รับการบัญญัติรับรองสิทธิของภูมิภาคและองค์กรต่างๆ ของสิทธิมนุษยชน ได้แก่ The European Convention on Human Right and Fundamental Freedom 1950, The American Convention on Human Rights 1969 เป็นต้น

สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาในคดีอาญาได้รับการรับรองตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 ดังนี้ ⁵⁷

3.2.1 หลักประกันสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948

การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาในคดีอาญา ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน มีสาระสำคัญดังนี้

1) การจับกุม คุมขังบุคคลจะกระทำโดยพลการไม่ได้ โดยมีการบัญญัติรับรองสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามข้อ 9 แห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนว่า “บุคคลใดจะถูกจับ กักขังหรือเนรเทศโดยพลการมิได้” ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่ปกป้อง คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาที่จะไม่ถูกจับ กักขังโดยมิชอบด้วยกฎหมาย เว้นแต่มีกฎหมายให้อำนาจในการจับกุม กักขัง

2) สิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรมในระหว่างการดำเนินคดีและสิทธิที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ซึ่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนข้อ 11 ได้บัญญัติรับรองสิทธิของผู้ต้องหา ดังนี้

“บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาด้วยความผิดทางอาญามีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่า มีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาโดยเปิดเผย ณ ที่ซึ่งตนได้รับหลักประกันทั้งหมดที่จำเป็นในการต่อสู้คดี” คือ สิทธิของผู้ต้องหา

⁵⁶ เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, “หลักกฎหมายว่าด้วยสิทธิเสรีภาพ,” (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2547), หน้า 112.

⁵⁷ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, “โครงการศึกษาวิจัย เรื่อง สิทธิของผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องหาในคดีอาญา,” รายงานการศึกษาระดับสมบูรณเอนต่อสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2540, หน้า 10-15.

ในคดีอาญาที่จะได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้ต้องหาซึ่งถูกกล่าวหาว่าจะทำผิดทางอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ความผิดตามกฎหมาย โดยการพิจารณาคดีเปิดเผย...”

3) สิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรมในระหว่างการดำเนินคดีตามข้อ 10 แห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนระบุว่า “บุคคลชอบที่จะเท่าเทียมกันอย่างบริบูรณ์ในอันที่จะได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยโดยศาล ซึ่งเป็นอิสระและไร้อคติในการวินิจฉัยชี้ขาดสิทธิและหน้าที่ ตลอดจนข้อที่ตนถูกกล่าวหาใด ๆ ทางอาญา” กำหนดสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่จะได้รับการพิจารณาคดีจากศาล ซึ่งเป็นองค์กรที่มีความเป็นอิสระ ไร้อคติในการพิจารณาคดีด้วยความเป็นธรรม

4) สิทธิที่จะไม่ถูกปฏิบัติอย่างไร้มนุษยธรรม และห้ามเกียรติได้มีการรับรองในข้อ 5 แห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ระบุว่า “บุคคลใดจะถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติหรือการลงทัณฑ์ซึ่งทารุณโหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือห้ามเกียรติมิได้” กำหนดสิทธิของผู้ต้องหาที่ถูกจับกุมในระหว่างการสอบสวน เจ้าหน้าที่ตำรวจจะกระทำการทรมานหรือกระทำการอื่นใดซึ่งเป็นการทารุณโหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือห้ามเกียรติผู้ต้องหา เพื่อให้ผู้ต้องหารับสารภาพมิได้

5) สิทธิในการครอบครองเคหสถานโดยปกติสุขตามข้อ 12 แห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนระบุว่า “การเข้าไปแทรกสอดโดยพลการในกิจส่วนตัว ครอบครัว เคหสถาน การส่งข่าวสาร ตลอดจนการโจมตีต่อเกียรติยศและชื่อเสียงของบุคคลนั้นจะทำได้ทุก ๆ คนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายจากการแทรกสอด และโจมตีดังกล่าว” เป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลในการครอบครองเคหสถานโดยปกติสุข การเข้าไปแทรกสอดโดยพลการหรือการค้นเคหสถานของบุคคลจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะมีกฎหมายให้อำนาจในการค้นเคหสถาน เพื่อป้องกันมิให้เจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการรุกรานสิทธิเสรีภาพในความเป็นอยู่ส่วนตัวภายในเคหสถานของบุคคล

3.2.2 หลักประกันสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966

การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 มีสาระสำคัญ ดังนี้

1. การจับกุม คุ่มขัง บุคคลจะกระทำโดยพลการไม่ได้ ตามข้อ 9 แห่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ระบุว่า

“1) บุคคลทุกคนมีสิทธิในเสรีภาพและความมั่นคงของตน บุคคลใดจะถูกจับกุมหรือคุมขังโดยพลการมิได้ บุคคลใดจะถูกลิดรอนเสรีภาพของตนมิได้ ยกเว้นโดยเหตุและอาศัยกระบวนการตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย

2) บุคคลผู้ถูกจับกุมย่อมได้รับการแจ้งถึงเหตุผลในการจับกุมและการแจ้งข้อหาอันเป็นปฏิปักษ์ต่อตนโดยพลันในเวลาที่มีการจับกุม

3) บุคคลใดที่ถูกจับกุมหรือควบคุมตัวในข้อหาทางอาญาย่อมต้องถูกนำตัวไปศาลหรือเจ้าหน้าที่อื่นผู้มีอำนาจตามกฎหมายโดยพลัน เพื่อที่จะมีการใช้อำนาจทางตุลาการ และได้รับการพิจารณาคดีภายในเวลาอันสมควร หรือมีการปล่อยตัวมิให้ถือเป็นหลักทั่วไปว่าจะต้องคุมขังบุคคลผู้อยู่ระหว่างพิจารณาคดี แต่จะปล่อยชั่วคราวโดยอาจให้มีหลักประกันว่าจะกลับมาปรากฏตัวในการพิจารณาคดีหรือในกรณีจำเป็นตามโอกาสจะกลับมารับการบังคับคดีให้เป็นไปตามคำพิพากษาในระหว่างกระบวนการพิจารณาชั้นใดก็ได้...”

เพื่อปกป้องคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐจะกระทำการจับกุม หรือคุมขังบุคคลใด ซึ่งเป็นการลิดรอนเสรีภาพจะพึงกระทำได้ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจไว้และบุคคลผู้ถูกจับกุมย่อมมีสิทธิที่จะได้รับแจ้งเหตุผลในการจับกุมและได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาในทันทีที่ถูกจับกุม และได้รับสิทธิ ในการที่จะต้องนำตัวผู้ถูกจับกุมไปพบศาลหรือผู้มีอำนาจตามกฎหมายโดยพลัน เพื่อให้ศาลซึ่งเป็นองค์กรที่เป็นกลางได้ตรวจสอบว่าการจับกุมของเจ้าหน้าที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ และได้รับการพิจารณาคดีภายในเวลาอันสมควร เพื่อมิให้ถูกกักขังไว้นานเกินกว่าเหตุ อีกทั้งผู้ถูกจับกุมยังมีสิทธิขอปล่อยชั่วคราวระหว่างการสอบสวนหรือการพิจารณาคดี และหากมีการจับกุมหรือควบคุมตัวผู้ถูกจับไว้โดยมิชอบด้วยกฎหมาย บุคคลผู้ถูกจับหรือควบคุมตัวก็อาจมีการขอให้ศาลพิจารณามีคำสั่งให้ปล่อยตัวบุคคลผู้ถูกจับกุมหรือควบคุมตัวได้ โดยบุคคลนั้นมีสิทธิที่จะเรียกร้องให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนจากการที่ถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐจับกุมหรือควบคุมตัวไว้โดยมิชอบด้วยกฎหมาย

2. สิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรมในระหว่างการดำเนินคดีและสิทธิที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ตามข้อ 14 แห่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ระบุว่า

“1) บุคคลทุกคนย่อมเสมอภาคในการพิจารณาของศาลและตุลาการในการพิจารณาคดีอาญาอันบุคคลต้องหาว่ากระทำผิดหรือการพิจารณาข้อพิพาททางสิทธิและหน้าที่ของตน ทุกคนย่อมมีสิทธิได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยในศาลที่มีอำนาจมีอิสระและเป็นกลาง ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย หนังสือพิมพ์และสาธารณชนอาจถูกห้ามรับฟัง

การพิจารณาคดีทั้งหมด หรือบางส่วนได้ก็ด้วยเหตุผลทางศีลธรรม ความสงบเรียบร้อยหรือความมั่นคงของชาติในสังคมประชาธิปไตย หรือด้วยเหตุผลด้านความเป็นอยู่ส่วนตัวของคู่กรณี หรือในกรณีศาลเห็นเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งว่าเป็นพฤติการณ์พิเศษ ซึ่งการเป็นข่าวอาจทำให้กระทบต่อความยุติธรรม แต่คำพิพากษาในคดีอาญาหรือข้อพิพาททางแพ่งย่อมเป็นที่เปิดเผย...

2) บุคคลทุกคนผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดอาญา ย่อมมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ากระทำผิดตามกฎหมาย

3) ในการพิจารณาคดีอาญาซึ่งบุคคลถูกกล่าวหาว่ากระทำผิด บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิที่จะได้รับหลักประกันขั้นต่ำอย่างเสมอภาคเต็มที่ดังต่อไปนี้

(ก) สิทธิที่จะได้รับแจ้งสภาพและข้อหาแห่งความผิดที่ถูกกล่าวหาโดยพลัน และละเอียดในภาษาซึ่งบุคคลนั้นเข้าใจได้

(ข) สิทธิที่จะมีเวลาและได้รับความสะดวกเพียงพอแก่การเตรียมการเพื่อสู้คดีและติดต่อกับทนายความได้ตามความประสงค์ของตน

(ค) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยปราศจากการชักช้าอย่างไม่เป็นธรรม

(ง) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้าและสิทธิที่จะต่อสู้คดีด้วยตนเอง หรือผ่านทางผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายตามที่เลือกหาเอง สิทธิที่จะได้รับการแจ้งให้ทราบสิทธินี้ ถ้าไม่มีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายและสิทธิที่จะมีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายซึ่งมีการแต่งตั้งให้โดยไม่คิดค่าตอบแทน ถ้าบุคคลนั้นไม่อาจรับภาระจัดการได้เอง หากจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม

(จ) สิทธิที่จะถามพยานซึ่งเป็นปรักษ์ต่อตน และขอให้หมายเรียกพยานฝ่ายตนมาซักถามภายใต้เงื่อนไขเดียวกับพยานฝ่ายตรงข้ามของตน

(ฉ) สิทธิที่จะขอความช่วยเหลือให้มีล่ามโดยไม่คิดค่าตอบแทน หากไม่อาจเข้าใจหรือพูดภาษาที่ใช้ในศาลได้

(ช) สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้ให้การปรักปรำตนเองหรือรับสารภาพผิด..."

ผู้ต้องหาในคดีอาญามีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยในศาล ซึ่งถูกตั้งขึ้นตามกฎหมาย แต่อาจมีข้อยกเว้นบางกรณีในการพิจารณาคดีลับ และคำพิพากษาต้องเปิดเผย เว้นแต่มีเหตุจำเป็น โดยผู้ต้องหาในคดีอาญาย่อมได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานของกฎหมายที่ว่าผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ากระทำผิดตามกฎหมาย และผู้ต้องหาจะมีสิทธิได้รับหลักประกันขั้นต่ำในสิทธิที่จะได้รับแจ้งข้อหาและรายละเอียดสภาพของข้อหา

เพื่อจะได้มีโอกาสในการแสวงหาพยานหลักฐานพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองในชั้นพิจารณาคดีของศาล ซึ่งผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะได้รับความสะดวกเพียงพอในการเตรียมสู้คดี และติดต่อทนายความตามความประสงค์ของตนภายในเวลาอันควร โดยในชั้นการพิจารณาคดีต้องกระทำด้วยความเป็นธรรมโดยไม่ชักช้า รวมทั้งสิทธิที่จะได้รับการแต่งตั้งทนายความเพื่อช่วยเหลือทางกฎหมาย และขอล่ามโดยไม่คิดค่าตอบแทน ตลอดจนสิทธิในการซักถามพยานที่เป็นปรปักษ์ต่อตน อีกทั้งสิทธิขอให้ศาลออกหมายเรียกพยานฝ่ายตนมาซักถามภายใต้เงื่อนไขเดียวกับพยานฝ่ายตรงข้าม ที่สำคัญผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะไม่ให้การปรับปรำตนเอง

3. สิทธิที่ไม่ถูกปฏิบัติอย่างไร้มนุษยธรรมและหยามเกียรติ โดยกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองได้รับรองสิทธิดังกล่าวไว้ในข้อ 10 ซึ่งระบุว่า

“1) บุคคลทั้งหลายที่ถูกลิดรอนเสรีภาพ ต้องได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรมและได้รับการเคารพในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์

2) (ก) พึงจำแนกผู้ต้องหาว่ากระทำผิดจากผู้ต้องโทษและพึงได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างกันตามความเหมาะสมแก่สถานะอันมิใช่เป็นผู้ต้องโทษ...”

บทบัญญัติดังกล่าวข้างต้นได้รับรองสิทธิของผู้ต้องหาที่ถูกลิดรอนเสรีภาพ อาทิเช่น ถูกจับกุมควบคุมตัวในระหว่างการสอบสวน เป็นต้น เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องปฏิบัติต่อผู้ต้องหาอย่างมีมนุษยธรรม เคารพในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) ของผู้ต้องหาในคดีอาญาโดยในการควบคุมตัวผู้ต้องหาในระหว่างการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีต้องจำแนกผู้ต้องหา (ซึ่งได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานของกฎหมายว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาว่ามีความผิด) จากผู้ต้องโทษและต้องได้ปฏิบัติต่อผู้ต้องหาแตกต่างจากผู้ต้องโทษ

4. สิทธิที่จะไม่ถูกรบกวนการครอบครองเคหสถานโดยปกติสุข โดยกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองได้รับรองสิทธิดังกล่าวไว้ในข้อ 17 โดยระบุว่า

“1) บุคคลจะถูกแทรกสอดในความเป็นอยู่ส่วนตัว ครอบครองเคหสถานหรือการติดต่อสื่อสารโดยพลการหรือมิชอบด้วยกฎหมายหาได้ไม่ และจะถูกลบลู่เกียรติคุณโดยมิชอบด้วยกฎหมายหาได้ไม่เช่นกัน

2) บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายจากการแทรกสอดหรือการลบลู่เช่นนั้น”

บัญญัติดังกล่าวได้ให้การคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่จะไม่ถูกรบกวนการครอบครองเคหสถานโดยปกติสุข เพราะบุคคลย่อมมีความคาดหวังที่จะได้รับความปลอดภัยและ

ปราศจากการรบกวนการครอบครองเคสสถาน โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐจะดำเนินการค้นหรือ
กระทำการใด ๆ อันเป็นการกระทบต่อการครอบครองเคสสถานของบุคคลจะต้องมีกฎหมายให้
อำนาจจึงจะสามารถกระทำใด

3.2.3 หลักประกันสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาตามรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ.2475 คำว่าสิทธิและเสรีภาพ
ยังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายในประเทศไทย แต่หลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบ
ประชาธิปไตยและมีรัฐธรรมนูญเป็นแม่บทในการปกครองประเทศ เช่นเดียวกับอารยประเทศ สิทธิ
และเสรีภาพเริ่มทวีความสำคัญขึ้นเป็นลำดับ⁵⁸ รูปแบบแนวความคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพได้
ปรากฏขึ้นในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเป็นครั้งแรกในพระราชบัญญัติธรรมนูญการ
ปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 อันเป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
ฉบับแรก⁵⁹ จนกระทั่งถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 มีการประกาศใช้
รัฐธรรมนูญมาแล้ว 15 ฉบับ ซึ่งหลายฉบับได้ให้ประกันสิทธิเสรีภาพของปวงชนชาวไทย แต่ความ
ผันผวนทางการเมือง ซึ่งถูกรอบงำด้วยระบบเผด็จการทหารตลอดระยะเวลาเกือบ 50 ปี เป็น
สาเหตุที่สำคัญที่ทำให้หลักประกันการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญไม่บรรลุผล
ในสภาพความเป็นจริง⁶⁰ ในระยะเวลาที่มีการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช
2540 ซึ่งถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการร่างมากที่สุด ประชาชนมีความ
ตื่นตัวในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพและมีการบัญญัติคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมากกว่า

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵⁸ สกล สกลเดช, "การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในหมวด 3 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พุทธศักราช 2540," ในสิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย, วิชัย ศรีรัตน์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2543), หน้า 25

⁵⁹ อุดม รัฐอมฤต, นพนิธิ สุริยะ, บรรเจิด สิงคะเนติ, "การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือ
ใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามมาตรา 28 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540," (กรุงเทพฯ :
ห้างหุ้นส่วนจำกัดนานาสังพิมพ์, 2544), หน้า 4.

⁶⁰ มานิตย์ จุมปา, "คำอธิบายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ.2540)," พิมพ์ครั้งที่ 5
(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2546), หน้า 47.

รัฐธรรมนูญทุกฉบับที่ผ่านมาในอดีต⁶¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติหลักเกณฑ์ใหม่ ๆ ในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้มีการบัญญัติหลักเกณฑ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา ซึ่งแต่เดิมมีอยู่แล้วในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้กลายเป็น “หลักกฎหมายรัฐธรรมนูญ” เพื่อให้มีค่าบังคับเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ กฎหมายใดขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญย่อมเป็นอันใช้บังคับมิได้⁶² โดยกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้นก่อเกิดขึ้นเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือผู้ที่ถูกสงสัยว่าได้กระทำความผิดจากการล้าช้าอย่างไม่เป็นทางการ⁶³ ซึ่งสาระสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 คือ การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์ประกอบของรัฐจะต้องใช้อำนาจภายในกรอบของกฎหมายตามหลักนิติรัฐ (Legal State) การให้ขั้นตอนการดำเนินการในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทุกขั้นตอนโปร่งใส (Transparency) ทั้งนี้ เพื่อนำไปสู่การตรวจสอบการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ (Accountability)⁶⁴ โดยรัฐธรรมนูญได้มีการบัญญัติหลักเกณฑ์หลายประการที่จะให้เกิดความโปร่งใสและเกิดการตรวจสอบได้ของการดำเนินคดีอาญาเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพผู้ต้องหา ดังนี้

3.2.3.1 หลักประกันสิทธิของผู้ต้องหา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติรับรองสิทธิการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาในชั้นการสอบสวนไว้หลายประการดังนี้

⁶¹ สกล สกลเดช, เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

⁶² สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, “ความโปร่งใสและการตรวจสอบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามแนวทางในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540,” บทบัณฑิตย 54,4 (ธันวาคม 2541) : 56.

⁶³ Montero,P.D.(1916) : El Derecho Protector de los Criminales (Madrid), Cited.in Walker (1972) 17” อ้างถึงในอภิรัตน์ เพ็ชรศิริ, “สิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทย,” ในชุดศึกษาวิจัยพัฒนาการสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย, สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์,2529), หน้า 1.

⁶⁴ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 56-57.

1) สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์

สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่า เป็นผู้บริสุทธิ์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 บัญญัติไว้ในมาตรา 33 ว่า

“ในคดีอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้”

สิทธิประการนี้ สอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 11 (1) ซึ่งบัญญัติว่า

“บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาด้วยความผิดทางอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาโดยเปิดเผย ณ ที่ซึ่งตนได้รับหลักประกันทั้งหมดที่จำเป็นในการต่อสู้คดี” และสอดคล้องกับกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองข้อ 14 (2) ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลทุกคนผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาย่อมมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานว่า เป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ากระทำความผิดตามกฎหมาย”

สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ ส่งผลให้จะต้องเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ เป็นการรับรองหลักการพื้นฐานกฎหมายอาญาของนานาอารยประเทศ โดยมีเจตนารมณ์เพื่อรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลซึ่งตกเป็นผู้ต้องหาในคดีอาญาตราบไต่ยังไม่มีความผิด แสดงว่าได้กระทำความผิด ผู้ต้องหาจะได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานของกฎหมายว่า เป็นผู้บริสุทธิ์ เจ้าหน้าที่ของรัฐจะปฏิบัติต่อผู้ต้องหาเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ และสิทธิของบุคคลที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์จึงต้องเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่

2) สิทธิที่จะได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาและรายละเอียดแห่งการจับ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติในมาตรา 237 ว่า “ผู้ถูกจับจะต้องได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาและรายละเอียดแห่งการจับโดยไม่ชักช้า” ซึ่งบัญญัติสอดคล้องกับกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองข้อ 9 (2) ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลผู้ถูกจับกุมย่อมได้รับการแจ้งถึงเหตุผลในการจับกุมและการแจ้งข้อหาอันเป็นปฏิปักษ์ต่อตนโดยพลันในเวลาที่มีการจับกุม”

การแจ้งข้อหาให้ทราบมีความมุ่งหมายให้รู้สาเหตุผู้ต้องหาจึงถูกจับ ดังนั้น สารสำคัญของ การแจ้งข้อหา นอกจากชื่อฐานความผิดที่แจ้งแล้วจะต้องแจ้ง

พฤติการณ์อันเป็นเนื้อหาของความผิดที่กล่าวหา รวมทั้งสภาพของข้อหาด้วยว่าพอที่จะทำให้ผู้ต้องหาทราบหรือไม่ว่าตนถูกกล่าวหาว่ากระทำการอันเป็นความผิดในเรื่องใด อย่างไร⁶⁵ และในการแจ้งข้อกล่าวหาเจ้าหน้าที่ตำรวจจะต้องยืนยันให้ผู้ต้องหาทราบว่าการกระทำของผู้ต้องหาเข้าข่ายเป็นความผิดฐานใด ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ต้องหามีโอกาสคัดค้านและดำเนินมาตรการในทางคุ้มครอง เสรีภาพของตนเอง⁶⁶ โดยการร้องขอให้ศาลปล่อยตัวจากการคุมขังโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย เนื่องจากเจ้าหน้าที่ตำรวจแจ้งข้อหาเกินความจริงตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 90

3) สิทธิในการมีทนายความและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว

รัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ ได้มีการบัญญัติสิทธิในการมีทนายความของผู้ต้องหาในคดีอาญาที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐด้วยการจัดหาทนายความให้ตามที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งมีได้กำหนดเป็นหน้าที่ของรัฐในการจัดหาทนายความให้ แต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติให้เป็นหน้าที่ของรัฐในการจัดหาทนายความให้โดยเร็ว ซึ่งตามมาตรา 242 วรรคแรก บัญญัติว่า

“ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐด้วยการจัดหาทนายความให้ตามที่กฎหมายบัญญัติ ในกรณีที่ผู้ถูกควบคุมหรือคุมขังไม่อาจหาทนายความได้ รัฐต้องให้ความช่วยเหลือโดยจัดหาทนายความให้โดยเร็ว”

สิทธิการมีทนายความเป็นส่วนสำคัญในการที่ผู้ต้องหาจะได้รับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ตลอดจนกระบวนการสอบสวนและการพิจารณาคดีโดยทนายความของตน รวมถึงการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง ซึ่งล้วนแต่ต้องอาศัยความสามารถของทนายความและกระบวนการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยเป็นการดำเนินคดีโดยรัฐ (public prosecution) ซึ่งการดำเนินคดีต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่ายเพื่อความเป็นธรรม และเพื่อประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมาย ทนายความต้องพยายาม

⁶⁵ มานิตย์ จุมปา, เรื่องเดียวกัน, หน้า 135-136.

⁶⁶ คณิต ฒ นคร, “การแจ้งข้อหากับเสรีภาพของบุคคล,” วารสารอัยการ 2,13 (มกราคม 2522) : 23.

อย่างที่สุดที่จะแถลงเพื่อประโยชน์ของผู้ต้องหา ซึ่งเป็นลูกความโดยไม่กล่าวเท็จและไม่ผิดหน้าที่ที่จะงดไม่กล่าวถึงข้อเท็จจริงใด ๆ ที่เป็นผลเสียต่อลูกความของตน⁶⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จึงได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาในการที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐด้วย การจัดหาทนายความให้ตามที่กฎหมายบัญญัติ ในกรณีที่ผู้ถูกควบคุมหรือคุมขังไม่อาจหาทนายความได้ รัฐต้องให้ความช่วยเหลือ โดยจัดหาทนายความให้โดยเร็ว⁶⁸ เพราะตระหนักว่ากระบวนการสอบสวนและพิจารณาคดีต้องอาศัยทนายความผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมาย เพื่อช่วยเหลือผู้ต้องหาในการแสวงหาพยานหลักฐาน เพื่อดันหาความจริงในเนื้อหาแห่งคดี และคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหา

รัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ ได้บัญญัติรับรองสิทธิของผู้ต้องหาที่จะพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว จำกัดเฉพาะกรณีที่ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่อยู่ระหว่างการควบคุมของเจ้าพนักงาน โดยไม่ครอบคลุมถึงผู้ต้องหาที่อยู่ระหว่างการสอบสวนของพนักงานสอบสวน⁶⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จึงขยายให้ครอบคลุมถึงกรณีดังกล่าวด้วย ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 239 วรรคสามว่า

“บุคคลผู้ถูกควบคุม คุมขัง หรือจำคุก ย่อมมีสิทธิพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว และมีสิทธิได้รับการเยี่ยมตามสมควร”

เหตุผลที่จำเป็นต้องรับรองสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว เพื่อให้ผู้ถูกควบคุม คุมขัง จำคุกได้มีโอกาสเปิดเผยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำผิดได้โดยสะดวก ไม่ว่าผู้ต้องหาจะเป็นผู้กระทำความผิดหรือไม่ก็ตาม การที่ให้สิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว โดยที่พนักงานสอบสวนไม่ต้องอยู่ด้วย⁷⁰ ย่อมมีผลให้ผู้ต้องหาได้พูดจาอย่างเปิดเผยต่อทนายความ เพื่อร่วมกันหาทางต่อสู้คดี

⁶⁷ คณิต ณ นคร, “ฐานะหน้าที่ของทนายในคดีอาญา,” วารสารอัยการ 4,47 (พฤศจิกายน 2524) : 61-62.

⁶⁸ มานิตย์ จุมปา, “รัฐธรรมนูญใหม่มีอะไรใหม่,” พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2541), หน้า 273.

⁶⁹ ทศนีย์ แก้วพิลา, “สิทธิการมีทนายในคดีอาญา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 85.

⁷⁰ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, “รัฐธรรมนูญน่ารู้,” (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2542), หน้า 222.

บางกรณีผู้ต้องหาได้รับสารภาพในชั้นสอบสวนโดยไม่สมัครใจ เพราะ ถูกข่มขู่ ล่อลวง ให้คำมั่นสัญญาต่าง ๆ หรือรับสารภาพโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เมื่อคดีขึ้นสู่การ พิจารณาของศาลย่อมเป็นการยากที่ทนายจำเลยจะหาพยานหลักฐานมาหักล้างเพื่อให้ศาลเชื่อว่า คำให้การของผู้ต้องหาเป็นไปโดยไม่สมัครใจ ดังนั้น การให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาได้พบและปรึกษาทนาย เป็นการเฉพาะตัว ย่อมเป็นการเตือนให้ผู้ต้องหาได้ระมัดระวังในการให้การต่อพนักงานสอบสวน⁷¹ และเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในการต่อสู้คดี

4) สิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การ

ผู้ต้องหาในคดีอาญามีสิทธิที่จะไม่ให้การเป็นปฏิปักษ์แก่ตนเอง (Self-incrimination) ซึ่งเป็นหลักประกันของกระบวนการยุติธรรมที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า ผู้ต้องหา ไม่อาจถูกบังคับให้กล่าวโทษตนเอง⁷² โดยผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะตัดสินใจในการที่จะให้ การหรือไม่ให้การก็ได้ เป็นสิทธิที่ได้มีการบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ และ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติรับรองสิทธิดังกล่าวไว้ ในมาตรา 243 วรรคแรกว่า

“บุคคลย่อมมีสิทธิไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองอันอาจทำให้ ตนถูกฟ้องคดีอาญา”

สิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การเป็นเรื่องสำคัญ และถ้าผู้ต้องหา ไม่รู้ว่าตนมีสิทธิที่จะไม่ให้การ การที่จะกล่าวถ้อยคำผูกมัดตนเองก็คงไม่เกิดขึ้น แต่กฎหมายไทย ไม่ได้เน้นเรื่องการเตือนผู้ต้องหาว่ามีสิทธิที่จะไม่ให้การ โดยกลับไปเน้นเรื่องที่ว่าต้องเตือน ให้ผู้ต้องหาทราบว่าถ้อยคำที่ให้การอาจใช้เป็นพยานหลักฐานปรักปรำเขาในชั้นพิจารณาคดี อย่างไรก็ตามการเตือนผู้ต้องหาก็คงมีประโยชน์ไม่มากนักน้อย แต่จะถือว่าเป็นการคุ้มครองสิทธิของ

⁷¹ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ, “สิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทย,” ในชุดศึกษาวิจัยพัฒนาการสิทธิ มนุษยชนในประเทศไทย, สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์, 2529), หน้า 39-40.

⁷² บุญทิพย์ ผ่องจิตร แลนกราฟ, “สิทธิของจำเลยในคดีอาญาในประเทศไทย,” ในชุดศึกษาวิจัย พัฒนาการสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย, สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์, 2529), หน้า 181-182.

ผู้ต้องหาที่เดียวก็คงจะไม่ถนัดนัก เพราะสิทธิของผู้ต้องหาจริง ๆ น่าจะเป็นสิทธิที่จะไม่ให้การโดยไม่ให้การที่เป็นปฏิบัติต่อตัวเองมากกว่า ถ้าผู้ต้องหาไม่รู้สิทธิดังกล่าวและไม่ใช้สิทธิที่จะนิ่งเฉย กลับตอบคำถามพนักงานสอบสวน โอกาสที่ตนเองจะให้การเป็นปฏิบัติต่อตัวเองนั้นจะมีมาก เพราะแม้จะให้การเป็นประโยชน์ต่อตนในความคิดฐานหนึ่งแต่ค่าให้การนั้นอาจเป็นปฏิบัติต่อตนในความคิดฐานอื่น⁷³ ฉะนั้น จึงควรที่จะกำหนดให้พนักงานสอบสวนต้องแจ้งสิทธิให้ผู้ต้องหา ทราบว่า ผู้ต้องหาสิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การก็ได้ และมีสิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิบัติต่อตนเอง อันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา เพราะเมื่อผู้ต้องหาได้ทราบถึงสิทธิของตนแล้วย่อมมีโอกาสในการใช้ดุลพินิจที่จะไม่ให้การหรือให้การในลักษณะที่ไม่เป็นปฏิบัติต่อตนเอง ซึ่งจะสมเจตนารมณ์ของกฎหมายในอันที่จะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาในคดีอาญา

3.2.3.2 หลักประกันเสรีภาพของผู้ต้องหา

ในการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนคดี โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐอาจมีการกระทบต่อเสรีภาพของผู้ต้องหาในคดีอาญา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จึงได้มีการกำหนดหลักประกันเสรีภาพของผู้ต้องหาในคดีอาญาไว้ดังนี้

- 1) สิทธิที่จะไม่ถูกทรมานหรือทารุณกรรมด้วยวิธีโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม

สิทธินี้ถือเป็นสิทธิใหม่ที่ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาในคดีอาญาที่จะไม่ถูกทรมานทารุณกรรมด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยได้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 31 วรรคสองว่า

“การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้าย หรือไร้มนุษยธรรมจะกระทำมิได้ แต่การลงโทษประหารชีวิตตามที่กฎหมายบัญญัติ ไม่ถือว่าเป็นการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมตามความในวรรคนี้”

สิทธิดังกล่าวนี้สอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 5 ซึ่งบัญญัติว่า

⁷³ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 73-74.

“ข้อ 5 บุคคลใดจะถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติหรือการลงทัณฑ์ ซึ่งทารุณโหดร้ายไร้มนุษยธรรมหรือหยาบเกียรติมิได้”

นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับบทติการระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองข้อ 7 ซึ่งบัญญัติว่า

“ข้อ 7 บุคคลใดจะถูกทรมานหรือได้รับผลปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรมหรือต่ำช้ามิได้ กล่าวโดยเฉพาะเจาะจงก็คือ บุคคลใดจะถูกทดลองทางแพทย์หรือทางวิทยาศาสตร์ โดยปราศจากความยินยอมพร้อมใจอย่างอิสระหาได้ไม่”

ในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่อาจกระทบต่อ เสรีภาพของผู้ต้องหาในคดีอาญา จึงต้องคำนึงถึงสิทธิของผู้ต้องหาที่จะไม่ถูกทรมานทรมานกรรมด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม ดังนั้น เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องห้ามมิให้ใช้วิธีการทรมานหรือทรมานกรรมแก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา เพื่อบังคับให้ผู้ต้องหาให้การรับสารภาพหรือยอมให้ปากคำหรือการปฏิบัติต่อผู้ต้องหาเยี่ยงสัตว์ อาทิเช่น การตีตรวน ล่ามโซ่ เป็นการปฏิบัติหน้าที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ เพราะเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นคุณค่าอันสืบเนื่องมาจากความเป็นมนุษย์ เป็นคุณค่าที่มีอยู่ในมนุษย์ทุกคน การใช้อำนาจของรัฐ ต้องไม่ปฏิบัติต่อผู้ต้องหาในลักษณะที่ทำให้ถูกลดคุณค่าเป็นเพียงวัตถุแห่งการกระทำ มิฉะนั้นแล้วการใช้อำนาจของรัฐโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐย่อมขัดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นพื้นฐานของสิทธิและเสรีภาพทั้งปวง⁷⁴ บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ สามารถยกบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ในศาลได้ตามมาตรา 28 วรรคสองแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เพราะสถานะของ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” มีสถานะเช่นเดียวกับ “สิทธิและเสรีภาพ” ซึ่งผู้ต้องหาที่ถูกละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงสามารถใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ในคดีได้⁷⁵

2) สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองเรื่องการจับ คမ်း คั่น

สิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเรื่องการจับ คမ်း คั่น เป็นสิทธิที่มีอยู่แต่เดิมในรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ แต่ได้มีการคุ้มครองเพิ่มมากขึ้น ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 237 ว่า

⁷⁴ บรรเจิด สิงคะเนติ, “หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540,” (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543), หน้า 105-106.

⁷⁵ อุดม รัฐอมฤตและคณะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 175.

“ในคดีอาญา การจับและคุมขังบุคคลใด จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาล หรือผู้นั้นได้กระทำความผิดซึ่งหน้า หรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นให้จับได้ โดยไม่มีหมายตามที่กฎหมายบัญญัติ โดยผู้ถูกจับจะต้องได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาและรายละเอียดแห่งการจับ โดยไม่ชักช้า กับจะต้องได้รับโอกาสแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งผู้ถูกจับไว้วางใจทราบในโอกาสแรก และผู้ถูกจับซึ่งยังถูกควบคุมอยู่ ต้องถูกนำตัวไปศาลภายในสี่สิบแปดชั่วโมง นับแต่เวลาที่ผู้ถูกจับถูกนำตัวไปถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวน เพื่อศาลพิจารณาว่ามีเหตุที่จะขังผู้ถูกจับไว้ตามกฎหมายหรือไม่ เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

หมายจับ หรือหมายขังบุคคลจะออกได้ต่อเมื่อ

- (1) มีหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นน่าจะได้กระทำความผิดอาญาร้ายแรงที่มีอัตราโทษตามที่กฎหมายบัญญัติ หรือ
- (2) มีหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นน่าจะได้กระทำความผิดอาญา และมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้นั้นจะหลบหนี หรือจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรือก่อเหตุอันตรายประการอื่นด้วย”

บทบัญญัติดังกล่าวได้ให้ความคุ้มครองเสรีภาพของผู้ถูกจับซึ่งสอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ข้อ 9 ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลใดจะถูกจับ กักขังหรือเนรเทศโดยพลการ มิได้” และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองข้อ 9 (1)-(3)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 238 ซึ่งบัญญัติว่า “ในคดีอาญาการค้นในที่รโหฐานจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะมีคำสั่งหรือหมายของศาล หรือมีเหตุให้ค้นได้โดยไม่ต้องมีคำสั่งหรือหมายศาล ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

การที่เจ้าหน้าที่ตำรวจทำการค้นในที่รโหฐานย่อมเป็นการกระทบต่อเสรีภาพในที่รโหฐานของบุคคล การตรวจค้นในที่รโหฐานของบุคคลใดจึงจะต้องอาศัยอำนาจตามกฎหมายและต้องถือว่าอำนาจดังกล่าวเป็นเพียงข้อยกเว้น ซึ่งจะต้องใช้อย่างจำกัด และเคร่งครัดในทางที่จะรบกวนเสรีภาพในที่รโหฐานของบุคคลให้น้อยที่สุด โดยวัตถุประสงค์ของกฎหมายนั้นย่อมมุ่งหมายให้การค้นในที่รโหฐานจะกระทำได้เฉพาะเมื่อมีเหตุจำเป็น เพื่อจะพบหลักฐานในการกระทำความผิดหรือบุคคลผู้กระทำความผิดหรือเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของการกระทำความผิด ทั้งนี้ เหตุจำเป็นดังกล่าวจะต้องมีพยานหลักฐานเบื้องต้นพอสมควรที่จะยืนยันได้ว่า การค้นในที่รโหฐานเป็นหนทางเดียวที่จะทำให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของ

กฎหมายโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงไปใช้วิธีอื่นใดได้ ซึ่งการค้นในที่รโหฐานของเจ้าหน้าที่ตำรวจจะต้องมิใช่การกระทำในลักษณะตามใจชอบ⁷⁶

การวางมาตรการตรวจสอบการใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจในการตรวจค้นที่รโหฐาน โดยเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่ให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่สามารถออกหมายค้นได้เองตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 58 (3) เปลี่ยนมาให้ศาลซึ่งเป็นองค์กรที่เป็นกลางทำหน้าที่เป็นผู้กั้นกรองโดยตรวจสอบพยานหลักฐานและเหตุผลความจำเป็นที่จะต้องตรวจค้นที่รโหฐานของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งเป็นกลไกในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลในการที่จะอยู่อาศัยและครอบครองเคหสถานโดยปกติสุข อันมีลักษณะความเป็นเสรีนิยม (Liberalism) และมีการตรวจสอบการใช้อำนาจอันมีลักษณะความเป็นประชาธิปไตย⁷⁷ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการสากลที่ใช้กันอยู่ในนานาอารยประเทศที่ยอมรับกันว่าผู้พิพากษาหรือศาลเป็นผู้มีอำนาจออกหมายค้น และหมายจับและสั่งให้คุมขังบุคคล รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จึงกำหนดให้ศาลเป็นผู้ออกหมายค้นหมายจับ และสั่งคุมขังบุคคล⁷⁸

3) สิทธิที่จะได้รับการตรวจสอบการจับกุม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 237 วรรคแรก กำหนดว่า “ผู้ถูกจับซึ่งยังถูกควบคุมอยู่ต้องถูกนำตัวไปศาลภายใน 48 ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ผู้ถูกจับนำตัวไปถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวน เพื่อศาลพิจารณาว่ามีเหตุที่จะสั่งผู้ถูกจับไว้ตามกฎหมายหรือไม่ เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ”

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดให้มีการตรวจสอบอำนาจการจับของเจ้าหน้าที่ตำรวจ โดยองค์กรภายนอก คือ องค์กรศาล ซึ่งต่างจากบทบัญญัติเดิมในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งเป็นการตรวจสอบจากองค์กร

⁷⁶ ซาติ ชัยเดชสุริยะ, “รัฐธรรมนูญใหม่ : สิทธิของบุคคลและสังคมไทย,” ในรัฐธรรมนูญของเรา, กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, บรรณาธิการ พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดือนตุลาคม, 2541), หน้า 68-69.

⁷⁷ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

⁷⁸ คณิต ฒ นคร, “กระบวนการยุติธรรมกับปัญหาความโปร่งใสและระบบการตรวจสอบตามแนวทางในรัฐธรรมนูญใหม่,” บทบัญญัติ 54,4 (ธันวาคม 2541) : 52.

ภายในเท่านั้น⁷⁹ แต่แท้ที่จริงแล้วไม่ใช่เรื่องใหม่แต่อย่างใด เพราะตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ.115 มาตรา 2 ได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาที่จะไม่ถูกจับกุมคุมขังโดยไม่มีเหตุอันควร การจับกุมผู้ต้องหาจะกระทำได้อต่อเมื่อมีหมายของศาล⁸⁰

4) สิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราว

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 33 บัญญัติว่า “ในคดีอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด

ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้”

ผู้ต้องหาในคดีอาญาจึงควรจะต้องได้รับอิสรภาพที่จะต่อสู้คดีได้เต็มที่ภายในวิถีทางที่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งรวมถึงอิสรภาพที่จะใช้ชีวิตอยู่ในสังคมตามปกติในระหว่างที่ถูกสอบสวน⁸¹ สิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราวเป็นสิทธิที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 239 วรรคแรกว่า

“คำขอประกันผู้ต้องหาในคดีอาญาต้องได้รับการพิจารณาอย่างรวดเร็ว และจะเรียกหลักประกันจนเกินความแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องอาศัยเหตุตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะในกฎหมายและต้องแจ้งเหตุผลให้ผู้ต้องหาทราบโดยเร็ว...”

เจตนารมณ์ของกฎหมายที่บัญญัติให้มีการปล่อยชั่วคราว เพื่อมิให้ผู้ต้องหาถูกควบคุมในระหว่างการสอบสวนเป็นเวลานาน โดยผู้ต้องหาจะถูกควบคุมตัวเฉพาะเพื่อที่จะทำการสอบสวนเท่าที่จำเป็นเท่านั้น

3.2.3.3 หลักการตรวจสอบความโปร่งใสในการสอบสวนคดี

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้วางมาตรการการตรวจสอบการใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐในการสอบสวนคดี เพื่อให้ขั้นตอนการดำเนินคดีในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทุกขั้นตอนโปร่งใสและตรวจสอบได้เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาในคดีอาญา โดยมีมาตรการต่าง ๆ ดังนี้

⁷⁹ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

⁸⁰ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 39-40.

⁸¹ ชชาติ ชัยเดชสุริยะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

1) สิทธิในการแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งผู้ถูกจับไว้วางใจทราบในโอกาสแรก
หลังจากการถูกจับ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 237 วรรคแรก กำหนดว่าต้องให้โอกาสแก่ผู้ถูกจับที่จะแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งผู้ถูกจับไว้วางใจทราบถึงการถูกจับในโอกาสแรก สิทธินี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ถูกจับในการเตรียมการขอให้มีการปล่อยชั่วคราวเพื่อคุ้มครองเสรีภาพของผู้ถูกจับในระหว่างการสอบสวน ตลอดจนการได้รับความช่วยเหลือจากญาติในการติดต่อหาทนายความเข้าร่วมฟังการสอบปากคำ

2) สิทธิที่จะมีผู้อยู่ด้วยในขณะที่สอบปากคำผู้ต้องหา

สิทธิดังกล่าวได้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 241 วรรคสอง ซึ่งบัญญัติว่า

“ในชั้นสอบสวนผู้ต้องหา⁸²มีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้”

สิทธิในการให้ทนายความหรือบุคคลที่ผู้ต้องหาไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำเป็นหลักตรวจสอบการสอบสวนของพนักงานสอบสวนที่ให้หลักประกันแก่ผู้ต้องหาในการให้การโดยสมัครใจและจะไม่ถูกบังคับ ล่อลวงหรือให้สัญญา⁸² การที่รัฐธรรมนูญบัญญัติรับรองสิทธิของผู้ต้องหาในการให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำได้ จึงเป็นการเพิ่มหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหา และเป็นการตรวจสอบความโปร่งใสในการสอบสวนของพนักงานสอบสวนว่าได้ปฏิบัติถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อเป็นหลักประกันของเจ้าพนักงานด้วยว่า คำให้การที่ได้มาปราศจากการข่มขู่ ล่อลวง หรือให้สัญญา และเป็นผลดีให้การสอบปากคำผู้ต้องหาได้รับการยอมรับหรือเชื่อถือมากขึ้น เนื่องมาจากหลักประกันที่กฎหมายให้มีทนายความหรือผู้ซึ่งผู้ต้องหาไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำผู้ต้องหา⁸³

สิทธิดังกล่าวรัฐธรรมนูญไม่ได้กำหนดให้พนักงานสอบสวนต้องแจ้งสิทธิให้ผู้ต้องหาทราบ โดยผู้ต้องหาจะต้องทราบสิทธิของตนเองและขอใช้สิทธิในตนเอง ผู้ต้องหาที่ไม่ได้ขอใช้สิทธิในการให้ทนายความ หรือบุคคลที่ผู้ต้องหาไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตน

⁸² ณรงค์ ใจหาญ, “หลักประกันสิทธิของประชาชนในคดีอาญาใหม่ : ปัจจุบันและทศวรรษหน้า (2540-2550),” บทบัญญัติ 53,2 (มิถุนายน 2540) : 77.

⁸³ ชาติ ชัยเดชสุริยะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 72.

การสอบสวนก็ถือว่าชอบด้วยกฎหมาย ฉะนั้น จึงควรที่จะกำหนดคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา โดย บัญญัติให้พนักงานสอบสวนมีหน้าที่ต้องแจ้งสิทธิดังกล่าวให้ผู้ต้องหาทราบเพื่อที่ผู้ต้องหาจะ ตัดสินใจว่า ประสงค์จะให้มีทนายความหรือบุคคลที่ผู้ต้องหาไว้วางใจเข้าร่วมฟังการสอบสวน หรือไม่ และอาจมีปัญหาว่าบุคคลที่ผู้ต้องหาไว้วางใจที่จะเข้าร่วมฟังการสอบปากคำจะเป็น ผู้ต้องหาในคดีเดียวกัน หรือเป็นพยานในคดีได้หรือไม่

3) สิทธิที่จะได้รับการสอบสวนด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่องและเป็นธรรม

สิทธิดังกล่าวได้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ แต่ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้เพิ่มคำว่า “ต่อเนื่อง” ดังปรากฏ ในมาตรา 241 วรรคแรกว่า

“ในคดีอาญาผู้ต้องหาหรือจำเลยย่อมมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือ การพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็วต่อเนื่องและเป็นธรรม”

การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาในคดีอาญาที่จะได้รับการ สอบสวนด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่องและเป็นธรรม ซึ่งสอดคล้องกับหลักนิติธรรม (Due Process) เป็นหลักที่คุ้มครองความยุติธรรมในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมให้เสร็จสิ้นไป โดยปราศจากความล่าช้า เพราะเป็นที่ยอมรับกันว่าการให้ความยุติธรรมที่ล่าช้า คือ การปฏิเสธ ความยุติธรรม⁸⁴ ฉะนั้น องค์การในกระบวนการยุติธรรมจึงต้องร่วมมือกันในการค้นหาความจริง และรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อจะได้ทราบข้อเท็จจริง และพฤติการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนเพื่อที่จะให้รู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิด โดยพนักงานสอบสวนจะต้องมีความเป็นภาวะวิสัย โดยรวบรวมพยานหลักฐานทั้งที่เป็นผลร้าย และผลดีแก่ผู้ต้องหา รวมถึงพยานหลักฐานที่เกี่ยวกับเหตุบรรเทาโทษผู้ต้องหา เพื่อค้นหา ความจริงในเนื้อหาแห่งคดี เพราะในคดีอาญาต้องตัดสินด้วยความจริง⁸⁵ และความรวดเร็วในการ สอบสวนพิจารณาคดีต้องไม่เป็นอุปสรรคในการที่จะคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหา ขณะเดียวกันโจทก์ก็จะต้องได้รับโอกาสอย่างเพียงพอในการเตรียมคดี หรือแสวงหาพยานหลักฐานมา

⁸⁴ มานิตย์ จุมปา, “คำอธิบายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ.2540),” พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2546) หน้า 150.

⁸⁵ สัจฉิกร ปัญวัฒน์ลิขิต, “การพิจารณาคดีอาญาด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรม,” (วิทยานพนธ์ ปริญญามหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), หน้า 72.

พิสูจน์ค้นหาความจริงในคดี การพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่องและ เป็นธรรม จึงเป็นเป้าหมายสูงสุดควบคู่ไปกับการดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรม⁸⁶

4) สิทธิที่จะทราบสรุปพยานหลักฐานพร้อมความเห็นของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการ ในกรณีที่มีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี

สิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิใหม่ที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 241 วรรคสี่ว่า

“ในคดีอาญาที่พนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องแล้ว ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา หรือผู้มีส่วนได้เสีย ย่อมมีสิทธิขอทราบสรุปพยานหลักฐานพร้อมความเห็นของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการในการสั่งคดี ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

การดำเนินคดีอาญาพนักงานอัยการย่อมมีดุลพินิจที่จะฟ้องคดีอาญาหรือไม่ก็ได้ตามหลักการพิจารณาคดีโดยดุลพินิจ (Opportunity principle) โดยในกรณีที่พนักงานอัยการสั่งฟ้องคดี พนักงานอัยการย่อมจะต้องแสดงให้เห็นถึงเหตุผลที่เชื่อว่าจำเลยได้กระทำความผิดไว้ในคำฟ้องอยู่แล้ว ปัญหาความโปร่งใสกรณีพนักงานอัยการสั่งฟ้องคดีจึงมีน้อยกว่ากรณีที่พนักงานอัยการสั่งไม่ฟ้องคดี⁸⁷ ฉะนั้น การใช้ดุลพินิจในการสั่งไม่ฟ้องคดีของพนักงานอัยการจึงต้องมีเหตุผลทางกฎหมายปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรในสำนวนคดีเสมอ เพื่อให้เกิดความโปร่งใส (Transparency) ในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการในการใช้ดุลพินิจสั่งคดี รัฐธรรมนูญจึงกำหนดให้ผู้เสียหาย ผู้ต้องหาหรือผู้มีส่วนได้มีโอกาสตรวจสอบการสั่งคดีของพนักงานสอบสวน และพนักงานอัยการโดยมีสิทธิขอทราบสรุปพยานหลักฐาน พร้อมความเห็นของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการในกรณีที่พนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี ซึ่งมีผลให้เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรอบคอบในการสั่งคดี เพราะรัฐธรรมนูญได้สร้างกลไกในการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการ โดยบุคคลภายนอก คือ ผู้เสียหาย ผู้ต้องหาหรือผู้มีส่วนได้เสีย มิใช่การตรวจสอบภายในองค์กรของทางราชการด้วยกันเองเท่านั้น

⁸⁶ มานิตย์ จุมปา, “รัฐธรรมนูญใหม่มีอะไรใหม่,” พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2541), หน้า 271-272.

⁸⁷ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, “เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

5) สิทธิที่จะไม่ถูกล่อลวง ชูเชื้อหรือให้สัญญา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 243
วรรคสองได้บัญญัติว่า

“ถ้อยคำของบุคคลซึ่งเกิดจากการจูงใจ มีคำมั่นสัญญา ชูเชื้อ
หลอกลวง ถูกทรมานใช้กำลังบังคับหรือกระทำโดยมิชอบประการใด ๆ ไม่อาจรับฟังเป็น
พยานหลักฐานได้”

ผู้ต้องหาในคดีอาญามีสิทธิที่จะไม่ถูกล่อลวง ชูเชื้อ ให้สัญญาหรือ
ใช้กำลังบังคับหรือกระทำโดยมิชอบด้วยวิธีอื่นใด เพื่อจูงใจให้ผู้ต้องหาให้ถ้อยคำ เพราะกฎหมาย
มีเจตนารมณ์ต้องการให้ผู้ต้องหาให้การด้วยความสมัครใจ⁸⁸ โดยมีมาตรการในการปราม
เจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญามีให้ใช้วิธีการที่ทำให้ผู้ต้องหาเสียเปรียบในชั้น
สอบสวน⁸⁹ คือ การไม่ยอมรับฟังคำให้การของผู้ต้องหาที่เกิดจากการถูกชูเชื้อ หลอกลวงนั้นมา
ปรักปรำผู้ต้องหาอย่างเด็ดขาด

3.3 หลักประกันสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) และซีวิลลอว์ (Civil Law)

ในการดำเนินคดีแก่ผู้ต้องหาในชั้นก่อนการพิจารณาคดี ทั้งในระบบกฎหมาย
คอมมอนลอว์และซีวิลลอว์ ต่างดำเนินคดีโดยมุ่งคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาตามหลัก
นิติธรรม เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่กระทบกระเทือนต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหา
เท่าที่จำเป็นเท่านั้น

3.3.1 หลักประกันสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาในชั้นก่อนการพิจารณาคดี ในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common law)

การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาในชั้นก่อนการพิจารณาคดี
ของประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศอังกฤษมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

⁸⁸ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

⁸⁹ Murphy V. Waterfront Com. Of New York Harbour (1964), 378 Us52 อ้างถึงในบุญทิพย์
ผ่องจิตร แลนเกรฟ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 216.

3.3.1.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา

ศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกา (U.S. Supreme Court) เป็นองค์กรที่มีบทบาทในการตีความรัฐธรรมนูญ (Constitutional) ไปในแนวทางที่เป็นการขยายความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา สืบเนื่องมาจากศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกานั้นถึงความสำคัญของบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาในส่วนของที่เกี่ยวกับวิธีพิจารณาความอาญา ดังนั้น กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงถูกเรียกว่า “กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแนวรัฐธรรมนูญ” (Constitutional Criminal Procedure)⁹⁰ โดยรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 1 ถึงที่ 10 ได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิต่าง ๆ ของบุคคลมีชื่อเรียกว่า The Bill of Rights ได้กำหนดสิทธิต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวิธีพิจารณาความอาญาไว้ดังนี้

1) การค้น การยึดและการจับ (Search Seizure and Arrest) ตาม The Fourth Amendment บัญญัติว่า “สิทธิของประชาชนที่จะมีความปลอดภัยในร่างกาย เคหสถาน เอกสาร และทรัพย์สินของ จากการถูกตรวจค้นหรือยึดโดยไม่มีสาเหตุอันควรจะละเมิดไม่ได้ และจะออกหมายเพื่อกระทำดังกล่าวใด ๆ ไม่ได้ เว้นแต่จะมีเหตุอันควรเชื่อถือ ซึ่งได้รับการยืนยันด้วยคำสาบานหรือคำปฏิญาณ และโดยเฉพาะต้องระบุสถานที่ที่จะค้นหรือบุคคลที่จะจับกุมหรือสิ่งที่จะยึดไว้ในหมายนั้น”

ศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกาได้วางบรรทัดฐานในคดี Mapp V. Ohio, 367 U.S. 643 (1961) โดยตีความขยายความว่า The Exclusionary Rule (หลักเกณฑ์การรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบ) เป็นส่วนหนึ่งของ The Fourth Amendment เพราะเป็นหลักประกันให้ประชาชนได้รับสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญอย่างจริงจัง⁹¹ โดยศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกาได้หาเหตุผลสนับสนุนในคดีต่าง ๆ ได้แก่คดี Olmstead V. United States, 277 U.S. 438 (1928) ให้เหตุผลว่า “เป็นหลักประกันสิทธิส่วนบุคคล” คดี Irvine V. California, 347 U.S. 128 (1954) ให้เหตุผลว่า “การให้หลักประกันแก่จำเลยว่าจะได้รับการพิจารณาคดีอย่างยุติธรรม” คำพิพากษาส่วนมากอ้างว่าเป็นการป้องกันเกียรติยศของศาลที่จะไม่เกี่ยวข้องกับการ

⁹⁰ วิสาร พันธุณะ, “วิธีพิจารณาความอาญาในสหรัฐอเมริกา,” ตุลพาห 25,5 (กันยายน-ตุลาคม 2521) : 41.

⁹¹ จิรนิติ หะวานนท์, “หลักการไม่รับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบ : เปรียบเทียบระหว่างกฎหมายอเมริกันและกฎหมายเยอรมัน,” ตุลพาห 31,3 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2527) : 36-37.

กระทำใด ๆ อันมิชอบด้วยกฎหมายและในคดี Mapp V. Ohio, 367 U.S. 643 (1961) ศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกาได้ให้เหตุผลว่า “ไม่มีสิ่งใดสามารถบ่อนทำลายรัฐได้รวดเร็วยิ่งไปกว่าการที่เจ้าพนักงานของรัฐไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย” แต่ต่อมาได้เน้นเหตุผลการยับยั้งเจ้าพนักงานของรัฐไม่ให้กระทำการอันมิชอบด้วยกฎหมายเพื่อให้เจ้าพนักงานของรัฐเชื่อฟังรัฐธรรมนูญได้ก็โดยกำจัดแรงจูงใจที่จะละเมิดกฎหมายคือ ไม่รับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบด้วยกฎหมาย⁹² ต่อมาศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกาได้พัฒนา The Exclusionary Rule of Evidence เป็นข้อห้ามประการหนึ่งของกฎหมายลักษณะพยานโดยอ้างอิงหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญ⁹³ และศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกาได้ตีความขยายหลักเกณฑ์ The Exclusionary Rule คุ่มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่ถูกสอดดักฟังทางวิทยุหรือลอบมองดูทางโทรภาพ⁹⁴

การตีความคำว่า “การค้นและการยึด” ตาม The Fourth Amendment ศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกาได้ตีความโดยมุ่งถึงการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ตามเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญ โดยตีความอย่างกว้างขวางว่าการกระทำที่เป็นการละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวเช่นการสอดดักฟังโทรศัพท์โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ถือเป็นการค้นเพราะพฤติการณ์ของเจ้าหน้าที่ได้ละเมิดความเป็นส่วนตัว (privacy) ของผู้ใช้โทรศัพท์และผู้ใช้โทรศัพท์ย่อมมีความคาดหวังที่จะได้รับความเป็นส่วนตัวจากการใช้โทรศัพท์นั้น และศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกาได้ตีความอย่างเคร่งครัดว่าการค้นและการยึดที่ไม่มีหมายถือว่าเป็นการค้นและการยึดโดยไม่สมเหตุผลขัดต่อ Fourth Amendment เป็นการสร้างหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐาน (Fundamental rights interpretation) ของประชาชนให้ปลอดภัยจากการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐอาจใช้อำนาจกระทบถึงสิทธิความเป็นส่วนตัว (Right of Privacy) โดยผ่านกระบวนการในการออกหมาย (Warrant Process) ซึ่งมีผู้พิพากษาเป็นผู้ตรวจสอบโดยการค้นและการยึดต้องมีหมายเสมอวันแต่กรณีที่จำเป็นจริง ๆ เท่านั้น⁹⁵ เช่น การค้นที่สืบเนื่องจากการจับ

⁹² คดี Elkins V. United States. 364 U.S. 206 (1960).

⁹³ จิรนิติ หนองนันท, เรื่องเดียวกัน, หน้า 38.

⁹⁴ คดี Katz V. United States, 389 U.S. 347.

⁹⁵ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, “สิทธิของผู้ต้องหา จำเลยและผู้ต้องโทษในคดีอาญา,” รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2540, หน้า 23.

โดยชอบด้วยกฎหมาย (Searches incident to a valid arrest)⁹⁶ การค้นในลักษณะเป็นการตรวจสอดส่องเบื้องต้นในกรณีที่เรียกว่า “stop and frisk”⁹⁷

2) การแจ้งสิทธิผู้ต้องหา ตามรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 5 (The Fifth Amendment) ได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหา ไว้ดังนี้⁹⁸

(1) ในคดีอาญาที่มีระวางโทษประหารชีวิตหรือคดีอุกฉกรรจ์จะต้องได้รับแจ้งเป็นลายลักษณ์อักษรให้พิจารณาคดีจากคณะลูกขุนใหญ่ (Grand Jury) ก่อน

(2) ห้ามลงโทษบุคคลซ้ำในการกระทำผิดครั้งเดียว

(3) ห้ามบังคับบุคคลให้การประจักษ์จำตนเอง (person shall be compelled to be a witness against himself)

(4) ห้ามกระทำใด ๆ อันเป็นการจำกัดสิทธิในชีวิตเสรีภาพ หรือทรัพย์สินของบุคคลโดยไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรมแห่งกฎหมาย (Due Process)

เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องแจ้งสิทธิของผู้ต้องสงสัยให้ผู้ต้องสงสัยทราบก่อนเริ่มถามคำให้การ ซึ่งสิทธิของผู้ต้องสงสัยที่จะไม่ให้ถ้อยคำอันเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองอันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญาของผู้ต้องหา (Privilege Against Self-incrimination) เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “หลักเกณฑ์มิแรนด้า” (Miranda Rules) โดยศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกาได้สร้างบรรทัดฐานในคดี *Miranda V. Arizona*, 384 U.S. 436 ว่า กลวิธีที่พนักงานสอบสวนสร้างความกดดันทางจิตจนผู้ต้องสงสัยยอมตอบคำถามที่เป็นผลให้ต้องรับผิดทางอาญามีลักษณะเช่นเดียวกับวิธีที่ศาลบังคับจำเลยให้ตอบคำถาม ซึ่งเป็นการละเมิดสิทธิของประชาชนตาม The Fifth Amendment มีผลให้คำให้การของผู้ต้องสงสัยที่พนักงานสอบสวนได้มาโดยวิธีดังกล่าวเป็นพยานหลักฐานที่รับฟังไม่ได้ในคดี⁹⁹ แต่สิทธิที่จะไม่ให้การนี้ไม่รวมถึงการถามชื่อหรือที่อยู่¹⁰⁰ และการแจ้งสิทธิตามหลักเกณฑ์มิแรนด้าถือเป็นสิทธิในการได้รับแจ้งข้อกล่าวหาตาม

⁹⁶ คดี *Chimel V. California*, 395 U.S. 752 (1969).

⁹⁷ คดี *terry V. Ohio*, 392 U.S. 1 (1968).

⁹⁸ วิสาร พันธุณะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 42.

⁹⁹ จิรนิติ หนะวานนท์, “หลักการไม่รับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบ : เปรียบเทียบระหว่างกฎหมายอเมริกันและกฎหมายเยอรมัน,” *ตุลพาห* 31,3 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2527) : 39.

¹⁰⁰ Jerold H. Isral and Wayne R. LaFave. *Criminal Procedure Constitutional Limitations in a nutshell*. St. Paul, Minnesota : West Publishing Co., pp.195-197.

รัฐธรรมนูญ¹⁰¹ ซึ่งโดยหลักเกณฑ์มิแรนด้ากำหนดห้ามมิให้เจ้าหน้าที่ตำรวจสอบถามบุคคลที่อยู่ภายใต้การควบคุมจนกว่าจะได้บอกกับบุคคลนั้นอย่างชัดเจนว่าท่านมีสิทธิที่จะนิ่งเฉยไม่ให้การ (You have the right to remain silent) หากท่านพูดสิ่งใด ๆ ที่ท่านพูดอาจเป็นพยานผูกมัดท่านในชั้นศาลได้ (Anything you said can be used against you at trial) ท่านมีสิทธิที่จะได้รับทนายความ (You have the right to have a lawyer presented.) และถ้าท่านประสงค์จะมีทนายความแต่ไม่มีเงินที่จะจ้างก็จะมี การแต่งตั้งทนายความให้ท่านก่อนที่จะมีการสอบถามคำให้การ (If you cannot afford a lawyer, he will be appointed one for you if you desired). สิทธิดังกล่าวเกิดขึ้นจากวิวัฒนาการของคดีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการที่เจ้าหน้าที่ตำรวจใช้วิธีการที่ผิดกฎหมายกับผู้ต้องสงสัยชั้นจับกุมมาตลอด เพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานที่ไม่ถูกต้องและไม่ชอบด้วยกฎหมายนำมายื่นแสดงต่อศาลจนศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกา (The U.S. Supreme Court) ต้องวางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องหาเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องสงสัยให้ได้รับความยุติธรรมในเบื้องต้นได้เต็มที่¹⁰² สาเหตุที่ศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกาได้กำหนดหน้าที่ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องแจ้งสิทธิแก่ผู้ที่ถูกควบคุมตัวไว้ เพราะเกรงว่าผู้ต้องสงสัยที่อยู่ภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่ตำรวจจะอยู่ภายใต้ความกดดันที่จะต้องให้การปกป้องตัวเอง หากมิได้มีการกำหนดมาตรการป้องกันเอาไว้ล่วงหน้า¹⁰³ บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 5 (The Fifth Amendment) ศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกาได้ตีความว่าเจตนารมณ์ที่จะคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องสงสัยจากการใช้มาตรการใด ๆ ที่จะบังคับหรือฝืนใจให้ผู้ต้องสงสัยให้การรับสารภาพ แต่ไม่ใช่ส่งเสริมให้ผู้ต้องสงสัยให้การปฏิเสธ ทั้งนี้ เพราะคำรับสารภาพเป็นการแสดงออกของบุคคลที่น่าเชื่อถือ แต่ต้องมิใช่เกิดจากการถูกบังคับ¹⁰⁴ แต่สิทธิที่จะไม่ให้การอันเป็นปฏิบัติของตนเองอันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญาไม่ขยายรวมถึงการแสวงหาพยานหลักฐาน

¹⁰¹ Howard C. Davdistel, William B. Sanders and David F. Luckenbill, Criminal Justice Situation and Decisions. Copyright By Holt, Rinehart and Winston. New York : 1979, P.9.

¹⁰² ชาติชาย กริชชาญชัย, "สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะได้รับทนายความในประเทศสหรัฐอเมริกา," ตุลพาณ 6, 31 (พฤศจิกายน - ธันวาคม 2527) : 41-42.

¹⁰³ ธนชพันธ์ วิสิทวงศ์, "สิทธิของผู้ต้องหาที่จะไม่ให้ถ้อยคำอันเป็นปฏิบัติของตนเองอันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารคดี คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต พ.ศ. 2542), หน้า 15.

¹⁰⁴ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 25

ของพนักงานสอบสวนดังต่อไปนี้¹⁰⁵ การนำตัวอย่างเลือดเพื่อตรวจแม้ว่าจะไม่เต็มใจหรือเพื่อทำการตรวจแอลกอฮอล์ในเลือด¹⁰⁶ การให้ทดลองเขียนเป็นตัวอย่างที่นำมาเปรียบเทียบ การถ่ายรูปผู้ต้องหา การพิมพ์ลายนิ้วมือเพื่อเปรียบเทียบกับลายนิ้วมือในสถานที่เกิดเหตุ การทดสอบโดยให้พูด เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับตัวอย่างเสียงที่เป็นของกลาง แต่ไม่รวมถึงสิทธิที่จะไม่ให้การ

3) สิทธิการมีทนายความ (Right to Counsel) ตามรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 6 (The Sixth Amendment) ซึ่งเดิมจำเลยได้รับสิทธิที่จะมีทนายความในชั้นพิจารณาคดีเท่านั้น ต่อมาศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกาขยายความคุ้มครองไปถึงผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนด้วย¹⁰⁷ โดยให้เหตุผลว่า สิทธิเสรีภาพของประชาชนเริ่มถูกกระทบกระเทือนตั้งแต่ชั้นสอบสวน เพราะคำให้การชั้นสอบสวนสามารถใช้เป็นพยานหลักฐานในชั้นพิจารณา ดังนั้น หากผู้ต้องหาต้องการปรึกษาทนายความ เจ้าพนักงานของรัฐต้องจัดให้ผู้ต้องหาได้พบทนายความ หากผู้ต้องหาเป็นคนยากจน (Indigent Defendant) รัฐต้องหาทนายความให้โดยรัฐออกค่าใช้จ่าย¹⁰⁸ ถ้ารัฐไม่จัดหาทนายให้แก่ผู้ต้องหาตามความประสงค์ย่อมมีผลให้คำให้การของผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนไม่อาจรับฟังเป็นพยานหลักฐานในชั้นศาลได้ เว้นแต่ผู้ต้องหาสมัครใจสละสิทธิดังกล่าวเอง¹⁰⁹ สิทธิในการมีทนายความถือเป็นสิทธิที่มีความสำคัญมากในประเทศสหรัฐอเมริกา โดยได้มีการรับรองสิทธิดังกล่าวในรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 6 ซึ่งบัญญัติในส่วนที่เกี่ยวข้องว่า “ในการฟ้องคดีอาญาทุกคดี ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องได้รับการช่วยเหลือจากทนายความในการต่อสู้คดี” (In all Criminal Prosecutions, the accused shall enjoy the right to have the Assistance of Counsel for his defense.)¹¹⁰ และหลักเกณฑ์มิแรนด้า (Miranda Rules) ในคดี *Miranda V. Arizona State* ศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกาได้วินิจฉัยว่า แม้ผู้ต้องหา (จำเลย) มิได้ร้องขอให้มีการตั้งทนายความไม่ว่าในชั้นสอบสวนหรือชั้นพิจารณาคดี ผู้ต้องหา (จำเลย) ก็มีสิทธิจะได้รับทนายความ มิฉะนั้นแล้ว

¹⁰⁵ Rolando V. del Carmen, *Criminal Procedure Law and Practice*. 3rd ed. United State : Wadsworth Publishing Company, 1995, P.P. 338-339.

¹⁰⁶ คดี *Schmerber V. California*, 384 U.S. 757 (1966).

¹⁰⁷ คดี *Kirby B. Illinois*, 406. US.682.

¹⁰⁸ จิรนิติ หะวานนท์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 39-40.

¹⁰⁹ คดี *Brewer V. Williams*, 97 S. Ct. 1232 (1977).

¹¹⁰ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

กระบวนการที่ได้กระทำไปโดยไม่มีทนายความที่ปรึกษาแก่ต่างจะไม่ถูกต้อง เพราะเป็นการขัดกับบทบัญญัติของกฎหมายรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 14 (The Fourteenth Amendment) เรื่องการได้รับความคุ้มครองที่เท่าเทียมกัน (Equal Protection) และแม้ผู้ต้องหา (จำเลย) จะไม่มีการร้องขอให้ทนายความที่ปรึกษาแก่ต่าง ผู้ต้องหา (จำเลย) ก็ควรที่จะมีสิทธิได้รับการแต่งตั้งทนายความที่ปรึกษาแก่ต่างให้ตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 6 (The Sixth Amendment) เรื่องสิทธิการมีทนายความที่ปรึกษาแก่ต่าง (Right to Counsel) และการที่ผู้ต้องหา (จำเลย) รับสารภาพโดยไม่มีทนายความที่ปรึกษาแก่ต่างให้ก่อนนั้น เป็นการปรักปรำตนเอง (Self-Incrimination) ซึ่งทำไม่ได้เพราะเป็นการขัดกับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 5 (The Fifth Amendment) เรื่องกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมาย (Due Process of Law) ¹¹¹

4) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาตามหลักนิติธรรม ¹¹²

(The Right to Due Process of law – Applies)

ผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาตามหลักนิติธรรม คือ ต้องเป็นกระบวนการพิจารณาที่เป็นธรรมปราศจากอิทธิพล การบังคับข่มขู่ ที่ไม่เหมาะสมหรือเหตุการณ์ใด ๆ ที่เป็นสาเหตุทำให้ผู้ต้องหาไม่ได้รับความเป็นธรรม ¹¹³

5) สิทธิในการรับทราบข้อกล่าวหา (The right to reasonable notice of the nature of the charge against the defendant) ปรากฏในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 6 (The Sixth Amendment) ในการแจ้งข้อกล่าวหาให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยทราบ เจ้าหน้าที่ตำรวจหรือศาลจะต้องบอกถึงสภาพการกระทำว่าทำไมเขาต้องถูกจับกุม เพื่อที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถที่จะรับรู้เหตุผลถึงการจับกุม เพราะถ้าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ทราบข้อกล่าวหาอย่างเหมาะสมเป็นการยากที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต่อสู้คดีได้ เนื่องจาก ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่รู้ว่าจะป้องกันตนเองอย่างไร ¹¹⁴

¹¹¹ ชาติชาย กริชชาญชัย, เรื่องเดียวกัน, หน้า 46-47.

¹¹² รุ่งรวี โหล่วประดิษฐ์, "บทบาทของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีการกระทำผิดอาญา," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2543), หน้า 49.

¹¹³ คดี United States V. Wadw, 388, US. 218 (1967)

¹¹⁴ Howard C. Davdistel, William B. Sanders and David F. Luckenbill. Ibid., P. 10.

6) สิทธิที่จะพบศาลโดยเร็วหลังจากถูกจับกุม¹¹⁵ (Initial Appearance) หลักประกันสิทธิของผู้ต้องหาในกระบวนการพิจารณาคดีชั้นก่อนฟ้องคดีประการหนึ่งคือ เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจได้จับกุมผู้ต้องสงสัยแล้วต้องนำตัวผู้ที่ถูกจับกุมไปพบศาลโดยรวดเร็วเพื่อให้ศาลได้เข้ามาตรวจสอบการดำเนินการของเจ้าหน้าที่ตำรวจที่อาจกระทบต่อสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของผู้ถูกจับกุมได้อย่างรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ โดยศาลจะต้องแจ้งให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบถึงข้อหาที่ถูกกล่าวหา ศาลอาจจะให้ประกันและอาจแจ้งให้ผู้ถูกกล่าวหาได้ทราบถึงสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่จะได้รับการไต่สวนมูลฟ้อง (Preliminary Examination) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาจากคณะลูกขุนใหญ่ (Grand Jury) ถ้าผู้ถูกกล่าวหาต้องการสิทธิที่จะไม่ให้การและสิทธิที่จะมีทนายความ ส่วนระยะเวลาในการนำตัวผู้ต้องหาไปพบศาล magistrate มิได้กำหนดไว้ชัดเจน แต่กฎหมายใช้คำว่า “มิให้ชักช้าโดยไม่จำเป็น” (Without unnecessary delay) โดยศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกาจะตีความค่อนข้างเคร่งครัด เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา

7) สิทธิที่จะได้รับการประกันตัว (Right to Bail) รัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 8 (The Eighth Amendment) บัญญัติว่า “Excessive bail shall not be required, nor excessive fines imposed, nor cruel and unusual punishments inflicted โดยรับรองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยเกี่ยวกับเรื่องการประกันตัวไว้ โดยกำหนดห้ามมิให้เรียกหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวที่สูงเกินไป โดยศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกาจะพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการเรียกหลักประกัน เพื่อที่จะแน่ใจว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะไปศาลในวันนัดพิจารณา ซึ่งความสำคัญของอิสรภาพของผู้ต้องหาในช่วงเวลาก่อนฟ้องคดีเป็นประโยชน์อย่างมากในการเตรียมพยานหลักฐานต่อสู้คดีของผู้ต้องหา และทำให้หลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of innocence) ได้รับการปฏิบัติตามอย่างแท้จริง และเป็นการเปิดโอกาสให้ศาลเข้ามาตรวจสอบถึงความจำเป็นที่จะควบคุมตัวผู้ต้องหา ซึ่งทำให้ผู้ต้องหาได้รับความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในชั้นก่อนฟ้องคดี¹¹⁶

3.3.1.2 ประเทศอังกฤษ

หลักประกันสิทธิของผู้ต้องหาในชั้นก่อนฟ้องคดีในประเทศอังกฤษได้กำหนดไว้ดังนี้

¹¹⁵ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 25-26.

¹¹⁶ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 27-28.

1) การจับ (Arrest) ผู้พิพากษาไต่สวน Justice of the peace (J.P.) ในศาล Magistrate มีอำนาจออกหมายจับเมื่อได้รับคำร้องกล่าวหาเป็นลายลักษณ์อักษร และมีการสาบานตัวประกอบ โดยหมายจับจะต้องระบุชื่อหรือแสดงลักษณะของบุคคลที่จะจับ พร้อมทั้งระบุความผิดที่กล่าวหาหรือเหตุที่จะออกหมายจับและข้อความที่เป็นคำสั่งให้เจ้าพนักงานจับบุคคลนั้น ซึ่งเหตุที่จะออกหมายจับได้มีกรณีดังต่อไปนี้¹¹⁷

(1.1) เมื่อความผิดที่กล่าวหามีความร้ายแรงและมีเหตุอันควรเชื่อว่าหากออกหมายเรียกผู้ต้องหาคงจะไม่มาตามหมายเรียกนั้น

(1.2) เมื่อผู้พิพากษาไต่สวน (J.P) ได้ออกหมายเรียกผู้ต้องหาไปแล้ว แต่บุคคลนั้นไม่ปรากฏตัวต่อศาลตามวันเวลาที่ระบุไว้ในหมายเรียกนั้น

(1.3) เมื่อบุคคลซึ่งถูกตั้งข้อหาที่สถานีตำรวจหรือที่ศาล Magistrate ตัดสินแล้ว และได้รับการปล่อยชั่วคราวไปไม่มาปรากฏตัวที่ศาลตามคำรับรองที่ให้ไว้ในการปล่อยชั่วคราว

(1.4) เมื่อนายประกันร้องต่อศาลว่าผู้ต้องหาซึ่งตนประกันตัวไป ประพฤติตนฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามคำรับรองที่ให้ไว้ในการปล่อยชั่วคราว

เมื่อมีการออกหมายจับแล้วไม่จำเป็นที่เจ้าพนักงานผู้จับต้องมีหมายติดตัวใจขณะทำการจับกุม แต่ผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะขอค้ำประกันนั้นได้ เจ้าพนักงานผู้จับต้องนำหมายจับมาให้ตรวจดูโดยเร็วเท่าที่จะทำได้ภายหลังการจับกุม

2) สิทธิในการรับทราบข้อกล่าวหา

Criminal Law Act 1977 กำหนดว่าเจ้าพนักงานตำรวจต้องแจ้งผู้ถูกจับว่าจะนำตัวไปทำการสอบสวนโดยไม่ชักช้า หากล่าช้าต้องบันทึกเหตุที่ล่าช้า¹¹⁸ และแนะนำสิทธิที่ผู้ถูกจับจะพึงได้รับตามกฎหมายเช่นสิทธิที่จะคัดค้านาคำให้การได้¹¹⁹ และเมื่อผู้ถูกจับถูกนำตัวไปยังสถานีตำรวจและเจ้าพนักงานตำรวจจะต้องแจ้งข้อกล่าวหาในความผิดนั้น อีกทั้งเจ้าพนักงานตำรวจจะให้คำเตือนแก่บุคคลนั้นก่อนให้ถ้อยคำ

¹¹⁷ คณิง ภาไชย, "วิธีพิจารณาคความอาญาตามกฎหมายอังกฤษ," วารสารอัยการ 10,109 (มกราคม 2530) : 19-20.

¹¹⁸ Celia Hampton, Criminal Procedure. 3rd ed. London : Sweet & Maxwell. 1982.p 30.

¹¹⁹ Jenny. McEvan. Evidence and the Adversarial Process. Great Britain : Black well Publishers, 1992,P.1.

ซึ่งบุคคลที่ถูกควบคุมไม่ควรที่จะถูกตั้งคำถามใดโดยที่เจ้าพนักงานไม่ให้คำเตือนแก่บุคคลนั้นก่อน แม้ผู้ถูกควบคุมสมัครใจที่จะให้ถ้อยคำต่อเจ้าพนักงานตำรวจเอง เจ้าพนักงานตำรวจก็ควรให้คำเตือนก่อน ดังนี้ “ท่านประสงค์ที่จะกล่าวแก้ข้อหาประการใดบ้างหรือไม่ ท่านไม่จำเป็นต้องกล่าวข้อความใดจนกว่าท่านประสงค์เช่นนั้น แต่เมื่อท่านกล่าวออกมาแล้วจะจดลงไว้และนำไปใช้เป็นพยานหลักฐานได้” (Do you wish to say anything in answer to the charge ? you are not obliged to say anything unless you wish to do so. But whatever you say will be taken down in writing and may be given in evidence) โดยถ้อยคำที่ผู้ต้องหากล่าวโดยเจ้าพนักงานตำรวจไม่ทันได้เตือนก่อนไม่ถือว่าเป็นหลักฐานที่รับฟังไม่ได้ แต่กรณีนี้ผู้ต้องหาควรได้รับคำเตือนโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้¹²⁰ การเตือนภายหลังโดยเร็วที่สุดที่ผู้ต้องหาให้ถ้อยคำก็มีผลให้ถ้อยคำของผู้ต้องหาใช้เป็นพยานหลักฐานได้

การควบคุมผู้ต้องหาก่อนไปศาลนั้นตาม The Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE) กำหนดว่าจะต้องกระทำเท่าที่จำเป็นและไม่เกินระยะเวลาตามที่กฎหมายกำหนด โดยมีองค์การที่ตรวจสอบเหตุจำเป็นดังกล่าวถึง 2 องค์การ คือพนักงานควบคุม (Custody officer)¹²¹ และ magistrate ภายใน 36 ชั่วโมง นับแต่เวลาถูกควบคุมจะตรวจสอบโดยพนักงานควบคุม ส่วนหลังจากนั้น จนถึง 96 ชั่วโมง นับแต่เวลาถูกควบคุมจะเป็นหน้าที่ตรวจสอบของ magistrate ซึ่งเหตุจำเป็นที่จะต้องควบคุมผู้ต้องหา มี 2 ประการตามมาตรา 37 ของ PACE คือ 1. เพื่อป้องกันการทำลายพยานหลักฐาน และ 2. เพื่อประโยชน์ในการสอบสวนผู้ต้องหา¹²²

3) การค้น¹²³ (Search)

การค้นในประเทศอังกฤษแบ่งได้ 2 กรณี คือ 3.1) การค้นในที่สาธารณะ และ 3.2) การค้นในเคหสถาน โดยมีรายละเอียดดังนี้

¹²⁰ คณิง ภาไชย, เรื่องเดียวกัน, หน้า 14-15.

¹²¹ Custody officer เป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ไม่มีหน้าที่สืบสวนสอบสวนเกี่ยวกับความผิดอาญา ซึ่งได้รับแต่งตั้งตามมาตรา 36 ของ PACE โดยมีหน้าที่ตรวจสอบความจำเป็นในการควบคุมและการปฏิบัติต่อผู้ต้องหาของตำรวจให้สอดคล้องกับกฎหมายในระหว่างที่ผู้ต้องหาอยู่นั้นยังไม่ถูกนำตัวมาศาล โปรดดู R.C.A. White, The Administration of Justice, Second edition, Oxford : Black well Publishers. 1992, PP.49-50.

¹²² ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

¹²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 50-51.

3.1) การค้นในที่สาธารณะ ต้องมีเหตุอันควรสงสัยตามสมควร โดยมีมาตรการในการควบคุมการค้นของตำรวจ 3 ประการ คือ ประการแรก ก่อนที่จะค้นเจ้าพนักงานต้องแจ้งแก่ผู้ที่จะถูกค้นว่าผู้ค้นเป็นใคร วัตถุประสงค์ในการค้นและเหตุที่จะทำการค้น ถ้าตำรวจมิได้แต่งเครื่องแบบจะต้องแสดงบัตรประจำตัวว่าเป็นตำรวจ ประการที่สอง หลังการค้นจะต้องทำบันทึกภายในเวลาเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยต้องระบุ วัน เวลา สถานที่ เหตุแห่งการค้น ชื่อของผู้ค้นและถูกค้น ประการที่สาม บันทึกการค้นต้องรายงานเป็นประจำต่อผู้บังคับบัญชา และผู้ถูกค้นสามารถขอสำเนาบันทึกการค้นได้ โดยร้องขอภายใน 12 เดือน นับแต่วันถูกค้น (PACE มาตรา 2,3 และ 5)

3.2) การค้นในเคสสถาน สามารถกระทำได้โดยตำรวจขอหมายค้นจาก Justice of the peace ซึ่งศาลจะออกหมายค้นให้เมื่อมีเหตุอันควรเชื่อว่าการความผิดอาญาเกิดขึ้น และพยานหลักฐานที่จะพิสูจน์ความผิดได้ชุกชอนอยู่ในเคสสถานนั้น แต่พยานหลักฐานนั้นต้องมีใช่พยานหลักฐานที่เป็นความลับ (PACE มาตรา 8) และคำร้องขอออกหมายค้นจะต้องระบุเหตุอันควรค้น และพยานหลักฐานที่ต้องการไปค้นด้วย (PACE มาตรา 15-16) ในการตรวจค้นตามหมายค้นตำรวจจะต้องกระทำภายในหนึ่งเดือนนับแต่วันออกหมายค้น โดยต้องแจ้งเหตุแห่งการค้น ต้องค้นในเวลาที่เหมาะสม และการค้นต้องแสดงหมายค้นต่อเจ้าของบ้าน แต่ถ้าเจ้าของบ้านไม่อยู่ต้องปิดหมายค้นไว้ในที่ที่เหมาะสม (PACE มาตรา 16)

ส่วนการค้นโดยไม่มีหมายค้น ผู้ทำการค้นต้องเป็นตำรวจในเครื่องแบบและเป็นการค้นเพื่อจับบุคคล หรือจับบุคคลซึ่งหลบหนีเข้าไปชุกชอนตัวในเคสสถาน หรือค้นเพื่อช่วยชีวิตบุคคลในเคสสถาน หรือเพื่อป้องกันการทำลายทรัพย์สินอย่างร้ายแรง (PACE มาตรา 17)

4) สิทธิของผู้ต้องหาที่จะได้รับการปฏิบัติและสอบสวนอย่างเป็นธรรม¹²⁴

หลักประกันสิทธิของผู้ต้องหาที่ถูกคุมขังที่สถานีตำรวจตาม PACE ภาค 4 และประมวลระเบียบปฏิบัติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องหาและการสอบสวนผู้ต้องหา (Code of Practice) มีสองประการคือ ประการแรก ระยะเวลาที่ถูกควบคุมที่สถานีตำรวจจะต้องสั้นที่สุดเท่าที่จะทำได้ และประการที่สอง การสอบสวนผู้ต้องหาต้องกระทำด้วยความเป็นธรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

¹²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 52-54.

4.1) สิทธิที่จะได้รับการแจ้งให้ทราบถึงสิทธิของผู้ต้องหา โดยพนักงานควบคุมมีหน้าที่แจ้งสิทธิให้ผู้ต้องหาซึ่งถูกควบคุมทราบ 3 ประการ คือ

ประการแรก สิทธิแจ้งให้ญาติหรือเพื่อนทราบว่าตน ถูกจับ โดยค่าใช้จ่ายของรัฐ (ตาม PACE มาตรา 56)

ประการที่สอง สิทธิพบและปรึกษาทนายความเป็น การเฉพาะตัว ณ สถานที่ตำรวจ โดยไม่คิดมูลค่า (ตาม PACE มาตรา 58)

ประการที่สาม สิทธิได้รับคำปรึกษาเกี่ยวกับสิทธิ ของตนตามที่บัญญัติไว้ใน Code of Practice

4.2) สิทธิของผู้ต้องหาในการขอให้มีการล่ามกรณีที่ไม่เข้าใจภาษาอังกฤษ

5) สิทธิที่จะไม่ให้การ (Right of Silence)

เจ้าหน้าที่ตำรวจจะต้องคำนึงถึงสิทธิของผู้ต้องหาที่จะ ไม่ให้การ เนื่องจากผู้ต้องหาสิทธิในการตอบคำถามของเจ้าหน้าที่ตำรวจโดยความสมัครใจ การสอบสวนผู้ต้องหาจึงต้องบอกกล่าวถึงสิทธิที่ผู้ต้องหาที่จะไม่ให้การเมื่อถูกจับกุม โดยผู้ต้องหา จะได้รับการเตือนอย่างชัดเจนว่าคำพูดของเขาอาจนำไปใช้เป็นพยานในศาลได้¹²⁵

6) สิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราว

การจะสั่งอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวหรือไม่อยู่ในดุลพินิจ ของผู้มีอำนาจ ตามหลักทั่วไปผู้มีอำนาจจะอนุญาตให้ประกัน เว้นแต่จะมีเหตุสมควรจึงสั่งไม่ อนุญาตในกรณีดังต่อไปนี้

ประการแรก ผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกกล่าวหาในความผิดที่ เป็น Treason เว้นแต่ผู้พิพากษาศาลสูงหรือรัฐมนตรีเห็นสมควรอนุญาต

ประการที่สอง ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้ต้องคำพิพากษา ในคดีเรื่องอื่นให้จำคุก

การปล่อยชั่วคราวในชั้นสอบสวนของเจ้าพนักงานตำรวจ ตาม Magistrate Courts Act, 1952 มาตรา 38 กำหนดว่าเจ้าพนักงานตำรวจซึ่งมีตำแหน่ง ไม่ต่ำกว่าชั้นสารวัตร (Inspector) หรือหัวหน้าสถานีตำรวจ (Officer in charge of the Police Station) เมื่อมีผู้นำตัวผู้ต้องหามาส่งอาจทำการสอบสวนและอาจสั่งอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว

¹²⁵ Celia Hampton. Ibid.,P.453.

โดยมีนายประกันได้ ในกรณีที่เจ้าพนักงานตำรวจไม่อาจนำตัวผู้ต้องหาไปศาล Magistrate ได้ ภายใน 24 ชั่วโมง เจ้าพนักงานตำรวจต้องทำการสอบสวน และให้ปล่อยชั่วคราวเว้นแต่เป็น ความผิดร้ายแรง¹²⁶ เป็นการปล่อยชั่วคราว เนื่องจากพยานหลักฐานที่ได้มาไม่เพียงพอที่จะฟ้อง ผู้ต้องหาได้ จึงต้องปล่อยชั่วคราวเพื่อหาพยานหลักฐานเพิ่มเติม

การปล่อยชั่วคราวหลังการจับโดยมีหมายจับเป็นอำนาจของ Magistrate¹²⁷

การปล่อยชั่วคราวหลังการจับโดยไม่มีหมายจับเป็นอำนาจของ พนักงานควบคุม (Custody officer) ที่จะพิจารณาว่าผู้ต้องหาควรจะถูกควบคุมหรือปล่อย ชั่วคราว

3.3.2 หลักประกันสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาในชั้นก่อนการพิจารณาคดีใน ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil law)

การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาในชั้นก่อนการพิจารณาคดี ของประเทศเยอรมนีและประเทศฝรั่งเศสมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.3.2.1 ประเทศเยอรมนี¹²⁸

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของเยอรมนี (StPO) กำหนดให้องค์กรต่าง ๆ ที่จะเข้ามามีบทบาทในการช่วยกันค้นหาความจริง (Untersuchungsgrund Satz) ในเนื้อหาแห่งคดีไม่ว่าข้อความจริงที่ได้มาจะเป็นคุณหรือเป็นโทษ แก่ผู้ต้องหา ซึ่งกระบวนการในการค้นหาความจริงอาจมีการกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของ ผู้ต้องหา จึงจำเป็นต้องมีการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหา ดังนี้

1) สิทธิของผู้ต้องหาเมื่อถูกถามคำให้การ
การสอบสวนเพื่อหาพยานหลักฐาน เพื่อชี้ขาดว่ามี ข้อเท็จจริงเพียงพอที่จะเอาผิดแก่ผู้ต้องหาหรือไม่ พนักงานอัยการอาจเริ่มการสอบสวนด้วยตนเอง

¹²⁶ คณิง ภาไชย, "วิธีพิจารณาความอาญาตามกฎหมายอังกฤษ," วารสารอัยการ 10, 110 (กุมภาพันธ์ 2530) : 13-14.

¹²⁷ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

¹²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 97-106.

หรือเมื่อมีคำกล่าวโทษ (Stratanzeige) หรือเมื่อมีคำร้องทุกข์ (Strafantrag) ในการถามคำให้การ ผู้ต้องหาโดยพนักงานอัยการนั้น ผู้ต้องหาที่มีสิทธิปฏิเสธที่จะให้การต่อพนักงานอัยการและขอให้ การต่อผู้พิพากษา¹²⁹ และกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน StPO 136 และ StPo 163 a วรรค 3 กำหนดหลักเกณฑ์การถามคำให้การของผู้ต้องหาไว้ดังนี้

1.1) การแจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ต้องหาทราบว่าถูกกล่าวหา โดยพนักงานอัยการหรือผู้พิพากษา

1.2) ผู้ต้องหาต้องตอบคำถามของพนักงานอัยการหรือ ผู้พิพากษาเกี่ยวกับชื่อ-ที่อยู่

1.3 พนักงานอัยการหรือผู้พิพากษาต้องแจ้งให้ผู้ต้องหา ทราบว่าเขามีสิทธิที่จะให้การหรือไม่ก็ได้ และมีสิทธิในการมีทนายความ

หากผู้ต้องหาประสงค์จะมีทนายความในการสอบสวน ต้องมีทนายความเข้าร่วมอยู่ด้วยเฉพาะกรณีการสอบสวนโดยผู้พิพากษา (StPO 168 C วรรค 1) แต่ไม่รวมถึงกรณีที่พนักงานอัยการทำการสอบสวนและผู้พิพากษาอาจปฏิเสธไม่เรียกทนายความ มาร่วมการสอบสวนในกรณีอาจขัดขวางต่อการสอบสวน (StPO 168 C วรรค 5) และในการ สอบสวนผู้ต้องหาห้ามกระทำการต่าง ๆ ต่อร่างกายของผู้ต้องหาหรือบังคับ ชูเชิญ ล้อลงง ให้สัญญาเพื่อจูงใจให้ผู้ต้องหาให้การหรือกระทำการใด ๆ ที่กระทบต่อความทรงจำของผู้ต้องหา (StPO 136 a) มิฉะนั้น จะมีผลให้คำให้การของผู้ต้องหาไม่อาจรับฟังเป็นพยานหลักฐานได้ (StPO 136 a วรรค 3)

2) การค้นและการยึดสิ่งของ

การค้นในประเทศเยอรมนีแบ่งได้ 2 กรณี คือ

2.1) การค้นเคหสถาน ซึ่งโดยหลักเป็นอำนาจของ ผู้พิพากษาในการออกหมายค้น แต่กรณีรับตัวพนักงานอัยการหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจ (StPO 105) สามารถสั่งให้ค้นเคหสถานได้โดยต้องระบุมูลเหตุการค้น บุคคลและสิ่งของที่ต้องการค้น¹³⁰

¹²⁹ Eberhard Schmidt. *The German Code of Criminal Procedure*. 3rd ed. London : Sweet & Maxwell Limited., 1985, P. 75.

¹³⁰ Anke Freckman and Thomas Wegerich. *The German Legal System*. London : Sweet & Maxwell, 1999,P.201.

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของเยอรมนีได้บัญญัติข้อห้ามในการค้นเคหสถานไว้ดังนี้

2.1.1) ห้ามมิให้ค้นเคหสถานในเวลากลางคืน (หากเริ่มค้นเวลากลางวัน สามารถทำการค้นต่อเนื่องจนถึงเวลากลางคืนได้) เว้นแต่กรณีความผิดซึ่งหน้าหรือการค้นหานักโทษที่หลบหนีที่คุ้มขังหรือกรณีฉุกเฉิน (StPO 104 วรรค 1)

2.1.2) การค้นเคหสถานจะต้องกระทำต่อหน้าเจ้าของสถานที่หากเจ้าของสถานที่ไม่อยู่จะต้องทำการค้นต่อหน้าผู้แทน ญาติ หรือเพื่อนบ้าน (StPO 106 วรรค 1)¹³¹

เมื่อเจ้าพนักงานทำการค้นเคหสถานแล้ว เจ้าของสถานที่ที่มีสิทธิขอให้เจ้าพนักงานทำหนังสือระบุเหตุแห่งการค้นและผลของการค้นเคหสถานได้ (StPO 167)

2.2) การค้นบุคคลสามารถค้นบุคคลผู้ต้องสงสัยได้ (StPO 102) และหากปรากฏร่องรอยหรือข้อบ่งชี้ว่าได้กระทำผิดอาญา แม้ไม่ใช่บุคคลผู้ต้องสงสัยก็สามารถทำให้ตรวจค้นได้ (StPO 81 C)

ผู้พิพากษามีอำนาจสั่งให้ยึดสิ่งของหรือเอกสารที่เป็นประโยชน์ต่อการค้นหาความจริง (StPO 94 วรรค 1) แต่ในกรณีฉุกเฉินพนักงานอัยการและเจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถสั่งให้ยึดสิ่งของหรือเอกสารนั้นได้ (StPO 98)

3) การออกหมายจับและการขังชั่วคราว

ผู้ต้องหาในคดีอาญาได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษา ดังนั้น ในการออกหมายจับเพื่อให้ได้ตัวมาขังชั่วคราวเป็นการกระทบต่อเสรีภาพของผู้ต้องหาก่อนมีคำพิพากษาในการออกหมายจับ จึงเป็นอำนาจของผู้พิพากษาสอบสวน (StPO 114 วรรค 1) เพื่อเป็นหลักประกันคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหากว่าในการออกหมายจับจะมีองค์การที่เป็นกลาง (ผู้พิพากษา) ในการตรวจสอบถึงเหตุการออกหมายจับ (StPO 115, 115 a) และเหตุในการขังชั่วคราว (StPO 112) โดยผู้ต้องหามีสิทธิร้องขอให้ตรวจสอบสั่งขังชั่วคราวว่าชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ (StPO 117) หากการสั่งขังชั่วคราวไม่ชอบด้วยกฎหมายก็ต้องปล่อยตัวผู้ต้องหา

¹³¹ Eberhard Schmidt. Ibid., pp. 60-61.

4) สิทธิของผู้ถูกจับ

กรณีความผิดซึ่งหน้าประชาชนมีสิทธิจับบุคคลที่ต้องสงสัยว่ากระทำผิดและกำลังจะหลบหนีไว้ชั่วคราว (StPO 127) โดยบุคคลซึ่งถูกจับไว้ชั่วคราวจะต้องถูกนำตัวไปพบผู้พิพากษา (Magistrate) โดยเร็วและอย่างช้าที่สุดในวันรุ่งขึ้นหลังจากถูกจับ (StPO 128 วรรค 1) ¹³²

กรณีความผิดซึ่งหน้าพนักงานอัยการและเจ้าหน้าที่ตำรวจมีอำนาจจับ (StPO 163 b วรรค 1) เพื่อทราบชื่อที่อยู่ของผู้ต้องสงสัยได้ โดยควบคุมได้ไม่เกิน 12 ชั่วโมง (StPO 163 c วรรค 3) หลังจากนั้นต้องส่งตัวให้ผู้พิพากษาเว้นแต่ผู้พิพากษาอนุญาตให้ควบคุมตัวไว้ต่อไปได้ โดยพนักงานอัยการและเจ้าหน้าที่ตำรวจมีอำนาจจับบุคคลอื่นที่สามารถให้ความกระจ่างในความผิดที่เกิดขึ้น (stop 163 b วรรค 2)

ผู้ต้องหาซึ่งถูกจับมีสิทธิตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมนี ดังต่อไปนี้

4.1) สิทธิได้รับทราบข้อกล่าวหาจากเจ้าหน้าที่ตำรวจรวมทั้งต้องแจ้งสิทธิของผู้ถูกจับก่อนจะทำการสอบปากคำและส่งตัวไปยังผู้พิพากษา (StPO 128)

4.2) สิทธิในการแจ้งการถูกจับแก่ผู้ใกล้ชิด โดยผู้ถูกจับที่ผู้พิพากษาสั่งขังต้องแจ้งสิทธิในการที่ผู้ถูกจับสามารถแจ้งผู้ใกล้ชิดให้ทราบถึงการถูกจับ (StPO 127) และกรณีการจับโดยพนักงานอัยการหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจจะต้องแจ้งให้ผู้ถูกจับทราบถึงสิทธิในการแจ้งการถูกจับให้ผู้ใกล้ชิดทราบทันที เว้นแต่การแจ้งจะทำให้การสอบสวนเสียหาย (StPO 163 b และ 163 c)

4.3) สิทธิในการมีทนายความ โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจต้องแจ้งสิทธิแก่ผู้ถูกจับว่ามีสิทธิในการมีทนายความก่อนที่จะสอบปากคำผู้ถูกจับโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจอาจยอมให้ทนายความเข้าร่วมฟังการสอบสวนแต่ไม่ใช่สิทธิที่ทนายความจะขอเข้าร่วมฟังการสอบสวน

5) การตรวจสอบการจับกุม

ผู้พิพากษามีอำนาจตรวจสอบว่าการจับกุมมีเหตุเพียงพอหรือไม่ หากไม่มีเหตุเพียงพอที่จะควบคุม ผู้พิพากษาต้องสั่งปล่อยผู้ถูกจับ แต่หากมีเหตุสมควร ผู้พิพากษาอาจสั่งขังผู้ถูกจับไว้ชั่วคราวได้ (StPO 128)

¹³² Ibid., p.75.

3.3.2.2 ประเทศฝรั่งเศส

ในประเทศฝรั่งเศสได้แยกกระบวนการวิธีพิจารณาความอาญาออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนก่อนการฟ้องคดีอาญาและขั้นตอนหลังการฟ้องคดีอาญา เพื่อมิให้ศาลเป็นผู้ใช้อำนาจฝ่ายเดียว การดำเนินคดีอาญาระบบไต่สวน (Inquisitorial System) มีการแบ่งการดำเนินคดีออกเป็น 2 ขั้นตอน โดยมีองค์กรที่ทำหน้าที่แตกต่างกัน คือ ขั้นตอนก่อนฟ้องคดีอาญาเป็นขั้นตอนการแสวงหาข้อเท็จจริงก่อนฟ้องร้อง โดยมีองค์กรตำรวจทำหน้าที่สอบสวนและพนักงานอัยการเป็นผู้ทำหน้าที่ฟ้องคดี ส่วนขั้นตอนหลังการฟ้องคดีเป็นหน้าที่ขององค์กรศาล¹³³ ในที่นี้จะทำการศึกษาเฉพาะในส่วนการดำเนินคดีอาญาในขั้นตอนก่อนฟ้องคดีอาญาในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหา โดยจะมีระดับการคุ้มครองแตกต่างกัน เนื่องจากการสอบสวนคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของฝรั่งเศส (Code de Procedure Pénale) หรือมีชื่อย่อว่า C.P.P. มีองค์กรที่เกี่ยวข้อง 3 องค์กร คือ ตำรวจฝ่ายคดี (la police judiciaire) พนักงานอัยการ (ministère public) และผู้พิพากษาสอบสวน (le juge d'instruction) โดยการสอบสวนคดีอาญาแบ่งได้ 3 ประเภท คือ

- 1) การสอบสวนเบื้องต้น (enquête préliminaire)
- 2) การสอบสวนกรณีความผิดซึ่งหน้า (enquête en cas d'infraction flagrante)
- 3) การสอบสวนโดยผู้พิพากษา (juge d'instruction)

การสอบสวนคดีอาญาทั้ง 3 ประเภทข้างต้น ต่างมีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกันคือ เพื่อทราบข้อเท็จจริงแห่งการกระทำความผิด เพื่อรู้ตัวผู้กระทำความผิดและเพื่อรวบรวมพยานหลักฐานที่จะพิสูจน์การกระทำความผิดนั้น แต่ต่างกันในเรื่องตัวเจ้าพนักงานผู้ทำการสอบสวนและอำนาจของเจ้าพนักงานผู้ทำการสอบสวน¹³⁴ ดังนี้

- 1) การสอบสวนเบื้องต้น (enquête préliminaire) กระทำโดยตำรวจฝ่ายคดีมีอำนาจสอบถามปากคำบุคคลซึ่งสามารถให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่คดีและมีหน้าที่รวบรวมข้อเท็จจริงเพื่อที่จะทราบว่าได้มีความผิดเกิดขึ้นหรือไม่ โดยการสอบสวนเบื้องต้นไม่มีลักษณะเป็นการบังคับผู้ถูกสอบสวน แต่จะขึ้นอยู่กับความสมัครใจของผู้ที่ถูกสอบสวนเป็น

¹³³ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

¹³⁴ โกลเมน ภัทรภิรมย์, "การสอบสวนคดีอาญาในประเทศฝรั่งเศส," อัยการนิเทศ 31.3

ส่วนใหญ่ ซึ่งถ้าเป็นเรื่องเล็กน้อย ผู้ต้องหาปรับสารภาพหรือยอมจำนนต่อพยานหลักฐาน อัยการก็อาจฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลโดยตรง แต่หากเป็นเรื่องที่มีความยุ่งยาก สลับซับซ้อนหรือเป็นเรื่องที่กฎหมายบังคับให้ต้องทำการสอบสวนโดยผู้พิพากษาสอบสวน อัยการก็จะส่งต่อไปให้ผู้พิพากษาสอบสวนทำการสอบสวนต่อไป การสอบสวนเบื้องต้นของตำรวจฝ่ายคดีจึงเป็นการกลั่นกรองคดีในเบื้องต้น ทำให้คดีขึ้นสู่ศาลหรือผู้พิพากษาสอบสวนน้อยลง

การสอบสวนเบื้องต้นตำรวจฝ่ายคดีมีอำนาจค่อนข้างจำกัด เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ดังนี้¹³⁵

1.1) ตำรวจฝ่ายคดีมีอำนาจสอบปากคำบุคคล (audition des personnes) ซึ่งสามารถจะให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่คดีเช่นผู้ถูกกล่าวหา โดยผู้ให้ถ้อยคำไม่ต้องสาบานตัว และจะปฏิเสธไม่ยอมให้ถ้อยคำก็ได้ ถ้าปรากฏภายหลังว่าถ้อยคำที่ให้การเป็นความจริงก็จะฟ้องร้องผู้นั้นฐานแจ้งความเท็จไม่ได้ ถ้าผู้ที่จะถูกสอบถามไม่ยอมมาให้การจะบังคับให้ผู้นั้นมาให้การไม่ได้

1.2) การตรวจสถานที่ การค้น และการยึดของกลาง (Constatations matérielles et investigations) จะต้องได้รับความยินยอมโดยชัดแจ้งจากเจ้าของสถานที่นั้น และการตรวจค้นต้องกระทำในเวลากลางวันระหว่างเวลา 06.00-21.00 นาฬิกา แต่ถ้าได้ทำการค้นในช่วงเวลากลางวันแล้วอาจค้นต่อไปได้จนเสร็จแม้จะเกินเวลา 21.00 นาฬิกา และการตรวจค้นในเวลากลางคืนจะกระทำต่อเมื่อมีเสียงร้องให้ช่วยจากภายในเคหสถานหรือกรณีความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งรัฐ

1.3) การควบคุมตัว (Garde à vue) ตำรวจฝ่ายคดีมีอำนาจควบคุมตัวผู้ต้องสงสัยที่มีหลักฐานอันควรหรือผู้ที่เห็นว่าคำให้การของผู้นั้นอาจเป็นประโยชน์แก่การสอบสวนไว้ได้ไม่เกิน 24 ชั่วโมง แต่ถ้าจำเป็นต้องควบคุมไว้เกิน 24 ชั่วโมง จะต้องนำตัวผู้ถูกควบคุมไปพบอัยการเพื่อให้ถ้อยคำแสดงเหตุจำเป็นในการควบคุมตัวเพื่อทำการสอบสวนเมื่ออัยการได้พิจารณาแล้วเห็นว่ามีเหตุสมควร อัยการอาจอนุญาตเป็นหนังสือให้ควบคุมตัวผู้ต้องหาต่อไปอีก 24 ชั่วโมงได้ แต่ในกรณีพิเศษอัยการอาจอนุมัติให้ควบคุมตัวผู้ถูกควบคุมโดยไม่ต้องนำตัวมาพบอัยการ แต่จะต้องให้เหตุผลไว้เช่นความพิการ เจ็บป่วย

¹³⁵ โกลเมน ภัทรภรณ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 342-344.

เมื่อควบคุมตัวไว้ครบ 24 ชั่วโมงแล้ว ผู้ถูกควบคุมมีสิทธิขอให้แพทย์ตรวจร่างกายได้ และผู้ควบคุมจะต้องแจ้งสิทธิดังกล่าวให้ผู้ถูกควบคุมทราบถึงสิทธิดังกล่าว สำหรับความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งรัฐมีอำนาจควบคุมตัว 48 ชั่วโมง และอาจขยายเวลาการควบคุมตัวได้ เมื่อมีความจำเป็นรวมไม่เกิน 10 วัน กรณีฉุกเฉินอาจควบคุมได้ 15 วัน โดยต้องได้รับอนุญาตจากอธิบดีอัยการศาลฎีกา

ตำรวจฝ่ายคดีหมดอำนาจที่จะทำการสอบสวนเบื้องต้นทันทีที่มีการสอบสวนโดยผู้พิพากษาสอบสวน โดยตำรวจฝ่ายคดีอาจมีอำนาจหน้าที่ในฐานะทำการแทนผู้พิพากษาสอบสวนตามที่ได้รับมอบหมายเท่านั้น

เมื่อการสอบสวนเบื้องต้นเสร็จแล้ว ตำรวจฝ่ายคดีจะต้องส่งสำนวนการสอบสวนให้อัยการ เพื่อให้อัยการพิจารณาว่าจะดำเนินการฟ้องร้องต่อไปหรือไม่

2) การสอบสวนกรณีความผิดซึ่งหน้า (enquête en cas d'infraction flagrante)

การสอบสวนในกรณีความผิดซึ่งหน้ากฎหมายได้ให้อำนาจตำรวจฝ่ายคดีและอัยการมากขึ้น เพื่อรวบรวมพยานหลักฐานและสามารถพิสูจน์ความจริงได้ โดยมีความผิดเล็กน้อย โดยในการสอบสวนกรณีความผิดซึ่งหน้าจะมีวิธีการรวบรัดเป็นพิเศษ โดยเฉพาะอำนาจที่เป็นมาตรการเชิงบังคับ (moyen coercitifs)¹³⁶ เฉพาะในความผิดอุกฤษโทษ (crime) คือ ความผิดที่มีโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไปจนถึงจำคุกตลอดชีวิต (Nouveau Code Pénal Art 131-3) และความผิดมัจยโทษ (délit) คือ ความผิดที่มีโทษจำคุกไม่เกิน 10 ปี (Nouveau Code Pénal Art 131 and 131-4) ความผิดที่มีโทษจำคุกแต่ไม่ใช้กับความผิดลหุโทษ (contravention) ความผิดเกี่ยวกับการพิมพ์ ความผิดทางการเมือง ความผิดที่มีกฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะ และไม่ใช้ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดเป็นผู้เยาว์อายุไม่เกิน 18 ปี หรือในกรณีที่ผู้กระทำผิดอาจถูกฟ้องให้กักกันได้¹³⁷

การสอบสวนคดีความผิดซึ่งหน้านายตำรวจฝ่ายคดีมีอำนาจดังต่อไปนี้¹³⁸

¹³⁶ Jean PRADEL, *Procédure pénale*. Paris, Editions Cujas ,5 édits.1990,n° 324 อ้างถึงใน ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

¹³⁷ โกเมน ภัทรภิรมย์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 345.

¹³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 346-351.

2.1) การค้น (Perquisitions)

นายตำรวจฝ่ายคดีมีอำนาจในการตรวจค้นเคหสถานของผู้ต้องสงสัยหรือผู้ที่มีวัตถุหรือเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมของเจ้าของสถานที่ แต่ในการตรวจค้นเคหสถานต้องทำในเวลากลางวันระหว่างเวลา 06.00-21.00 นาฬิกา เว้นแต่กรณีความผิดเกี่ยวกับความปลอดภัยแห่งรัฐ หรือตรวจค้นในโรงแรม หอพัก ร้านเครื่องดื่ม สโมสร โรงเต็นรำ สถานมหรสพ และสาธารณสถาน นายตำรวจฝ่ายคดีมีอำนาจตรวจค้นได้แม้ในเวลากลางคืนหลัง 21.00 นาฬิกา

การตรวจค้นเคหสถานต้องกระทำต่อหน้าบุคคลที่อยู่ในบ้านนั้นหรือผู้แทนของบุคคลดังกล่าว ถ้าไม่มีผู้แทนการตรวจค้นเคหสถานต้องกระทำต่อหน้าพยานสองคน (Article 57 C.P.P.) ซึ่งนายตำรวจฝ่ายคดีเชิญมาเป็นพยานและพยานสองคนต้องไม่เป็นผู้อยู่ในบังคับบัญชาของนายตำรวจฝ่ายคดี

2.2) การยึดสิ่งของ (saisies)

เมื่อทำการค้นเคหสถานและมีความจำเป็นในการยึดสิ่งของนายตำรวจฝ่ายคดีจะทำการยึดได้เฉพาะสิ่งของหรือเอกสารที่เป็นประโยชน์ในการพิสูจน์ความจริงและต้องได้รับอนุมัติจากพนักงานอัยการ อีกทั้งจะต้องทำบัญชีการยึดและประทับตราการยึดไว้ทันทีต่อหน้าพยานในการค้น

2.3) การถามปากคำพยานและผู้ต้องสงสัย

นายตำรวจฝ่ายคดีมีอำนาจเรียกบุคคลใด ๆ ที่เชื่อว่ารู้เรื่องเกี่ยวกับการกระทำความผิดมาให้ถ้อยคำ ผู้ที่ถูกเรียกจะต้องมาให้การ ถ้าหากขัดขืนไม่ยอมมานายตำรวจฝ่ายคดีจะแจ้งให้อัยการทราบเพื่ออัยการจะขอคำสั่งตำรวจนำตัวบุคคลนั้นมา โดยตำรวจมีอำนาจเข้าไปในบ้านบุคคลนั้นโดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากเจ้าของบ้าน พยานหรือผู้ต้องสงสัยที่มาให้การไม่ต้องสาบานตัว นายตำรวจฝ่ายคดีจะทำบันทึกคำให้การและลงชื่อทุกแผ่นแล้วให้ผู้ให้ปากคำอ่านและลงชื่อในบันทึก โดยผู้ให้ปากคำมีสิทธิได้รับคำปวยการและค่าพาหนะเดินทางตามระเบียบที่กำหนดไว้

2.4) การจับ (Arrestation)

กรณีความผิดซึ่งหน้า ราษฎรมีอำนาจจับกุมผู้กระทำความผิดได้และนำตัวไปมอบให้แก่นายตำรวจฝ่ายคดีที่อยู่ใกล้ที่สุด แม้ผู้ถูกจับจะเป็นสมาชิกรัฐสภาก็ไม่อาจอ้างเอกสิทธิ์ได้ ถ้าปรากฏภายหลังว่าผู้ถูกจับไม่มีความผิด ราษฎรผู้จับในความผิดซึ่งหน้าไม่ต้องรับผิดชอบ ทั้งในทางแพ่งและอาญา และหากราษฎรผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงาน

ในการจับกุมได้รับบาดเจ็บในการจับกุมยอมมีสิทธิได้รับค่าเสียหายจากทางกวดด้วย และหากนายตำรวจฝ่ายคดีพบการกระทำผิดซึ่งหน้ายอมมีหน้าที่จับกุมผู้กระทำผิด แต่หากเป็นการสอบสวนเบื้องต้น นายตำรวจฝ่ายคดีไม่มีอำนาจจับกุม¹³⁹

2.5) การควบคุมตัวบุคคล

บุคคลใดที่อาจให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำผิดหรือเพื่อตรวจสอบว่าบุคคลนั้นเป็นใคร นายตำรวจฝ่ายคดีมีอำนาจควบคุมตัวบุคคลนั้นไว้ ณ ที่ใดก็ได้ และอาจย้ายตัวบุคคลนั้นไปที่ใด ๆ ก็ได้ โดยผู้ถูกควบคุมตัวจะได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรม ได้รับอาหารและการพักผ่อนที่เพียงพอ โดยนายตำรวจฝ่ายคดีมีอำนาจควบคุมตัวไว้เพียงสี่สิบสี่ชั่วโมง เมื่อพ้นกำหนดถ้าหากมีพยานหลักฐานหนักแน่นน่าเชื่อว่าผู้นั้นเป็นผู้กระทำผิด นายตำรวจฝ่ายคดีจะต้องนำตัวผู้ถูกควบคุมไปพบอัยการเพื่อขอขยายกำหนดระยะเวลาการควบคุมออกไปได้อีกสี่สิบสี่ชั่วโมง โดยต้องได้รับอนุมัติเป็นหนังสือจากอัยการ

ผู้ถูกควบคุมเกินสี่สิบสี่ชั่วโมง มีสิทธิขอให้แพทย์ตรวจร่างกาย (Article 64 C.P.P.) และนายตำรวจฝ่ายคดีผู้ควบคุมต้องแจ้งสิทธิดังกล่าวให้แก่ผู้ถูกควบคุมทราบ

ญาติของผู้ถูกควบคุมมีสิทธิร้องขอให้ทำการตรวจร่างกายในขณะที่ถูกควบคุมตัวเป็นกรณีผู้ถูกควบคุมมีโรคประจำตัวหรือถูกทำร้ายร่างกาย¹⁴⁰

หากเป็นการควบคุมตัวบุคคลที่ถูกสอบสวนในความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดจะต้องมีการตรวจร่างกายนับแต่เริ่มการควบคุมตัว และให้ตรวจร่างกายทุกสี่สิบสี่ชั่วโมง (มาตรา L.627-1 แห่งประมวลกฎหมายสาธารณสุขของฝรั่งเศส)

หากเป็นความผิดเกี่ยวกับการก่อการร้าย ผู้ถูกควบคุมตัวมีสิทธิขอให้ตรวจร่างกายได้หากมีการขยายระยะเวลาการควบคุมตัวออกไปอีกสี่สิบแปดชั่วโมง

3) การสอบสวนโดยผู้พิพากษาสอบสวน (Juge d'instruction)¹⁴¹

¹³⁹ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 67.

¹⁴⁰ กรภาณุจันต์ อรุณพลอด, "การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย : ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแนวความคิดทางกฎหมายและกระบวนการบังคับใช้," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 37.

¹⁴¹ โกเมน ภัทรภิรมย์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 352-367.

ผู้พิพากษาสอบสวนเป็นผู้พิพากษาศาลชั้นต้นที่อาวุโสสูง (Tribunal de grand instance) ซึ่งได้รับการแต่งตั้งโดยคำสั่งของประธานาธิบดีฝรั่งเศส ตามคำแนะนำของรัฐมนตรียุติธรรม มีหน้าที่ทำการสอบสวนเป็นเวลาคราวละ 3 ปี

ผู้ที่มีอำนาจพิจารณาว่าคดีใดจะต้องส่งบันทึกการสอบสวนเบื้องต้นไปให้ศาลไต่สวน (Jurisdiction d'Instruction) พิจารณาไต่สวนก่อนหรือไม่ คือ พนักงานอัยการ¹⁴²

การสอบสวนคดีที่ยุ่งยากซับซ้อนหรือความผิดร้ายแรง พนักงานอัยการอาจร้องขอให้ผู้พิพากษาสอบสวนเปิดการสอบสวน ซึ่งเรียกว่า “Instruction”¹⁴³

คดีที่อยู่ในอำนาจการสอบสวนของผู้พิพากษาสอบสวนมีดังนี้

1) คดีอุกฤษโทษ (คดีที่มีโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไปจนถึงจำคุกตลอดชีวิต) คดีที่ผู้กระทำความผิดเป็นผู้เยาว์อายุไม่เกิน 18 ปี คดีที่ผู้กระทำความผิดอาจถูกฟ้องให้กักกันได้ คดีความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งรัฐ และคดีที่มีกฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะให้สอบสวนโดยผู้พิพากษาสอบสวน รวมถึงกรณีที่มีการตายโดยไม่ทราบสาเหตุ คดีเหล่านี้กฎหมายบังคับให้อัยการต้องส่งให้ศาลไต่สวนทำการไต่สวนก่อนเสมอ

2) คดีมรณโทษ (จำคุกไม่เกิน 10 ปี) และคดีลหุโทษ (จำคุกอย่างสูงไม่เกิน 2 เดือน) ถ้าหากอัยการเห็นสมควรและขอให้ผู้พิพากษาทำการสอบสวน ผู้พิพากษาสอบสวนก็จะทำการสอบสวนด้วย

ผู้พิพากษาสอบสวนจะทำการสอบสวนเองโดยลำพังไม่ได้ แม้จะเป็นกรณีความผิดซึ่งหน้า โดยผู้พิพากษาสอบสวนจะทำการสอบสวนได้ต่อเมื่ออัยการขอให้สอบสวนเท่านั้น โดยผู้พิพากษาสอบสวนอาจปฏิเสธไม่ยอมสอบสวนได้ แต่จะต้องแจ้งเหตุผลด้วย เช่น คดีขาดอายุความ ซึ่งอัยการอุทธรณ์คำสั่งได้เสมอ

ผู้เสียหายจะขอให้ผู้พิพากษาทำการสอบสวนโดยตรงไม่ได้ แต่อาจทำได้โดยทางอ้อม คือ ยื่นคำร้องขอเป็นคู่ความทางแพ่งต่อผู้พิพากษาสอบสวนโดยต้องวางเงินค่าธรรมเนียมตามจำนวนที่ศาลสั่ง ผู้พิพากษาสอบสวนจะส่งคำร้องนี้ไปยังอัยการเพื่อให้อัยการขอให้ผู้พิพากษาสอบสวนเปิดการสอบสวนได้

¹⁴² สมคิด ณ นคร, “การพิจารณาคดีอาญาในศาลฝรั่งเศส,” *ตุลพาน* 11,5 (2507) : 7.

¹⁴³ Roger MERLE, André VITU, op. cit., n° 336 อ้างถึงใน ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

ผู้พิพากษาสอบสวนมีอำนาจในการสอบสวนกว้างขวางมาก เนื่องจากผู้พิพากษาสอบสวนมีสถานะเป็นตุลาการ ซึ่งถือว่าเป็นผู้ให้หลักประกันเรื่องสิทธิเสรีภาพ โดยอำนาจของผู้พิพากษาสอบสวนเป็นอำนาจที่จะสอบสวนใน “การกระทำ” ผู้พิพากษาสอบสวนจึงอาจเปลี่ยนแปลงข้อหาสอบสวนได้ และมีอำนาจสอบสวนครอบคลุมไปถึงบุคคลทุกคนที่เกี่ยวข้องกับการกระทำที่ขอให้สอบสวน แต่ถ้าปรากฏจากการสอบสวนว่ามีกรกระทำอื่นนอกเหนือจากในคำร้อง ผู้พิพากษาสอบสวนจะต้องส่งคำร้องทุกข์และสำนวนการสอบสวนไปให้อัยการเพื่อให้อัยการยื่นคำร้องเพิ่มเติมให้สอบสวนการกระทำที่พบใหม่นั้น และในการสอบสวนของผู้พิพากษาสอบสวนมีอำนาจทำการทุกอย่างที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ในการค้นหาความจริง ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับการกระทำผิดและในส่วนที่เกี่ยวกับตัวผู้กระทำผิด ทั้งในด้านที่เป็นคุณและเป็นโทษแก่ผู้ต้องหาโดยการสอบสวน ผู้พิพากษาสอบสวนมีอำนาจดังต่อไปนี้

(1) ตรวจสถานที่และยึดสิ่งของ

ในการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานผู้พิพากษาสอบสวนมีอำนาจตรวจสถานที่และสิ่งของ ณ ที่เกิดเหตุเช่นเดียวกับนายตำรวจฝ่ายคดี โดยต้องแจ้งให้อัยการทราบ ซึ่งอัยการจะร่วมไปด้วยหรือไม่ก็ได้ โดยจำศาล (greffier) เป็นผู้ทำบันทึกการตรวจตามคำบอกของผู้พิพากษา แล้วจำศาลและผู้พิพากษาลงนามไว้ในบันทึกการตรวจ ส่วนเอกสารและของกลางที่ยึดมาอาจนำไปตรวจ ณ ที่ทำการของผู้พิพากษาสอบสวน

(2) อำนาจในการออกหมายอาญา¹⁴⁴

เพื่อให้การสอบสวนบรรลุผลสำเร็จ ผู้พิพากษาสอบสวนมีอำนาจในการออกหมายอาญาต่าง ๆ ดังนี้

2.1 หมายเรียก (mandate de comparution) เพื่อให้บุคคลที่ถูกเรียกตามหมายมาปรากฏตัวต่อหน้าผู้พิพากษาสอบสวนเพื่อให้ถ้อยคำ หากไม่มาตามหมายเรียกก็จะออกหมายนำตัวต่อไป ให้เฉพาะเรียกผู้ต้องหาเท่านั้น จะใช้เรียกพยานไม่ได้

2.2 หมายนำตัว (mandate d'amener) จะออกเมื่อบุคคลที่ถูกเรียกตามหมายเรียกไม่ตามหมาย ก็จะถูกตำรวจสอบสวนนำตัวมาเพื่อให้ผู้พิพากษาสอบสวนทำการสอบปากคำ

¹⁴⁴ ฌอร์ฌ ใจหาญ และคณะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 72-73.

2.3 หมายขัง (mandate de dépôt) เมื่อผู้พิพากษาสอบสวนได้ตัวบุคคลที่มาให้ถ้อยคำและสงสัยว่าจะมีส่วนในการกระทำความผิดอาชงซึ่งผู้้นั้นได้ โดยผู้พิพากษาสอบสวนจะต้องออกหมายขัง

2.4 หมายจับ (mandate d'arrêt) หากผู้ต้องหาหลบหนี หรืออยู่นอกราชอาณาจักร ผู้พิพากษาสอบสวนสามารถออกหมายจับได้ แต่ต้องฟังความเห็นจาก อัยการก่อน

(3) การสอบถามคำให้การ

ผู้พิพากษาสอบสวนจะทำการสอบถามคำให้การครั้งแรก จากผู้ต้องหา (interrogatoire de première comparution) จะต้องดำเนินการแจ้งสิทธิต่าง ๆ ของ ผู้ต้องหาดังต่อไปนี้

3.1 การสอบถามคำให้การผู้ต้องหาครั้งแรก ผู้พิพากษาสอบสวนจะต้องสอบถามชื่อ ชื่อสกุลที่อยู่ของผู้ต้องหา

3.2 ต้องแจ้งการกระทำที่ถูกล่ามำหาให้ผู้ต้องหาทราบ แต่กฎหมายไม่ได้กำหนดให้แจ้งฐานความผิด ดังนั้น การไม่แจ้งฐานความผิดจึงไม่ทำให้การสอบสวนไม่ชอบ

3.3 แจ้งสิทธิที่ผู้ต้องหาจะไม่ให้การใดๆ ก็ได้ โดยการแจ้งสิทธิดังกล่าวต้องบันทึกไว้ในคำให้การด้วย ถ้าไม่แจ้งการสอบสวนไม่ชอบด้วยกฎหมาย

3.4 แจ้งสิทธิในการที่ผู้ต้องหาจะมีทนายความเข้าร่วมฟัง การสอบถามคำให้การ และสิทธิในการปรึกษาทนายความก่อนการสอบถามคำให้การ โดยการ สอบถามเรื่องทนายความต้องบันทึกไว้ในคำให้การ แต่ในความผิดซึ่งหน้าผู้ต้องหาไม่มีสิทธิในการ มีทนายความ

หากผู้พิพากษาสอบสวนไม่แจ้งสิทธิต่าง ๆ แก่ผู้ต้องหา การสอบสวนย่อมเสียไปไม่สามารถใช้เป็นพยานหลักฐานในชั้นพิจารณาคดี (Article 170 C.P.P.)

ในการสอบถามคำให้การผู้ต้องหาในครั้งต่อ ๆ ไป ผู้พิพากษาสอบสวนจะต้องแจ้งทนายความของผู้ต้องหาให้ทราบล่วงหน้าทุกครั้ง โดย จดหมายลงทะเบียณและต้องนำใบรับมารวมไว้ในสำนวน เพื่อให้ทนายความของผู้ต้องหา มีโอกาสมาฟังการสอบถามคำให้การได้ และจะสอบถามคำให้การผู้ต้องหาได้ต่อเมื่อมีทนายความของ

ผู้ต้องหาอยู่ด้วย เว้นแต่ผู้ต้องหาจะสละสิทธินี้โดยชัดแจ้ง เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน และผู้พิพากษาสอบสวนต้องแจ้งด้วยว่า ทัศนคติของผู้ต้องหาที่มีสิทธิขอตรวจดูสำนวนการสอบสวนทั้งหมดอย่างน้อยยี่สิบสี่ชั่วโมง ก่อนเริ่มการสอบถามคำให้การผู้ต้องหา ผู้พิพากษาสอบสวนจะให้ทัศนคติผู้ต้องหาดูสำนวนการสอบสวนได้เสมอ เพื่อเป็นหลักประกันว่าผู้ต้องหาจะได้รับการสอบสวนคดีอย่างเป็นธรรม โดยมีเป้าหมายการดำเนินคดีอาญา คือ การค้นหาความจริง โดยไม่ปกปิดข้อเท็จจริง หรือพยานหลักฐานแต่อย่างใด เพื่อให้ผู้ต้องหาสามารถตรวจสอบความถูกต้องแท้จริงของข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานในสำนวนการสอบสวนว่าถูกต้องหรือไม่ และมีโอกาสในการเตรียมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง

เพื่อความชัดเจนแน่นอนในข้อเท็จจริงผู้พิพากษาสอบสวนอาจให้ผู้ต้องหาเผชิญหน้ากับพยานหรือกับผู้ต้องหาด้วยกัน หรือผู้เสียหายได้ หรือผู้ต้องหาอาจขอต่อผู้พิพากษาสอบสวนก็ได้ การเผชิญหน้านี้ต้องบันทึกรวมไว้ในสำนวน และให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในการเผชิญหน้าทุกคนลงลายมือชื่อไว้ เว้นแต่อัยการและทนายความผู้ต้องหา

อัยการและทนายความผู้ต้องหาอาจถามผู้ต้องหาและพยานได้ เมื่อได้รับอนุญาตจากผู้พิพากษาสอบสวน แต่ถ้าผู้พิพากษาสอบสวนปฏิเสธไม่ให้ถามคำถามใด ต้องจดคำถามนั้นรวมไว้ในสำนวนเพื่อให้พิจารณาได้ในภายหลังว่า การปฏิเสธนั้นมีเหตุผลหรือไม่ ในระหว่างไต่สวนข้อเท็จจริง โดยผู้พิพากษาสอบสวนนั้น อัยการอาจขอดูสำนวนการสอบสวนได้ทุกขณะ แต่จะต้องส่งคืนภายในยี่สิบสี่ชั่วโมง¹⁴⁵

(4) อำนาจค้น (perquisitions) และยึด (saisies)

ผู้พิพากษาสอบสวนมีอำนาจค้นสถานที่ทุกแห่ง เพื่อพบและยึดวัตถุที่อาจเป็นประโยชน์ในการแสดงความจริง โดยการค้นเคหสถานของผู้ต้องหาจะต้องกระทำในเวลากลางวัน และค้นต่อหน้าผู้ต้องหาหรือผู้แทนของผู้ต้องหาหรือพยาน 2 คน ซึ่งพยานต้องลงลายมือชื่อในบันทึกการค้นด้วย

ผู้พิพากษาสอบสวนมีอำนาจยึดวัตถุและเอกสารที่ค้นพบเมื่อปรากฏว่าเป็นประโยชน์ในการพิสูจน์ความจริง โดยต้องทำบัญชีการยึดและประทับตราการยึดไว้ทันทีและการตรวจเอกสาร และการทำลายตราในการยึด ต้องทำในที่ทำงานของผู้พิพากษา และต่อหน้าผู้ต้องหาและทนายความของผู้ต้องหา

¹⁴⁵ โกเมน ภัทรภรณ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 357-359.

(5) การขังผู้ต้องหา (détention provisoire)

ผู้พิพากษาสอบสวนมีอำนาจสั่งขังผู้ต้องหา โดยการออกหมายขัง (mandat de dépôt) เพื่อประโยชน์ในการสอบสวนคดี โดยมีรายละเอียดดังนี้¹⁴⁶

เหตุในการออกหมายขังผู้ต้องหาคือ

5.1 กรณีความผิดอุกฤษโทษ ผู้พิพากษาสอบสวนมีอำนาจสั่งขังได้เสมอหากเข้าเงื่อนไข

5.2 กรณีความผิดมรยโทษผู้พิพากษาสอบสวนจะสั่งขังได้ต่อเมื่อความผิดนั้นมีโทษจำคุกตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป สำหรับความผิดซึ่งหน้าหรือโทษจำคุกตั้งแต่ 2 ปีขึ้นไปในกรณีอื่น

5.3 กรณีความผิดลหุโทษ ผู้พิพากษาสอบสวนไม่อาจสั่งขังได้

ผู้พิพากษาที่จะออกคำสั่ง (ordonnance) ขังผู้ต้องหาจะต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบถึงสิทธิที่จะมีทนายความ ซึ่งทนายความที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้ต้องหาจะได้รับการแจ้งโดยเร็วก่อนวันมีคำสั่งขัง และทนายความของผู้ต้องหาจะมีสิทธิตรวจดูสำนวนการสอบสวนและมีสิทธิติดต่อกับผู้ต้องหา และผู้ต้องหาจะมีระยะเวลาตามควรที่จะเตรียมการสู้คดี

ระยะเวลาการขังที่ผู้พิพากษาสอบสวนสามารถออกหมายขังได้เป็นไปตามประเภทความผิดและหากผู้พิพากษาสอบสวนเห็นควรอาจให้ปล่อยผู้ต้องหาได้โดยคำร้องขอของพนักงานอัยการ หรือโดยเห็นสมควรเอง และผู้ต้องหาที่ถูกขังมีสิทธิร้องขอต่อผู้พิพากษาสอบสวนให้ปล่อยตัวผู้ต้องหาได้ หากไม่ได้รับการอนุญาตให้ปล่อยตัว ผู้ต้องหาจะมีสิทธิอุทธรณ์ต่อศาลสอบสวนชั้นอุทธรณ์ ซึ่งต้องวินิจฉัยภายใน 15 วัน มิฉะนั้นจะต้องปล่อยตัวผู้ต้องหาที่ขังอยู่ให้เป็นอิสระ

เมื่อมีการฟ้องคดียังศาลแล้วและผู้พิพากษาสอบสวนยังไม่ปล่อยตัว ให้เป็นอำนาจของศาลที่พิจารณาคดีเป็นผู้พิจารณาปล่อยตัว

¹⁴⁶ Francis CASORLA, "La détention provisoire en droit français", les atteintes à la liberté avant jugement en droit comparé. Op. cit. อ้างถึงใน ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 74.

หากปรากฏว่าศาลที่พิจารณาคดีมีคำพิพากษาให้จำคุก ระยะเวลาที่ผู้ต้องหาถูกคุมขังอยู่จะต้องนำมาหักออกจากระยะเวลาต้องโทษจำคุกตาม คำพิพากษา แต่กรณีที่มีคำพิพากษาให้ปล่อยตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยยอมมีสิทธิจะได้รับชดใช้ ค่าเสียหายหากได้รับความเสียหายที่ผิดปกติอย่างชัดเจน (manifestement anormal) และเป็น ความเสียหายที่ร้ายแรงพิเศษ (particulière gravité) โดยการชดใช้ค่าทดแทนผู้ต้องหาหรือจำเลย จะต้องร้องขอภายใน 6 เดือนนับแต่มีคำพิพากษาให้ปล่อยตัว¹⁴⁷ .ซึ่งจะมีคณะกรรมการพิจารณา ประกอบด้วย ผู้พิพากษาศาลฎีกา 3 นาย

(6) การปล่อยชั่วคราวโดยมีเงื่อนไข (Contrôle judiciaire)

ผู้ต้องหาอาจได้รับการปล่อยชั่วคราวแต่เพื่อมิให้ผู้ต้องหา หลบหนีหรือไม่มาให้การเมื่อมีการปล่อยชั่วคราว แล้วจึงต้องกำหนดเงื่อนไขที่ผู้ต้องหาจะต้อง ปฏิบัติ คือ¹⁴⁸

6.1 ผู้ต้องหาต้องถูกกล่าวหาในความผิดมัจฉัยโทษหรือ ความผิดที่มีโทษสูงกว่า (Article 138 C.P.P.)

6.2 ต้องมีความจำเป็นเพื่อการสอบสวนหรือเพื่อ ประโยชน์แห่งความปลอดภัย (Article 137 C.P.P.)

6.3 ผู้พิพากษาจะต้องออกเป็นคำสั่ง (Ordonnance) กำหนดเงื่อนไขที่ผู้ต้องหาจะต้องปฏิบัติระหว่างได้รับการปล่อยชั่วคราว (Article 138 C.P.P.) โดย เงื่อนไขสามารถเปลี่ยนแปลงได้ (Article 139 C.P.P.) หรืออาจยกเลิกการปล่อยชั่วคราวก็ได้ (Article 140 C.P.P.)

(7) การควบคุมอำนาจของผู้พิพากษาสอบสวน

คำสั่งต่าง ๆ ของผู้พิพากษาสอบสวน โดยเฉพาะคำสั่งให้ ฟ้องผู้ต้องหาสามารถอุทธรณ์คำสั่งไปยังศาลสอบสวนชั้นอุทธรณ์ได้เสมอ

(8) การสอบสวนที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย

เหตุที่ทำให้การสอบสวนไม่ชอบด้วยกฎหมายมี 2 กรณี (Article 802 C.P.P.) คือ

¹⁴⁷ Jean Pradel, op cit., n° 449 อ้างถึงใน ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 77.

¹⁴⁸ Francis CASORLA, Ibid. อ้างถึงใน ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 77.

8.1 กรณีไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติของกฎหมาย

(nullités textuelles) เมื่อกฎหมายกำหนดชัดเจนว่า หากไม่ปฏิบัติตามแล้วจะมีผลทำให้การสอบสวนเสียไป เช่น การถามคำให้การครั้งแรกของผู้ต้องหา

8.2 กรณีไม่เคารพสิทธิในการสู้คดีของผู้ต้องหา (nullités substantielles)

ผู้ต้องหาอาจยื่นคำร้องขอให้ศาลที่พิจารณาคดีสั่งว่าการสอบสวนไม่ชอบด้วยกฎหมาย (demande d'annulation) มีผลให้การสอบสวนนั้นเสียไป

การสอบสวนโดยศาลไต่สวนกระทำโดยลับในห้องพิจารณาคดี มีความมุ่งหมายที่จะรวบรวมพยานหลักฐาน โดยผู้พิพากษาสอบสวนจะมีบทบาทในการไต่สวนพยาน ซึ่งจะทำต่อหน้าหน้าทนายความผู้ต้องหา และอัยการมีสิทธิเข้าฟังการไต่สวนพยานได้ การถามพยานมีลักษณะมุ่งค้นหาความจริง โดยผู้พิพากษาสอบสวนสามารถถามนำได้เสมอ โดยจะทำการซักถามพยานโดยละเอียด หากปรากฏว่าพยานที่รู้เห็นเหตุการณ์พร้อมกันเกิดความขัดกัน ศาลไต่สวนจะเรียกพยานมาซักถามพร้อมกัน แล้วให้พยานทบทวนความจำกันเองว่าความจริงเป็นเช่นไร ซึ่งเรียกว่า Confrontation และเมื่อพยานแต่ละคนยืนยันยืนยันว่าอย่างไร การสอบพยานลักษณะนี้บางครั้งเรียกพยานมาพร้อมกัน 4-5 คน ต่างชี้แจงโต้เถียงกัน ซึ่งเป็นวิธีการที่ต้ออย่างหนึ่งในการค้นหาความจริง¹⁴⁹

เมื่อเสร็จการสอบสวนแล้ว ผู้พิพากษาสอบสวนจะต้องส่งสำนวนการสอบสวนให้อัยการ เพื่อที่อัยการจะทำคำแถลง (réquisitoire définitif) พร้อมกับส่งสำนวนการสอบสวนคืนแก่ผู้พิพากษาสอบสวน ซึ่งคำแถลงอาจขอให้ปิดการสอบสวนหรือให้สอบสวนต่อไปก็ได้ แต่ผู้พิพากษาสอบสวนไม่ผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามคำแถลงของอัยการเมื่อผู้พิพากษาสอบสวนได้รับสำนวนการสอบสวนและคำแถลงของอัยการแล้วก็จะวินิจฉัยว่าจะดำเนินการอย่างไรต่อไป ถ้าหากผู้พิพากษาสอบสวนดำเนินการสอบสวนต่อไปเมื่อเสร็จการสอบสวนแล้วจะต้องส่งสำนวนการสอบสวนให้อัยการทำคำแถลงอีกครั้งหนึ่ง ถ้าผู้พิพากษาสอบสวนเห็นว่าการสอบสวนเสร็จแล้วก็จะออกคำสั่งปิดการสอบสวน ซึ่งอาจเป็นคำสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องก็ได้ หากมีคำสั่งไม่ฟ้องโดยเหตุผลทางกฎหมายจะเป็นผลให้การดำเนินคดียุติลง ผู้ต้องหาที่ถูกควบคุมจะถูกปล่อยตัวเมื่อครบกำหนดระยะเวลาที่อัยการอาจอุทธรณ์ได้

¹⁴⁹ สมคิด ณ นคร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 8-9.

ถ้าอัยการอุทธรณ์ผู้ต้องหาจะถูกขังต่อไปจนกว่าศาลอุทธรณ์จะมีคำสั่ง แต่ถ้าผู้พิพากษาสอบสวน (ศาลไต่สวน) มีคำสั่งไม่ฟ้องโดยข้อเท็จจริง การดำเนินคดีไม่ยุติเด็ดขาด อาจมีการดำเนินคดีนั้นอีกได้ โดยการสอบสวนใหม่ เมื่อมีพยานหลักฐานใหม่ซึ่งอาจจะเป็นจากคำให้การพยานบุคคล เอกสาร บันทึกราย ซึ่งยังไม่ได้เสนอต่อผู้พิพากษาสอบสวนก่อนและพยานหลักฐานใหม่นั้นทำให้พยานหลักฐานเดิมมีน้ำหนักขึ้นหรือแสดงถึงข้อเท็จจริงใหม่ที่เป็นประโยชน์ในการแสดงความจริง การขอให้สอบสวนใหม่จะทำได้โดยอัยการร้องขอเท่านั้น หากอัยการปฏิเสธไม่ขอให้สอบสวนใหม่ จะฟ้องให้อัยการขอสอบสวนใหม่ไม่ได้ การขออุทธรณ์การสอบสวนที่สั่งไม่ฟ้องเพื่อประโยชน์ใด ๆ จะต้องได้รับอนุมัติจากอธิบดีอัยการศาลอุทธรณ์¹⁵⁰

ถ้าผู้พิพากษาสอบสวน (ศาลไต่สวน) เห็นว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิดก็จะออกคำสั่งให้ดำเนินคดีต่อไป โดยส่งตัวไปยังศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษา คือ ถ้าเป็นความผิดลหุโทษจะสั่งให้ส่งไปฟ้องยังศาลแขวง (Tribunal de police) ถ้าเป็นความผิดมध्यโทษ ผู้พิพากษาสอบสวนจะสั่งให้ส่งสำนวนไปให้หัวหน้าอัยการศาลชั้นต้นเพื่อฟ้องต่อศาล Tribunal Correctionnel แต่ถ้าความผิดนั้นเป็นความผิดอุกฤษโทษ ผู้พิพากษาสอบสวนจะสั่งให้ส่งไปฟ้องยังศาลลูกขุน (Cour d'assises) ทันทีไม่ได้ เพราะจะต้องมีการสอบสวนถึง 2 ครั้ง โดยผู้พิพากษาสอบสวนจะสั่งให้ส่งสำนวนการสอบสวนไปยังอธิบดีอัยการศาลอุทธรณ์ โดยส่งผ่านทางหัวหน้าอัยการศาลชั้นต้น เพื่อให้อธิบดีอัยการศาลอุทธรณ์เสนอเรื่องต่อศาลสอบสวนชั้นอุทธรณ์ให้สอบสวนต่อไป¹⁵¹

สำนวนการสอบสวนที่ผู้พิพากษาสอบสวน (ศาลไต่สวน) ทำขึ้นนั้นถือเป็นพยานหลักฐานสำคัญในชั้นพิจารณาคดีของศาลตัดสิน เพราะการพิจารณาคดีในชั้นศาลตัดสินจะยึดสำนวนการสอบสวนของศาลไต่สวนเป็นหลักในการพิจารณาคดี เนื่องจากสำนวนการสอบสวนของศาลไต่สวนกระทำโดยผู้พิพากษาสอบสวนและกระบวนการไต่สวนข้อเท็จจริงมีการไต่สวนข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐานทั้งในส่วนที่เป็นคุณและเป็นโทษแก่ผู้ต้องหา เพื่อค้นหาความจริงในคดี อีกทั้งยังมีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาในชั้นไต่สวน และข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานต่าง ๆ ในสำนวนการสอบสวนได้มีการเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือทนายความของผู้ต้องหาได้ตรวจดูก่อนการไต่สวนเสร็จสิ้น ฉะนั้น พยานหลักฐานต่าง ๆ ย่อมได้รับการตรวจสอบถึงความถูกต้องแท้จริงจากฝ่ายผู้ต้องหาแล้ว อีกทั้ง

¹⁵⁰ โกเมน ภัทรภิรมย์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 364-365.

¹⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 365-366.

ในการไต่สวนข้อเท็จจริง โดยผู้พิพากษาสอบสวนยังให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาหรือทนายความของผู้ต้องหาซักถามพยานโดยผ่านทางผู้พิพากษาสอบสวน¹⁵² และผู้พิพากษาสอบสวนมีอำนาจที่จะใช้วิธีการใด ๆ ที่ศาลเห็นสมควรในการค้นหาความจริงและเรียกให้ผู้ต้องหาได้อธิบายหรือชี้แจงข้อเท็จจริง (éclaircissements) ได้เช่นเดียวกับพยาน¹⁵³ อีกทั้งให้โอกาสผู้ต้องหาชี้แจงข้อกล่าวหาและนำสืบพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองในชั้นไต่สวนได้อย่างกว้างขวาง เพื่อประโยชน์ในการค้นหาความจริง จึงมีผลให้จำนวนการสอบสวนโดยผู้พิพากษาสอบสวน (ศาลไต่สวน) จึงรับฟังได้ในชั้นพิจารณาพิพากษาของศาลตัดสิน¹⁵⁴

3.3.3 เปรียบเทียบหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาในชั้นก่อนการพิจารณาคดีในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common law) และซีวิลลอว์ (Civil law)

การสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาในชั้นก่อนการพิจารณาคดี ทั้งในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ และซีวิลลอว์ ต่างมีหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาที่เหมือนกันและแตกต่างกันในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1) การค้น การยึด การจับ

ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ ทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษได้กำหนดมาตรการในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนหรือผู้ต้องหาจากการค้น การยึด และการจับ จะกระทำได้อีกเมื่อต้องผ่านกระบวนการในการออกหมาย (Warrant Process) โดยผู้พิพากษาจะเป็นผู้ตรวจสอบว่าการค้น การยึด และการจับนั้นมีเหตุอันควรหรือไม่ เพื่อเป็นการถ่วงดุลอำนาจ (Check and Balance) ในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจ มิให้รุกรานสิทธิขั้นมูลฐานของประชาชนหรือผู้ต้องหา

ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ เช่น ประเทศเยอรมนี การค้นเคหสถาน โดยหลักเป็นอำนาจของผู้พิพากษาในการออกหมายค้น และหมายจับ เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิและ

¹⁵² J.W. Gardner แปลและเรียบเรียงโดยพัฒน์นาค พ่วงลาภหลาย และกุลพล พลวัน, "วิธีพิจารณาความอาญาในประเทศฝรั่งเศส," วารสารอัยการ 2,24 (ธันวาคม 2522) : 49.

¹⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาประเทศฝรั่งเศส มาตรา 267,268.

¹⁵⁴ สมคิด ณ นคร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 9-10.

เสรีภาพของผู้ต้องหาว่าในการออกหมายค้นและหมายจับจะมีองค์การที่เป็นกลางคือผู้พิพากษาเข้ามาตรวจสอบถึงเหตุอันควรในการออกหมายค้นและหมายจับและการค้นเคหสถานจะต้องกระทำในเวลากลางวัน ต่อหน้าเจ้าของสถานที่หรือผู้แทน เว้นแต่กรณีรีบด่วน พนักงานอัยการหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถสั่งให้ค้นเคหสถานได้โดยไม่ต้องระบุมูลเหตุการค้นบุคคลและสิ่งของที่ต้องการค้น ส่วนในประเทศฝรั่งเศสกรณีไม่มีหมายศาลการค้นจะต้องได้รับความยินยอมโดยชัดแจ้งจากเจ้าของสถานที่และต้องทำการค้นเคหสถานในเวลากลางวัน แต่ในกรณีความผิดซึ่งหน้า นายตำรวจฝ่ายคดีมีอำนาจในการตรวจค้นเคหสถาน โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากเจ้าของเคหสถาน แต่ต้องทำการค้นในเวลากลางวันต่อหน้าบุคคลที่อยู่ในเคหสถานนั้น หรือผู้แทนของเจ้าของเคหสถานหรือต่อหน้าพยานสองคน และมีอำนาจยึดสิ่งของที่เป็นประโยชน์ในการพิสูจน์ความจริง โดยต้องได้รับอนุมัติจากพนักงานอัยการ

2) การแจ้งสิทธิที่จะไม่ให้การ

ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษได้กำหนดให้เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องแจ้งสิทธิที่จะไม่ให้การแก่ผู้ถูกจับทราบ และต้องเตือนให้ผู้ถูกจับทราบก่อนเริ่มถามคำถามว่า ผู้ถูกจับ หรือผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะไม่ให้การเป็นปฏิบัติต่อตนเองอันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา ซึ่งการแจ้งสิทธิดังกล่าวมีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาจากการใช้มาตรการใด ๆ ที่จะเป็นการบังคับหรือบีบบังคับใจให้ผู้ถูกจับให้การรับสารภาพ

ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ในประเทศเยอรมนีกำหนดให้พนักงานอัยการหรือผู้พิพากษาต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบว่า ผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะให้การหรือไม่ก็ได้ ส่วนในประเทศฝรั่งเศสกรณีการสอบสวนโดยผู้พิพากษาสอบสวนนั้นในการถามคำถามครั้งแรกได้กำหนดให้ผู้พิพากษาต้องแจ้งสิทธิแก่ผู้ต้องหาว่าจะไม่ให้การใด ๆ ก็ได้ โดยในการแจ้งสิทธิดังกล่าวต้องบันทึกไว้ในคำถามให้การของผู้ต้องหาด้วย

3) สิทธิการมีทนายความ

ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ ทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษกำหนดให้ผู้ต้องหาที่มีสิทธิในการมีทนายความก่อนที่จะถามคำถามในชั้นสอบสวน โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย เพราะรัฐจะออกค่าใช้จ่ายในการจ้างทนายความให้แก่ผู้ต้องหาในกรณีที่ผู้ต้องหายากจน และถ้ารัฐไม่จัดทนายความให้แก่ผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนก่อนถามคำถามผู้ต้องหา ย่อมมีผลให้คำถามให้การของผู้ต้องหาไม่อาจรับฟังเป็นพยานหลักฐานในชั้นศาลได้ ซึ่งถือว่าเป็นหลักประกันสิทธิของผู้ต้องหาในการมีทนายความในการต่อสู้คดีในชั้นสอบสวน

ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ ในประเทศเยอรมนีได้กำหนดให้เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องแจ้งสิทธิในการมีทนายความให้ผู้ถูกจับทราบก่อนที่จะสอบปากคำผู้ถูกจับ โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจอาจจะยอมให้ทนายความเข้าร่วมฟังการสอบสวน แต่ไม่ใช่สิทธิที่ทนายความจะขอเข้าร่วมฟังการสอบสวน และในการถามคำให้การผู้ต้องหาโดยพนักงานอัยการหรือผู้พิพากษาจะต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบถึงสิทธิในการมีทนายความเข้าร่วมฟังการถามคำให้การ ซึ่งหากผู้ต้องหาประสงค์จะมีทนายความเข้าร่วมในการสอบถามคำให้การในชั้นสอบสวนก็ได้เฉพาะกรณีการสอบสวนโดยผู้พิพากษา แต่ไม่รวมถึงกรณีอัยการทำการสอบสวน และผู้พิพากษาอาจใช้ดุลพินิจปฏิเสธไม่ให้ทนายความของผู้ต้องหาเข้าร่วมฟังการถามคำให้การในกรณีที่อาจขัดขวางต่อการสอบสวน

4) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาตามหลักนิติธรรม

ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาได้กำหนดสิทธิของผู้ต้องหาที่จะได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาตามหลักนิติธรรม คือ กระบวนการสอบสวนผู้ต้องหาต้องกระทำโดยปราศจากอิทธิพล การบังคับ ช่มชู้ หลอกลวง ให้สัญญาหรือกระทำด้วยประการใด ๆ เพื่อให้ผู้ต้องหาให้การ เป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในการที่จะให้การด้วยความสมัครใจ มิใช่ให้การเนื่องจากถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือเจ้าพนักงานของรัฐบังคับ ชู่เชื้อ ฯลฯ ซึ่งถือว่าเป็นการสอบสวนที่สอดคล้องกับหลักนิติธรรม (Due Process)

ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ เช่น ประเทศเยอรมนีได้กำหนดว่าการสอบสวนผู้ต้องหาห้ามกระทำการต่าง ๆ ต่อร่างกายของผู้ต้องหาหรือบังคับ ชู่เชื้อ ล่อลวง ให้สัญญา เพื่อจูงใจให้ผู้ต้องหาให้การหรือกระทำการใด ๆ ที่กระทบต่อความทรงจำของผู้ต้องหา มิฉะนั้นจะมีผลให้คำให้การของผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนไม่อาจรับฟังเป็นพยานหลักฐานในชั้นพิจารณาคดีของศาลได้ เพราะประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของเยอรมนีกำหนดให้องค์กรต่าง ๆ เข้ามามีบทบาทในการค้นหาความจริงในเนื้อหาแห่งคดี ไม่ว่าจะข้อความจริงนั้นจะเป็นคุณหรือเป็นโทษแก่ผู้ต้องหา ซึ่งกระบวนการค้นหาความจริงอาจมีการกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลย จึงจำเป็นต้องกำหนดมาตรการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลย

5) สิทธิในการรับทราบข้อกล่าวหา

ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ ทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษได้กำหนดให้เจ้าหน้าที่ตำรวจแจ้งข้อกล่าวหาให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยทราบ และเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือศาลจะต้องบอกถึงสภาพของการกระทำความผิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถที่จะรับรู้เหตุผลถึงการจับกุม และเมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยทราบข้อกล่าวหาแล้ว ย่อมสามารถที่จะเตรียมพยานหลักฐานในการต่อสู้คดีในชั้นสอบสวนหรือชั้นพิจารณาคดีได้

ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ เช่น ประเทศเยอรมนีได้กำหนดสิทธิของผู้ถูกจับที่จะได้รับทราบข้อกล่าวหาจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ รวมทั้งต้องแจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ถูกจับทราบก่อนจะทำการสอบปากคำผู้ถูกจับ และส่งตัวผู้ถูกจับไปยังผู้พิพากษาโดยในการสอบสวนของผู้พิพากษาก่อนจะถามคำให้การของผู้ต้องหาต้องแจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ต้องหาทราบว่าถูกกล่าวหาในฐานความผิดใด ซึ่งเป็นหลักประกันสิทธิของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนที่จะได้รับทราบข้อกล่าวหา เพื่อประโยชน์ในการเตรียมพยานหลักฐานพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง ส่วนในประเทศฝรั่งเศสการสอบสวนโดยผู้พิพากษาสอบสวนนั้น การสอบถามคำให้การครั้งแรกจากผู้ต้องหา ผู้พิพากษาสอบสวนต้องแจ้งการกระทำที่ถูกกล่าวหาให้ผู้ต้องหาทราบ เพื่อให้ผู้ต้องหาเข้าใจถึงสาเหตุของการถูกจับกุมและถูกกล่าวหาว่าเกิดจากการกระทำใด

6) สิทธิที่จะพบศาลโดยเร็วหลังจากถูกจับกุม

ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษได้กำหนดหลักประกันสิทธิของผู้ต้องหาภายหลังการจับกุม เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องนำตัวผู้ถูกจับกุมหรือผู้ต้องสงสัยไปพบศาลโดยเร็ว เพื่อให้ศาลได้เข้ามาตรวจสอบการดำเนินการของเจ้าหน้าที่ตำรวจที่อาจกระทบสิทธิขั้นมูลฐานของผู้ถูกจับ หรือผู้ต้องสงสัยได้อย่างรวดเร็วและเพื่อป้องกันมิให้เจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินการควบคุมตัวผู้ถูกจับหรือผู้ต้องสงสัยไว้นานเกินสมควรแก่ความจำเป็นในการสอบสวน

ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ เช่น ประเทศเยอรมนีได้มีการกำหนดให้เจ้าหน้าที่ตำรวจหรือพนักงานอัยการ ซึ่งมีอำนาจจับกุมผู้ต้องสงสัยในความผิดซึ่งหน้า และมีอำนาจควบคุมตัวผู้ต้องสงสัยได้ไม่เกินสิบสองชั่วโมง หลังจากนั้น ต้องส่งตัวผู้ต้องสงสัยให้ผู้พิพากษา เว้นแต่ผู้พิพากษาอนุญาตให้ควบคุมตัวต่อไปได้ และในประเทศฝรั่งเศสกำหนดให้ตำรวจฝ่ายคดีมีอำนาจควบคุมผู้ต้องสงสัยได้ไม่เกินยี่สิบสี่ชั่วโมง ถ้ามีความจำเป็นต้องควบคุมตัวผู้ต้องสงสัยไว้เกินยี่สิบสี่ชั่วโมง จะต้องนำตัวผู้ถูกควบคุมไปพบอัยการ เพื่อให้ถ้อยคำแสดงเหตุจำเป็นในการควบคุมตัวเพื่อทำการสอบสวน เมื่ออัยการพิจารณาแล้วเห็นว่ามีความสมควรอัยการอาจอนุญาตเป็นหนังสือให้ตำรวจฝ่ายคดีมีอำนาจควบคุมตัวผู้ต้องหาต่อไปอีกยี่สิบสี่ชั่วโมงก็ได้ เมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่าในประเทศเยอรมนีการตรวจสอบการควบคุมตัวผู้ต้องหา หรือผู้ต้องสงสัยในชั้นสอบสวนจะกระทำโดยผู้พิพากษาแต่ในประเทศฝรั่งเศสอัยการมีบทบาทในการตรวจสอบการดำเนินการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือผู้ต้องสงสัยโดยตำรวจฝ่ายคดี

7) สิทธิในการแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งผู้ต้องหาไว้วางใจให้ทราบว่าจะถูกจับ

ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ เช่น ประเทศอังกฤษได้กำหนดหลักประกันสิทธิของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่ถูกคุมขัง โดยพนักงานควบคุมมีหน้าที่แจ้งสิทธิให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาทราบว่า เขามีสิทธิแจ้งให้ญาติหรือเพื่อนทราบว่าตนถูกจับ อันจะมีผลให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาได้รับความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ จากญาติหรือเพื่อน อาทิเช่น การหาทนายความ เพื่อช่วยในการต่อสู้คดีในชั้นสอบสวนและชั้นพิจารณาคดีของศาล แต่ในประเทศสหรัฐอเมริกาได้กำหนดสิทธิของผู้ต้องหาในการแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งผู้ต้องหาไว้วางใจให้ทราบว่าจะถูกจับกุม

ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ เช่น ประเทศเยอรมนีได้กำหนดสิทธิของผู้ต้องหาซึ่งถูกจับมีสิทธิในการแจ้งการถูกจับให้ผู้ใกล้ชิดได้ทราบ โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ อัยการหรือผู้พิพากษาสอบสวนแล้วแต่กรณีต้องแจ้งสิทธิดังกล่าวให้ผู้ต้องหาทราบ เว้นแต่การแจ้งสิทธิจะทำให้การสอบสวนเสียหาย

8) สิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราว

ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ ทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษได้ให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราวในชั้นสอบสวนคดี เพราะการให้อิสระภาพแก่ผู้ต้องหาในช่วงเวลาก่อนฟ้องคดีเป็นประโยชน์อย่างมากในการที่ผู้ต้องหาจะได้เตรียมตัวในการแสวงหาพยานหลักฐานต่าง ๆ ในการต่อสู้คดีในชั้นสอบสวนและชั้นการพิจารณาคดีของศาล เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองและทำให้หลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยเป็น ผู้บริสุทธิ์ได้รับการปฏิบัติอย่างแท้จริง และการปล่อยชั่วคราวก่อนฟ้องคดียังเป็นประโยชน์ต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจในกรณีที่พยานหลักฐานที่ได้มาไม่เพียงพอที่จะฟ้องผู้ต้องหาได้ การปล่อยชั่วคราวในชั้นสอบสวนคดีช่วยให้เจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถแสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐานเพิ่มเติมเพื่อฟ้องผู้ต้องหาต่อไป

ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ เช่น ในประเทศฝรั่งเศส ผู้ต้องหาอาจได้รับการปล่อยชั่วคราวโดยมีเงื่อนไขเพื่อมิให้ผู้ต้องหาหลบหนีหรือไม่มาให้การตามกำหนดเวลา โดยผู้พิพากษาจะออกเป็นคำสั่งกำหนดเงื่อนไขที่ผู้ต้องหาจะต้องปฏิบัติตามระหว่างที่ได้รับการปล่อยชั่วคราว แต่ในประเทศเยอรมนีมิได้มีการกำหนดสิทธิของผู้ต้องหาที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราว

3.4 กระบวนการไต่สวนข้อเท็จจริงคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยคณะกรรมการ ป.ป.ช.

การดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการตามประมวลกฎหมายอาญาหรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่

ตามกฎหมายอื่น คณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นผู้มีอำนาจในการไต่สวนข้อเท็จจริง และสรุปสำนวน พร้อมทั้งทำความเห็นเพื่อส่งไปยังอัยการสูงสุด เพื่อฟ้องคดีต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และในการพิจารณาคดีของศาลต้องยึดสำนวนของคณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นหลักในการพิจารณาและอาจไต่สวนหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพิ่มเติมได้ตามที่เห็นสมควร โดยศาลจะไต่สวนพยานหลักฐานกรณีที่เกิดข้อพิพาทได้แย้งพยานหลักฐานนั้น รายงานของคณะกรรมการ ป.ป.ช. จึงมีความสำคัญต่อการพิจารณาคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ซึ่งข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานในสำนวนของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้มาจากกระบวนการไต่สวนข้อเท็จจริงและการรวบรวมพยานหลักฐานของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ซึ่งเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในกระบวนการค้นหาความจริง

3.4.1 ความหมายของคำว่า “การไต่สวนข้อเท็จจริง”

การแสวงหาข้อเท็จจริงและการรวบรวมพยานหลักฐานของคณะกรรมการ ป.ป.ช. เพื่อที่จะดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้กระทำโดยใช้กระบวนการไต่สวนข้อเท็จจริง ซึ่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 5 มาตรา 45 วรรคสาม และมาตรา 46 วรรคสี่ ได้ให้อำนาจคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติในการออกระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของคณะอนุกรรมการไต่สวน พ.ศ. 2547 โดยระเบียบดังกล่าวได้กำหนดค่านิยาม “การไต่สวนข้อเท็จจริง” ไว้ในข้อ 4 ดังนี้

“การไต่สวนข้อเท็จจริง” หมายความว่า การแสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงและมูลความผิดหรือเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงและพิสูจน์ความร้ายแรงผิดปกติ

เมื่อพิจารณาคำนิยามการไต่สวนข้อเท็จจริงและ คำนิยามคำว่า “การสืบสวน” และ “การสอบสวน” ซึ่งได้ให้คำนิยามไว้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 1 (10) และ (11) ตามลำดับดังนี้

“การสืบสวน” หมายความว่า การแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานซึ่งพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจได้ปฏิบัติไปตามอำนาจและหน้าที่ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน และเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิด

“การสอบสวน” หมายความว่า การรวบรวมพยานหลักฐานและการดำเนินการทั้งหลายอื่นตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ ซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับ

ความผิดที่กล่าวหา เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิดและเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำผิดมาฟ้องลงโทษ

จากความหมายดังกล่าวจะเห็นได้ว่าคำว่า “การสืบสวน” และคำว่า “การสอบสวน” มีความหมายใกล้เคียงกันมาก แต่มีข้อแตกต่างกันคือการสืบสวนเป็นการกระทำเบื้องต้นเพื่อแสวงหาข้อเท็จจริง และพยานหลักฐานแห่งความผิดที่จะเกิดขึ้นหรือได้เกิดขึ้นแล้ว แต่การสอบสวนเป็นการกระทำในภายหลังที่เป็นขั้นตอนต่อมาจากการสืบสวนและเป็นการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิจารณาว่าผู้ต้องหาหรือผู้ถูกจับได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ นอกจากนี้ การสืบสวนอาจจะดำเนินการโดยวิธีการอย่างไรก็ได้ขึ้นอยู่กับสภาพของเรื่องที่จะทำการสืบสวน เนื่องจากเป็นกรณีที่เจ้าหน้าที่ตำรวจกระทำไปฝ่ายเดียว และอาจกระทำได้ทั้งทางลับและโดยเปิดเผย¹⁵⁵

การไต่สวนข้อเท็จจริงคดีอาญาโดยคณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นการแสวงหาข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริง และมูลความผิดของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยเป็นกระบวนการที่รวมทั้งการสืบสวนและสอบสวนเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นการดำเนินการในรูปแบบการประชุมของคณะกรรมการ ป.ป.ช. หรือคณะอนุกรรมการไต่สวนเพื่อไต่สวนข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐาน และเปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาได้ชี้แจงแก้ข้อกล่าวหา

3.4.2 กระบวนการไต่สวนข้อเท็จจริงคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

การไต่สวนข้อเท็จจริงโดยคณะกรรมการ ป.ป.ช. ในการกระทำความผิดคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในข้อกล่าวหา ดังนี้

1. การกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการตามประมวลกฎหมายอาญาในภาค 2 ลักษณะ 2 ความผิดเกี่ยวกับการปกครองในหมวด 2 ความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ ตั้งแต่มาตรา 147 ถึงมาตรา 166 เป็นความผิดเฉพาะตัวของผู้มีฐานะเป็นเจ้าพนักงานกระทำความผิดในหน้าที่ราชการ ผู้อื่นที่ไม่ใช่เจ้าพนักงานย่อมขาดคุณสมบัติ อันเป็นองค์ประกอบเฉพาะตัวบุคคล จึงกระทำความผิดในหมวดนี้ไม่ได้ หากร่วมมือกับเจ้าพนักงานหรือใช้ให้เจ้าพนักงานกระทำความผิดฐานเป็นผู้สนับสนุนความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ

¹⁵⁵ สมใจ เกษศิริเจริญ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

2. การกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ตามกฎหมายอื่น

กรณีที่กฎหมายอื่นระบุให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต้องรับผิดชอบทางอาญา เช่น ความผิดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับการเสนอราคาต่อหน่วยงานของรัฐหรือความผิดตามพระราชบัญญัติการจัดการหุ้นส่วนและหุ้นของรัฐมนตรี เป็นต้น

3.4.2.1 ผู้มีสิทธิยื่นคำร้องเพื่อให้ดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

คณะกรรมการ ป.ป.ช. จะดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ต่อเมื่อมีผู้เสียหายหรือผู้มีอำนาจยื่นคำร้องแทนผู้เสียหายได้ดำเนินการยื่นคำร้องกล่าวโทษต่อคณะกรรมการ ป.ป.ช.

1) ผู้เสียหายจากการที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการตามประมวลกฎหมายอาญาหรือความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่น

2) ผู้มีอำนาจยื่นคำร้องแทนผู้เสียหายในกรณีและผู้เสียหายไม่อาจยื่นคำร้องได้

2.1) ผู้ที่ได้รับมอบอำนาจเป็นหนังสือจากผู้เสียหาย
ให้ยื่นคำร้องแทน

2.2) ผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้อนุบาลเฉพาะกรณี
ที่ผู้เสียหายเป็นผู้เยาว์หรือผู้ไร้ความสามารถซึ่งอยู่ในความดูแลและไม่สามารถร้องเองได้

2.3) ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภริยา ในกรณี
ผู้เสียหายตายหรือมีเหตุจำเป็นไม่สามารถยื่นคำร้องได้หรือไม่สามารถมอบอำนาจได้

2.4) ผู้จัดการหรือผู้แทนอื่น ๆ ของนิติบุคคลในกรณี
ผู้เสียหายเป็นนิติบุคคล

2.5) ญาติของผู้เสียหายในกรณีผู้เสียหายเป็นผู้เยาว์ไม่มี
ผู้แทนโดยชอบธรรมหรือเป็นผู้วิกลจริตหรือคนไร้ความสามารถไม่มีผู้อนุบาลหรือผู้แทนโดยชอบธรรม
หรือผู้อนุบาลไม่สามารถทำหน้าที่ได้ด้วยเหตุหนึ่งเหตุใด รวมทั้งมีผลประโยชน์ขัดกันกับผู้เยาว์
หรือคนไร้ความสามารถ

คำร้องของผู้เสียหายหรือผู้มีอำนาจยื่นคำร้องแทน
ผู้เสียหายจะต้องทำเป็นหนังสือโดยมีรายละเอียดถูกต้องครบถ้วน ดังนี้

- (1) ชื่อและที่อยู่ของผู้เสียหาย
- (2) ชื่อและที่อยู่ของผู้ยื่นคำร้องแทน ความเกี่ยวข้องกับ
กับผู้เสียหาย (ถ้ามี)
- (3) ชื่อหรือตำแหน่งหน้าที่ของผู้ถูกกล่าวหา
- (4) ข้อกล่าวหาหรือพฤติการณ์แห่งการกระทำผิด
ตามข้อกล่าวหา ความเสียหายที่ได้รับพร้อมพยานหลักฐานชัดเจนเพียงพอที่จะดำเนินการไต่สวน
ข้อเท็จจริงต่อไปได้
- (5) ลายมือชื่อของผู้เสียหายหรือผู้ยื่นคำร้องแทน
แล้วแต่กรณี

เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้รับคำร้องจากผู้เสียหายหรือ
ผู้มีอำนาจยื่นคำร้องแทนผู้เสียหายแล้ว คณะกรรมการ ป.ป.ช. จะดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริงเอง
หรือจะแต่งตั้งคณะอนุกรรมการไต่สวนเพื่อดำเนินการแทนก็ได้

3.4.2.2 การแต่งตั้งคณะอนุกรรมการไต่สวน

ในการไต่สวนข้อเท็จจริงคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทาง
การเมืองนั้น คณะกรรมการ ป.ป.ช. จะแต่งตั้งคณะอนุกรรมการไต่สวนเพื่อดำเนินการแทนก็ได้
โดยประกอบด้วย กรรมการ ป.ป.ช. หนึ่งคนทำหน้าที่ประธานอนุกรรมการ พนักงานเจ้าหน้าที่¹⁵⁶ หรือ
ผู้ทรงคุณวุฒิตามที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. กำหนด มีหน้าที่แสวงหาข้อเท็จจริงและรวบรวม
พยานหลักฐานเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือมูลความผิด และการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการ
ไต่สวนให้คำนึงถึงความเหมาะสมกับฐานะและระดับของตำแหน่งและการคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหา¹⁵⁷

¹⁵⁶ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.
2542 มาตรา 4 ได้กำหนดคำนิยาม “พนักงานเจ้าหน้าที่” หมายความว่า เลขาธิการและข้าราชการในสังกัด
สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ และให้หมายความรวมถึงข้าราชการ หรือพนักงาน
ซึ่งมาช่วยราชการในสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ซึ่งคณะกรรมการป้องกันและ
ปราบปรามการทุจริตแห่งชาติได้แต่งตั้งให้ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้

¹⁵⁷ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.
2542 มาตรา 45.

เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการไต่สวนเพื่อดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริงในเรื่องใดแล้ว ประธานอนุกรรมการต้องดำเนินการแจ้งคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการไต่สวนให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบ โดยให้ผู้ถูกกล่าวหาลงลายมือชื่อและวันที่รับทราบไว้เป็นหลักฐาน แล้วมอบสำเนาคำสั่งให้ผู้ถูกกล่าวหาหนึ่งฉบับหรือจะส่งสำเนาคำสั่งทางไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับไปให้ผู้ถูกกล่าวหา ณ ที่อยู่ของผู้ถูกกล่าวหา ซึ่งปรากฏตามหลักฐานของทางราชการหรือตามหลักฐานที่ปรากฏจากการไต่สวนข้อเท็จจริงก็ได้ กรณีนี้เมื่อล่วงพ้นสิบห้าวันนับแต่วันที่ส่งสำเนาคำสั่งดังกล่าวให้ถือว่าผู้ถูกกล่าวหาได้รับทราบคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการไต่สวนแล้วและประธานอนุกรรมการต้องจัดให้มีการประชุมครั้งแรกเพื่อดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริงโดยเร็วในเรื่องต่อไปนี้

- 1) การกำหนดแนวทางในการไต่สวนข้อเท็จจริง
- 2) การมอบหมายให้อนุกรรมการคนใดคนหนึ่งหรือหลายคนปฏิบัติหน้าที่ตามที่มอบหมาย
- 3) การแจ้งข้อกล่าวหา
- 4) เรื่องอื่น ๆ ที่จำเป็น

การประชุมไต่สวนข้อเท็จจริงของคณะกรรมการไต่สวนต้องมีอนุกรรมการมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนอนุกรรมการทั้งหมดจึงจะเป็นองค์ประชุม และการลงมติของที่ประชุมคณะกรรมการไต่สวนให้ถือเสียงข้างมาก อนุกรรมการคนหนึ่งมีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้าคะแนนเสียงเท่ากันให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด ¹⁵⁸

การกำหนดแนวทางการไต่สวนข้อเท็จจริง คณะอนุกรรมการไต่สวนต้องพิจารณาคำร้องหรือคำร้องขอหรือคำกล่าวหาแล้วแต่กรณี รวมทั้งเอกสารหลักฐานต้นเรื่อง ข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เพื่อกำหนดระยะเวลาและวิธีการในการแสวงหาข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐาน เพื่อให้การไต่สวนข้อเท็จจริงดำเนินไปด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรมมากที่สุด กรณีมีการไต่สวนข้อเท็จจริงเบื้องต้นให้ถือว่าการไต่สวนดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการไต่สวนข้อเท็จจริงของคณะกรรมการไต่สวน ¹⁵⁹

¹⁵⁸ ระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการไต่สวน พ.ศ. 2547 ข้อ 8.

¹⁵⁹ ระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการไต่สวน พ.ศ. 2547 ข้อ 10.

3.4.2.3 การยื่นและการพิจารณาคำคัดค้านอนุกรรมการไต่สวน

เมื่อผู้ถูกกล่าวหาได้ทราบการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการไต่สวนจากการแจ้งของประธานอนุกรรมการ ผู้ถูกกล่าวหาที่มีสิทธิคัดค้านผู้ได้รับแต่งตั้งเป็นอนุกรรมการไต่สวนถ้าผู้นั้นมีเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้¹⁶⁰

- 1) รู้เห็นเหตุการณ์เกี่ยวกับเรื่องที่ถูกกล่าวหามาก่อน
- 2) มีส่วนได้เสียในเรื่องที่ถูกกล่าวหา
- 3) มีสาเหตุโกรธเคืองกับผู้กล่าวหาหรือผู้ถูกกล่าวหา
- 4) เป็นผู้กล่าวหาหรือเป็นคู่สมรส บุพการี ผู้สืบสันดานหรือพี่น้องร่วมบิดามารดาหรือร่วมบิดาหรือมารดากับผู้กล่าวหาหรือผู้ถูกกล่าวหา
- 5) มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดในฐานะญาติหรือเป็นหุ้นส่วนหรือมีผลประโยชน์ร่วมกันหรือขัดแย้งกันทางธุรกิจกับผู้กล่าวหาหรือผู้ถูกกล่าวหา

3.4.2.3.1 การยื่นคำคัดค้านอนุกรรมการไต่สวน

ผู้ถูกกล่าวหาต้องทำคำคัดค้านเป็นหนังสือยื่นต่อประธานกรรมการภายในเจ็ดวันนับแต่วันรับทราบคำสั่งแต่งตั้งคณะอนุกรรมการไต่สวนหรือวันทราบเหตุแห่งการคัดค้าน โดยต้องแสดงข้อเท็จจริงที่เป็นเหตุแห่งการคัดค้านไว้ในคำคัดค้านด้วยว่าจะทำให้การไต่สวนข้อเท็จจริงไม่ได้ความจริงและความยุติธรรมอย่างไร เมื่อประธานกรรมการได้รับหนังสือคำคัดค้านอนุกรรมการจากผู้ถูกกล่าวหาแล้วต้องส่งคำคัดค้านให้ประธานอนุกรรมการทราบและรวบรวมไว้ในสำนวนการไต่สวนข้อเท็จจริงแล้วประธานกรรมการเสนอคำคัดค้านให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. พิจารณาโดยระหว่างนี้ห้ามมิให้อนุกรรมการผู้ถูกคัดค้านยุ่งเกี่ยวกับการดำเนินการของคณะอนุกรรมการไต่สวนจนกว่าคณะกรรมการ ป.ป.ช. จะมีมติยกคำคัดค้านโดยอนุกรรมการผู้ถูกคัดค้านอาจทำคำชี้แจงประกอบการพิจารณาของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้

¹⁶⁰ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 46 ประกอบระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของคณะอนุกรรมการไต่สวน พ.ศ. 2547 ข้อ 11.

3.4.2.3.2 การพิจารณาคำคัดค้านอนุกรรมการไต่สวน

การพิจารณาคำคัดค้านนั้นคณะกรรมการ ป.ป.ช.

จะต้องพิจารณาวินิจฉัยว่าเหตุแห่งการคัดค้านเป็นไปตามที่ผู้คัดค้านได้กล่าวอ้างหรือไม่¹⁶¹

(1) กรณีคณะกรรมการ ป.ป.ช. เห็นว่ามีได้เป็นไปตามคำคัดค้านและมีเหตุผลสมควรที่จะให้อนุกรรมการผู้ถูกคัดค้านปฏิบัติหน้าที่ต่อไป คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีมติยกคำคัดค้าน แล้วแจ้งให้ผู้คัดค้านทราบโดยมติของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ที่ยกคำคัดค้านถือเป็นที่สุด

(2) กรณีคณะกรรมการ ป.ป.ช. เห็นว่าคำคัดค้านฟังขึ้นหรือมีเหตุผลเพียงพอที่จะฟังได้ว่า หากให้อนุกรรมการผู้ถูกคัดค้านปฏิบัติหน้าที่ต่อไป อาจทำให้การไต่สวนข้อเท็จจริงไม่ได้ความจริงและความยุติธรรม คณะกรรมการ ป.ป.ช. จะมีคำสั่งให้อนุกรรมการผู้ถูกคัดค้านพ้นจากการเป็นอนุกรรมการในเรื่องนั้น แล้วแจ้งให้ผู้คัดค้านทราบ แต่การพ้นจากการเป็นอนุกรรมการไม่กระทบถึงการไต่สวนข้อเท็จจริงที่ได้ดำเนินการไปแล้ว

อนุกรรมการผู้ใดเห็นว่าตนมีเหตุอันอาจถูกคัดค้านหรือเห็นว่ามีเหตุอื่นที่อาจจะมีการกล่าวอ้างในภายหลังได้ว่าตนไม่อยู่ในฐานะที่จะปฏิบัติหน้าที่ได้โดยเที่ยงธรรม อนุกรรมการผู้นั้นจะต้องแจ้งให้ประธานกรรมการทราบโดยเร็ว เพื่อให้ประธานกรรมการเสนอให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. พิจารณา โดยระหว่างนั้นห้ามมิให้อนุกรรมการผู้นั้นยุ่งเกี่ยวกับการดำเนินการของคณะอนุกรรมการไต่สวน

3.4.2.3.3 การแต่งตั้งบุคคลอื่นเป็นอนุกรรมการไต่สวนแทน

เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีคำสั่งให้บุคคลใด

พ้นจากการเป็นอนุกรรมการในเรื่องใด ถ้าการพ้นจากการเป็นอนุกรรมการนั้นมีได้กระทบต่อองค์ประกอบของคณะอนุกรรมการไต่สวน และความเหมาะสมกับฐานและระดับของตำแหน่ง และการคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหา คณะกรรมการ ป.ป.ช. จะไม่แต่งตั้งบุคคลอื่นเป็นอนุกรรมการแทนก็ได้ กรณีนี้ให้อนุกรรมการที่เหลืออยู่ปฏิบัติหน้าที่ต่อไปได้และให้ถือว่าคณะอนุกรรมการไต่สวนประกอบด้วยอนุกรรมการเท่าที่มีอยู่ แต่กรณีที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. เห็นว่ามีเหตุอันสมควรหรือจำเป็นที่จะต้องแต่งตั้งบุคคลอื่นเป็นอนุกรรมการแทนหรือเปลี่ยนอนุกรรมการ หรือแต่งตั้งบุคคลอื่นเป็นอนุกรรมการเพิ่ม เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้มีคำสั่งโดยแสดงเหตุแห่งการมีคำสั่งแล้ว

¹⁶¹ ระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของคณะอนุกรรมการไต่สวน พ.ศ. 2547 ข้อ 12.

ประธานอนุกรรมการต้องดำเนินการแจ้งคำสั่งแต่งตั้งอนุกรรมการดังกล่าวให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงอนุกรรมการนี้ไม่กระทบถึงการไต่สวนข้อเท็จจริงที่ได้ดำเนินการไปแล้ว¹⁶²

3.4.2.4 ขั้นตอนการไต่สวนข้อเท็จจริง

คณะอนุกรรมการไต่สวนมีหน้าที่แสวงหาข้อเท็จจริง และรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือมูลความผิด โดยจะต้องรวบรวมและรับฟังพยานหลักฐานทั้งที่เป็นประโยชน์และเป็นโทษแก่ผู้ถูกกล่าวหา เพื่อค้นหาความจริง มิใช่เพื่อเอาผิดผู้ถูกกล่าวหาแต่อย่างเดียว และการไต่สวนข้อเท็จจริงของคณะอนุกรรมการไต่สวนห้ามมิให้บุคคลที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าร่วมในการไต่สวนข้อเท็จจริง อีกทั้งการถอนคำร้องหรือคำร้องขอหรือคำกล่าวหาไม่ตัดอำนาจของคณะอนุกรรมการไต่สวนที่จะดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริงต่อไป

3.4.2.4.1 การไต่สวนข้อเท็จจริงและแสวงหาพยานหลักฐานของคณะอนุกรรมการไต่สวน

การปฏิบัติหน้าที่ไต่สวนข้อเท็จจริงของคณะอนุกรรมการไต่สวนมีอำนาจดังต่อไปนี้¹⁶³

(1) มีคำสั่งให้ข้าราชการ พนักงานหรือลูกจ้างของหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจหรือราชการส่วนท้องถิ่นปฏิบัติภารกิจหลายอันจำเป็นแก่การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการ ป.ป.ช. หรือเรียกเอกสารหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากบุคคลใด หรือเรียกบุคคลใดมาให้ถ้อยคำหรือให้ให้ถ้อยคำเพื่อประโยชน์แห่งการไต่สวนข้อเท็จจริง ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของคณะอนุกรรมการไต่สวนต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือนหรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ¹⁶⁴

(2) ดำเนินการขอให้ศาลที่มีเขตอำนาจออกหมายเพื่อเข้าไปในเคหสถาน สถานที่ทำการหรือสถานที่อื่นใด รวมทั้งยานพาหนะของบุคคลใด ๆ ในเวลาระหว่างพระอาทิตย์ขึ้นและพระอาทิตย์ตก หรือในระหว่างเวลาที่มีการประกอบกิจการ เพื่อ

¹⁶² ระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของคณะอนุกรรมการไต่สวน พ.ศ. 2547 ข้อ 14.

¹⁶³ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 25 (1) (2) (3) มาตรา 26 มาตรา 49 มาตรา 73 และมาตรา 74 ประกอบระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของคณะอนุกรรมการไต่สวน พ.ศ. 2547 ข้อ 18.

¹⁶⁴ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 118.

ตรวจสอบ คั่น ยึด หรืออายัดเอกสาร ทรัพย์สิน หรือพยานหลักฐานอื่นใดซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ไต่สวนข้อเท็จจริง และหากยังดำเนินการไม่แล้วเสร็จในเวลาดังกล่าว ให้สามารถดำเนินการต่อไปได้จนกว่าจะแล้วเสร็จ

(3) มีหนังสือขอให้หน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานเอกชน ดำเนินการเพื่อประโยชน์แห่งการปฏิบัติหน้าที่ การไต่สวนข้อเท็จจริง และการวินิจฉัยชี้ขาดของคณะกรรมการ ป.ป.ช.

(4) แสวงหาข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิดและเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำผิดมาฟ้องลงโทษ

(5) ดำเนินการขอให้ศาลที่มีเขตอำนาจออกหมายเพื่อให้มีการจับและควบคุมตัวผู้ถูกกล่าวหาซึ่งระหว่างการไต่สวนข้อเท็จจริงปรากฏว่าเป็นผู้กระทำความผิดหรือเป็นผู้ซึ่งคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้มีมติว่าข้อกล่าวหาไม่มูล เพื่อส่งตัวไปยังอัยการสูงสุด เพื่อดำเนินการต่อไป

(6) พิจารณาควบคุมตัวผู้ถูกกล่าวหา และการปล่อยชั่วคราวกรณีต้องห้ามดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริง¹⁶⁵

(1) เรื่องที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้ไต่สวนข้อเท็จจริงเสร็จแล้วและไม่มีพยานหลักฐานใหม่อันเป็นสาระสำคัญแก่การไต่สวน

(2) ผู้ถูกกล่าวหาเป็นบุคคลคนเดียวกับผู้ถูกกล่าวหาในเรื่องที่อยู่ระหว่างการไต่สวนข้อเท็จจริง และมูลกรณีแห่งการกล่าวหาเป็นเรื่องเดียวกัน

การไต่สวนข้อเท็จจริงคืออำนาจของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต้องคำนึงถึงการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหา เพราะการจับกุม ย่อมกระทบต่อเสรีภาพในร่างกายของผู้ถูกกล่าวหา ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 237 ได้บัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย โดยรัฐมีหน้าที่ที่จะต้องให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาไม่ให้ถูกละเมิดหรือรบกวนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ การจับกุมจึงต้องอาศัยคำสั่งหรือหมายของศาล เพื่อให้ศาลซึ่งเป็นองค์กรที่เป็นกลางได้ตรวจสอบเหตุในการจับกุมผู้ถูกกล่าวหา โดยพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจที่จับบุคคลผู้ถูกกล่าวหา

¹⁶⁵ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.

ต้องส่งตัวผู้ถูกจับ พร้อมทั้งบันทึกการจับมายังคณะกรรมการ ป.ป.ช. ภายในสี่สิบแปดชั่วโมง นับแต่ถูกจับกุม¹⁶⁶ เพื่อให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริงต่อไป

เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้รับตัวบุคคลผู้ถูกจับจาก พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจแล้ว หากไม่จำเป็นต้องมีการควบคุมตัวผู้ถูกจับไว้ คณะกรรมการ ป.ป.ช. อาจปล่อยตัวผู้ถูกจับไปโดยมีประกันหรือไม่มีประกันก็ได้ การที่จะปล่อยชั่วคราวผู้ถูกกล่าวหาหลักสำคัญที่ต้องพิจารณาคือ ผู้ถูกกล่าวหาจะมีพฤติการณ์ที่จะหลบหนี จะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐานหรือจะก่อเหตุอันตรายประการอื่นหรือไม่ โดยทุกกรณีจะต้องมีหลักฐานตามสมควรว่า ผู้ต้องหาจะได้อำนาจได้กระทำความผิด¹⁶⁷ ถ้าไม่มีพฤติกรรมดังกล่าวต้องให้มีการปล่อยชั่วคราว¹⁶⁸ แต่กรณีที่มีความจำเป็นต้องมีการควบคุมตัวผู้ถูกจับไว้ คณะกรรมการ ป.ป.ช. ต้องยื่นคำร้องต่อศาลอาญา เพื่อขอให้ศาลออกหมายขังผู้ถูกจับไว้ได้ตามหลักเกณฑ์และระยะเวลาที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา สำหรับความผิดที่มีการร้องทุกข์กล่าวโทษนั้น โดยการควบคุมตัวผู้ถูกจับได้มีการกำหนดระยะเวลาในการควบคุมตัวไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 237 กำหนดว่า "...ผู้ถูกจับซึ่งยังถูกควบคุมอยู่ต้องถูกนำตัวไปศาลภายในสี่สิบแปดชั่วโมง นับแต่เวลาที่ผู้ถูกจับถูกนำตัวไปถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวน เพื่อศาลพิจารณาวินิจฉัยเหตุที่จะขังผู้ถูกจับไว้ตามกฎหมายหรือไม่ เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ..."

กรณีที่มีความจำเป็นต้องมีการควบคุมตัวผู้ถูกจับไว้เพื่อดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริง คณะกรรมการ ป.ป.ช. ต้องนำตัวผู้ถูกจับไปศาลภายในสี่สิบแปดชั่วโมง นับแต่เวลาที่พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจได้ส่งตัวผู้ถูกจับพร้อมบันทึกการจับมายังคณะกรรมการ ป.ป.ช. แต่มิให้นับเวลาเดินทางตามปกติที่นำตัวผู้ถูกจับมาศาลรวมเข้าไปในกำหนดเวลาสี่สิบแปดชั่วโมงนั้นด้วย หากคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีความจำเป็นที่จะต้องควบคุมตัวผู้ถูกกล่าวหาเกินกว่าสี่สิบแปดชั่วโมง เพื่อทำการไต่สวนข้อเท็จจริงหรือรวบรวมพยานหลักฐาน คณะกรรมการ ป.ป.ช. จะต้องยื่นคำร้องต่อศาลอาญา เพื่อขอให้ศาลอาญาออกหมายขังผู้ถูกจับได้ตาม

¹⁶⁶ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 72 วรรคสอง.

¹⁶⁷ ชาติ ชัยเดชสุริยะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

¹⁶⁸ ณรงค์ ใจหาญ, "หลักประกันสิทธิของประชาชนในคดีอาญาใหม่ : ปัจจุบันและทศวรรษหน้า (2540-2550)," บทบัณฑิตย 53,2 (มิถุนายน 2540) : 79.

หลักเกณฑ์และระยะเวลาที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87 สำหรับความผิดที่มีการร้องทุกข์กล่าวโทษนั้น¹⁶⁹

การปล่อยชั่วคราวนั้น คณะกรรมการ ป.ป.ช. หรือบุคคลที่ คณะกรรมการ ป.ป.ช. มอบหมายหรืออัยการสูงสุดแล้วแต่กรณีเป็นผู้มีอำนาจพิจารณาโดยนำ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้วแต่กรณีมาใช้บังคับโดยอนุโลม¹⁷⁰ โดย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยใน คดีอาญาที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราวตามมาตรา 239 ซึ่งบัญญัติว่า

“คำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการ พิจารณาอย่างรวดเร็ว และจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้การประกันต้อง อาศัยเหตุตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะในกฎหมาย และจะต้องแจ้งเหตุให้ผู้ต้องหาหรือ จำเลยทราบโดยเร็ว

สิทธิที่จะอุทธรณ์คัดค้านการไม่ให้ประกันย่อมได้รับความ คำนึงตามที่กฎหมายบัญญัติ”

เมื่ออัยการสูงสุดยื่นฟ้องคดีต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญา ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับรายงาน เอกสารและ พยานหลักฐาน พร้อมทั้งความเห็นจากประธานกรรมการ ป.ป.ช. คณะกรรมการ ป.ป.ช. ต้องมี หนังสือแจ้งผู้ถูกกล่าวหาให้ไปรายงานตัวต่อบุคคลที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. มอบหมายตามวันเวลา ที่กำหนด หากผู้ถูกกล่าวหาไม่ไปรายงานตัวตามกำหนดคณะกรรมการ ป.ป.ช. ต้องแจ้งพนักงานฝ่าย ปกครองหรือตำรวจจัดการให้ได้ตัวผู้ถูกกล่าวหาเพื่อส่งอัยการสูงสุดหรือคณะกรรมการ ป.ป.ช. แล้วแต่กรณีเพื่อดำเนินคดีต่อไป¹⁷¹

¹⁶⁹ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 73 วรรคสอง.

¹⁷⁰ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 74 วรรคท้าย.

¹⁷¹ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 74 วรรคแรกและวรรคสอง.

3.4.2.4.2 การสอบปากคำพยาน

เมื่อคณะอนุกรรมการไต่สวนเรียกบุคคลใดมาเป็นพยาน บุคคลนั้นต้องมาชี้แจงหรือให้ถ้อยคำตามวัน เวลา และสถานที่ที่คณะอนุกรรมการไต่สวนกำหนดและกรณีที่ยานมาแต่ไม่ให้ถ้อยคำหรือไม่มาให้ถ้อยคำหรือคณะอนุกรรมการไต่สวนเรียกพยานไม่ได้ภายในเวลาอันสมควร คณะอนุกรรมการไต่สวนจะไม่สอบปากคำพยานนั้นก็ได้ แต่ต้องบันทึกเหตุอันไว้ในสำนวนการไต่สวนข้อเท็จจริง

การสอบปากคำพยานห้ามมิให้บุคคลอื่นอยู่ในที่นั้นด้วย เว้นแต่บุคคลซึ่งอนุกรรมการอนุญาตเพื่อประโยชน์แห่งการไต่สวนข้อเท็จจริง โดยก่อนเริ่มสอบปากคำพยานอนุกรรมการต้องแจ้งให้พยานทราบว่าอนุกรรมการมีฐานะเป็นเจ้าของพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา การให้ถ้อยคำอันเป็นเท็จต่ออนุกรรมการอาจเป็นความผิดตามกฎหมาย และการสอบปากคำพยานต้องบันทึกถ้อยคำสาระสำคัญตามแบบที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. กำหนด เมื่อได้บันทึกถ้อยคำเสร็จแล้ว อนุกรรมการต้องอ่านให้ผู้ให้ถ้อยคำฟังหรือจะให้ผู้ให้ถ้อยคำอ่านเองก็ได้ แล้วให้ผู้ให้ถ้อยคำและผู้บันทึกถ้อยคำลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐาน และอนุกรรมการซึ่งร่วมในการสอบปากคำลงลายมือชื่อรับรองไว้ในบันทึกถ้อยคำนั้นด้วย หากบันทึกถ้อยคำมีหลายหน้า อนุกรรมการอย่างน้อยหนึ่งคนกับผู้ให้ถ้อยคำลงลายมือชื่อกำกับไว้ทุกหน้า ถ้าจะต้องแก้ไขข้อความที่บันทึกไว้แล้วให้ใช้วิธีขีดฆ่าหรือตอกเติมและให้อนุกรรมการอย่างน้อยหนึ่งคนกับผู้ให้ถ้อยคำลงลายมือชื่อกำกับไว้ทุกแห่งที่ขีดฆ่าหรือตอกเติม หากผู้ให้ถ้อยคำไม่ยอมลงลายมือชื่อต้องบันทึกเหตุอันไว้ในบันทึกถ้อยคำนั้น และถ้าผู้ให้ถ้อยคำไม่สามารถลงลายมือชื่อได้ให้นำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้บังคับโดยอนุโลม

กรณีที่คณะอนุกรรมการไต่สวนเห็นว่าการแสวงหาข้อเท็จจริงหรือรวบรวมพยานหลักฐานใดจะทำให้การไต่สวนข้อเท็จจริงล่าช้าโดยไม่จำเป็น หรือมิใช่พยานหลักฐานในประเด็นสำคัญ คณะอนุกรรมการไต่สวนจะงดการสอบปากคำพยานนั้นก็ได้ แต่ต้องบันทึกเหตุอันไว้ในสำนวนการไต่สวนข้อเท็จจริงด้วย

3.4.2.4.3 การแจ้งข้อกล่าวหาและการชี้แจงแก้ข้อกล่าวหา

เมื่อคณะอนุกรรมการไต่สวนได้ดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐานเสร็จสิ้นแล้วจะต้องมีการประชุมเพื่อพิจารณาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานต่าง ๆ ที่ได้ทำการรวบรวมทั้งหมดว่ามีมูลเพียงพอที่จะทำการแจ้งข้อกล่าวหาต่อไปหรือไม่ หากเห็นว่าข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานยังไม่สมบูรณ์ และเห็นว่าจำเป็นต้องไต่สวนข้อเท็จจริง

และรวบรวมพยานหลักฐานเพิ่มเติม คณะอนุกรรมการไต่สวนก็จะดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐานต่อไป แต่ในกรณีที่พิจารณาแล้วเห็นว่าพยานหลักฐานเพียงพอที่จะสนับสนุนว่าข้อกล่าวหาเป็นมูล คณะอนุกรรมการไต่สวนจะต้องเรียกผู้ถูกกล่าวหามาพบและแจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบ และให้โอกาสผู้ถูกกล่าวหาชี้แจงแก้ข้อกล่าวหา แสดงพยานหลักฐานหรือนำพยานบุคคลมาให้ปากคำประกอบการชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาโดยมีขั้นตอนดังนี้

(1) คณะอนุกรรมการไต่สวนประชุมพิจารณาแล้วเห็นว่าพยานหลักฐานเพียงพอที่จะสนับสนุนว่าข้อกล่าวหาเป็นมูล

(2) คณะอนุกรรมการไต่สวนต้องเรียกผู้ถูกกล่าวหา มาพบและแจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบ โดยสิทธิที่จะได้รับแจ้งข้อกล่าวหานี้เป็นการคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหาเพื่อที่จะทราบว่าตนถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดในเรื่องใด เพื่อจะได้ให้การต่อสู้คดีได้ตรงตามที่ถูกกล่าวหา และเตรียมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง

(3) การแจ้งข้อกล่าวหาต้องจัดทำเป็นบันทึกตามแบบที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. กำหนด โดยระบุข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ในการกระทำความผิดเท่าที่จะทำให้ผู้ถูกกล่าวหาเข้าใจข้อกล่าวหาได้ดี โดยทำบันทึกแจ้งข้อกล่าวหาเป็นสองฉบับเพื่อมอบให้ผู้ถูกกล่าวหาหนึ่งฉบับ เก็บไว้ในสำนวนการไต่สวนข้อเท็จจริงหนึ่งฉบับ และให้ผู้ถูกกล่าวหาลงลายมือชื่อรับทราบไว้เป็นหลักฐานด้วยถ้าผู้ถูกกล่าวหาไม่รับทราบข้อกล่าวหาแต่ไม่ยอมลงลายมือชื่อรับทราบข้อกล่าวหา คณะอนุกรรมการไต่สวนต้องจดแจ้งเหตุที่ผู้ถูกกล่าวหาไม่ยอมลงลายมือชื่อไว้ในบันทึกแจ้งข้อกล่าวหาและให้รวมไว้ในสำนวนการไต่สวนข้อเท็จจริง

กรณีผู้ถูกกล่าวหาไม่มารับทราบข้อกล่าวหา คณะอนุกรรมการไต่สวนต้องส่งบันทึกแจ้งข้อกล่าวหาทางไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับไปให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบ ณ ที่อยู่ของผู้ถูกกล่าวหา ซึ่งปรากฏตามหลักฐานของทางราชการ หรือสถานที่ติดต่อที่ผู้ถูกกล่าวหาแจ้งให้ทราบ โดยทำบันทึกแจ้งข้อกล่าวหาเป็นสามฉบับ เพื่อเก็บไว้ในสำนวนการไต่สวนข้อเท็จจริงหนึ่งฉบับ ส่งไปให้ผู้ถูกกล่าวหาสองฉบับ โดยให้ผู้ถูกกล่าวหาเก็บไว้หนึ่งฉบับ และให้ผู้ถูกกล่าวหาลงลายมือชื่อและวัน เดือน ปี ที่รับทราบส่งกลับคืนมารวมไว้ในสำนวนการไต่สวนข้อเท็จจริง หนึ่งฉบับ

(4) เมื่อล่วงพ้นสิบห้าวันนับแต่ได้ดำเนินการส่งบันทึกแจ้งข้อกล่าวหาทางไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับแล้ว แม้จะไม่ได้รับบันทึกแจ้งข้อกล่าวหาคืนหรือไม่ได้รับคำชี้แจงจากผู้ถูกกล่าวหา ก็ให้ถือว่าผู้ถูกกล่าวหาได้รับทราบข้อกล่าวหาและไม่ประสงค์ที่จะแก้ข้อกล่าวหา

(5) ก่อนที่คณะอนุกรรมการไต่สวนจะเสนอสำนวนการไต่สวนข้อเท็จจริงต่อประธานกรรมการ ป.ป.ช. ถ้าผู้ถูกกล่าวหาขอให้อภัยคำหรือยื่นคำชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาหรือขอ นำสืบพยานหลักฐานแก้ข้อกล่าวหา และคณะอนุกรรมการไต่สวนเห็นว่า มีเหตุผลอันสมควรอาจพิจารณาให้โอกาสแก่ผู้ถูกกล่าวหาตามที่ร้องขอก็ได้

การแจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาได้ชี้แจงแสดงพยานหลักฐานหรือนำพยานบุคคลมาให้ปากคำเพื่อชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาดังนี้

(1) ผู้ถูกกล่าวหาอาจแก้ข้อกล่าวหาโดยทำเป็นหนังสือหรือชี้แจงด้วยวาจาก็ได้

(2) กรณีผู้ถูกกล่าวหาชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาด้วยวาจา ผู้ถูกกล่าวหา มีสิทธินำพยานความหรือบุคคลที่ไว้วางใจเข้าฟังการชี้แจงหรือให้ปากคำของตนได้ ทั้งนี้ พยานความหรือบุคคลที่ผู้ถูกกล่าวหาไว้วางใจต้องมีไต่พยานในเรื่องที่กล่าวหา

(3) การชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาด้วยวาจาให้บันทึกสาระสำคัญของการชี้แจงตามแบบที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. กำหนด เมื่อบันทึกถ้อยคำเสร็จแล้วให้อ่านให้ผู้ถูกกล่าวหาฟังหรือจะให้ผู้ถูกกล่าวหาอ่านเองก็ได้ แล้วให้ผู้ถูกกล่าวหาและผู้บันทึกถ้อยคำลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐานและอนุกรรมการซึ่งร่วมในการรับฟังคำชี้แจงแก้ข้อกล่าวหา ลงลายมือชื่อกำกับไว้ทุกหน้า

บันทึกถ้อยคำ ห้ามขูดลบหรือบันทึกข้อความทับ ถ้าจะต้องแก้ไขข้อความที่ได้บันทึกไว้แล้วให้ใช้วิธีขีดฆ่าหรือตักเติมและอนุกรรมการอย่างน้อยหนึ่งคนกับผู้ถูกกล่าวหา ลงลายมือชื่อกำกับไว้ทุกแห่งที่ขีดฆ่าหรือตักเติม

กรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาไม่ยอมลงลายมือชื่อให้บันทึกเหตุแห่งการไม่ลงลายมือชื่อไว้ในบันทึกถ้อยคำนั้น

(4) การนำสืบแก้ข้อกล่าวหา ผู้ถูกกล่าวหาจะนำพยานหลักฐานมาเองหรือจะอ้างพยานหลักฐานแล้วขอให้คณะอนุกรรมการไต่สวนเรียกพยานหลักฐานนั้นมาก็ได้

(5) การไต่สวนข้อเท็จจริงหากคณะอนุกรรมการไต่สวนเห็นว่า เพื่อประโยชน์แห่งความเป็นธรรมจะขยายระยะเวลาชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาหรือนำสืบแก้ข้อกล่าวหาออกไปตามที่เห็นสมควรก็ได้

(6) กรณีที่คณะอนุกรรมการไต่สวนเห็นว่าพยานหลักฐานใดที่ผู้ถูกกล่าวหาอ้างไม่เกี่ยวกับประเด็นที่กล่าวหาหรือเป็นการประวิงให้ชักช้า คณะอนุกรรมการไต่สวนจะไม่ทำการไต่สวนพยานหลักฐานนั้นก็ได้¹⁷²

(7) กรณีที่มีการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการไต่สวน การรับฟังคำชี้แจงของผู้ถูกกล่าวหาหรือการถามปากคำผู้ถูกกล่าวหาหรือพยานต้องมีอนุกรรมการไต่สวนอย่างน้อยสองคนร่วมในการดำเนินการ ในจำนวนนั้นจะต้องเป็นอนุกรรมการไต่สวนที่เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่อย่างน้อยหนึ่งคน และการรับฟังคำชี้แจงหรือการถามปากคำผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจะต้องมีอนุกรรมการไต่สวนที่เป็นกรรมการเข้าร่วมดำเนินการด้วย

(8) เมื่อคณะอนุกรรมการไต่สวนได้ดำเนินการแสวงหาข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐานทั้งปวงตามที่มีการกล่าวหาและที่ผู้ถูกกล่าวหานำมาใช้อ้างหรือชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาแล้ว ต้องจัดให้มีการประชุมเพื่อพิจารณาซึ่งนำนักพยานหลักฐานทั้งปวง แล้วมีมติว่าผู้ถูกกล่าวหาได้กระทำการอันเป็นมูลความผิดตามข้อกล่าวหาหรือไม่ แล้วจัดทำสำนวนการไต่สวนข้อเท็จจริงเสนอต่อประธานกรรมการ โดยสำนวนการไต่สวนข้อเท็จจริงต้องประกอบด้วยสาระสำคัญดังนี้¹⁷³

(8.1) ชื่อและตำแหน่งหน้าที่ของผู้กล่าวหาและผู้ถูกกล่าวหา

(8.2) เรื่องที่ถูกกล่าวหา

(8.3) ข้อกล่าวหาและสรุปข้อเท็จจริงที่ได้จากการไต่สวนข้อเท็จจริง

(8.4) เหตุผลในการพิจารณาวินิจฉัยทั้งในปัญหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย

(8.5) บทบัญญัติของกฎหมายที่ยกขึ้นอ้างอิง

(8.6) สรุปความเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่ถูกกล่าวหา

¹⁷² ระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของคณะอนุกรรมการไต่สวน พ.ศ. 2547 ข้อ 16 วรรคสี่.

¹⁷³ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 50 ประกอบระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของคณะอนุกรรมการไต่สวน พ.ศ. 2547 ข้อ 29.

สิทธิในการชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาในกระบวนการ

ไต่สวนข้อเท็จจริงคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองโดยคณะอนุกรรมการไต่สวนหรือคณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นหลักประกันการคุ้มครองสิทธิการต่อสู้คดีของผู้ถูกกล่าวหาในการชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาและนำพยานบุคคลมาให้ปากคำประกอบการชี้แจงต่อคณะอนุกรรมการไต่สวนหรือคณะกรรมการ ป.ป.ช. เพื่อชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาตั้งแต่ในชั้นไต่สวนข้อเท็จจริง โดยคณะอนุกรรมการไต่สวนหรือคณะกรรมการ ป.ป.ช. จะนำข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานที่ผู้ถูกกล่าวหาได้นำมาประกอบการชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาเพื่อพิจารณาว่าข้อกล่าวหาอันนั้นมีมูลความผิดหรือไม่

(9) ระหว่างการไต่สวนข้อเท็จจริง หากปรากฏว่าผู้ถูกกล่าวหาพ้นจากตำแหน่งหรือพ้นจากราชการเพราะเหตุใด ๆ นอกจากถึงแก่ความตาย คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริงเพื่อจะดำเนินคดีอาญา ดำเนินการทางวินัย หรือขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินแล้วแต่กรณี

ในการชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาและการให้ปากคำ ผู้ถูกกล่าวหาจะมีสิทธินำพยานความหรือบุคคลที่ผู้ถูกกล่าวหาไว้วางใจเข้าฟังการชี้แจง หรือให้ปากคำของตนได้แต่พยานความหรือบุคคลดังกล่าวต้องมีไต่พยานในเรื่องที่กล่าวหา¹⁷⁴ สิทธิการมีพยานความหรือบุคคลที่ผู้ถูกกล่าวหาไว้วางใจเข้าฟังการชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาเป็นหลักประกันในการตรวจสอบความโปร่งใสในการไต่สวนข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐานของคณะอนุกรรมการไต่สวนหรือคณะกรรมการ ป.ป.ช. เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาในการชี้แจงแก้ข้อกล่าวหา โดยการไต่สวนข้อเท็จจริงของคณะอนุกรรมการไต่สวนหรือคณะกรรมการ ป.ป.ช. ห้ามมิให้ทำหรือจัดให้ทำการใด ๆ ซึ่งเป็นการล่อลวง ชูเชิญ หรือให้สัญญากับผู้ถูกกล่าวหาเพื่อจูงใจให้เขาให้ถ้อยคำอย่างใด ๆ ในเรื่องที่ถูกกล่าวหา¹⁷⁵ มิฉะนั้นถ้อยคำดังกล่าวไม่อาจรับฟังเป็นพยานหลักฐานในชั้นพิจารณาคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่จะไม่ถูกล่อลวง ชูเชิญ ให้สัญญาหรือใช้กำลังบังคับหรือกระทำโดยวิธีอื่นใดอันไม่ชอบด้วยกฎหมาย เพราะกฎหมายมีเจตนารมณ์ต้องการให้ผู้ถูกกล่าวหาให้การ

¹⁷⁴ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 50 วรรคสอง ประกอบระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของคณะอนุกรรมการไต่สวน พ.ศ. 2547 ข้อ 16 วรรคแรก.

¹⁷⁵ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 48 วรรคสอง.

ด้วยความสมัครใจ¹⁷⁶ เนื่องจากคำรับสารภาพของผู้ถูกกล่าวหาที่เกิดจากการล่อลวง ชูเชิญ หลอกลวง ถูกทรมาน ใช้กำลังบังคับหรือกระทำโดยมิชอบประการใด ๆ แม้ต่อมาผู้ถูกกล่าวหาจะมี ทัศนคติที่คอยให้ความช่วยเหลือในชั้นศาลก็ย่อมเป็นการยากที่ทัศนคติจะหาพยานหลักฐาน มาสนับสนุนแสดงต่อศาลว่าจำเลยรับสารภาพ เนื่องจากการถูกล่อลวง ชูเชิญ หรือให้สัญญา การที่ กฎหมายคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาไม่ให้ถูกล่อลวง ชูเชิญ หรือให้สัญญา เพื่อจูงใจให้ถ้อยคำ ในการไต่สวนข้อเท็จจริงคืออาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองโดยคณะอนุกรรมการไต่สวน หรือคณะกรรมการ ป.ป.ช. โดยมีมาตรการ คือ การไม่ยอมรับฟังถ้อยคำหรือคำให้การของผู้ถูก กล่าวหาที่เกิดจากการล่อลวง ชูเชิญนั้นมาปรับปรำผู้ถูกกล่าวหาอย่างเด็ดขาด เพื่อเป็นการปราม คณะอนุกรรมการไต่สวนหรือคณะกรรมการ ป.ป.ช.มิให้ใช้วิธีการที่ทำให้ผู้ถูกกล่าวหาเสียเปรียบในชั้น ไต่สวนข้อเท็จจริง¹⁷⁷

3.4.2.4.4 การมีมติวินิจฉัยข้อกล่าวหาของคณะกรรมการ ป.ป.ช.

ประธานกรรมการ ป.ป.ช. ต้องจัดให้มีการประชุม เพื่อพิจารณาสำนวนการไต่สวนข้อเท็จจริงภายในสามสิบวันนับแต่วันได้รับสำนวน การไต่สวนข้อเท็จจริงจากคณะอนุกรรมการไต่สวน โดยในการประชุมเพื่อพิจารณาสำนวน การไต่สวนต้องมีกรรมการ ป.ป.ช. มาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการทั้งหมด จึงจะเป็นองค์ประชุม¹⁷⁸ โดยในการประชุมของคณะกรรมการ ป.ป.ช. เพื่อประโยชน์ แห่งความเป็นธรรม เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้พิจารณาสำนวนการไต่สวนข้อเท็จจริงของ คณะอนุกรรมการไต่สวนแล้ว คณะกรรมการ ป.ป.ช. อาจมีมติให้คณะอนุกรรมการไต่สวนชุดเดิม ไต่สวนข้อเท็จจริงเพิ่มเติมหรือแต่งตั้งคณะอนุกรรมการไต่สวนชุดใหม่ทำการไต่สวนข้อเท็จจริงเพิ่มเติม ก็ได้¹⁷⁹ โดยมติของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ดังกล่าวไม่ใช่มติในการวินิจฉัย หรือให้ความเห็นชอบตาม

¹⁷⁶ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

¹⁷⁷ Murphy V. Waterfront Com. Of New York Harbour (1964), 378 Us52 อ้างถึงในอนุสัญญา ฝ่องจิตร แลนเกรฟ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 216.

¹⁷⁸ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 20.

¹⁷⁹ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 51 วรรคสอง ประกอบระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติว่าด้วยการ ปฏิบัติหน้าที่ของคณะอนุกรรมการไต่สวน พ.ศ. 2547 ข้อ 30 วรรคสอง.

บทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มติดังกล่าวจึงไม่จำเป็นต้องเป็นมติพิเศษ (มติที่ประชุมคณะกรรมการ ป.ป.ช. ไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนกรรมการทั้งหมดเท่าที่มีอยู่) แต่เป็นเพียงมติเสียงข้างมาก¹⁸⁰ คือเมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ส่วนใหญ่ในที่ประชุมเห็นว่ากรณีดังกล่าวต้องไต่สวนข้อเท็จจริงเพิ่มเติมหรือต้องแต่งตั้งคณะกรรมการไต่สวนชุดใหม่ คณะกรรมการ ป.ป.ช. ย่อมต้องดำเนินการตามความเห็นเสียงข้างมากไม่จำเป็นที่จะต้องมิตีด้วยคะแนนเสียงสองในสามของกรรมการทั้งหมดเท่าที่มีอยู่¹⁸¹

กรณีที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. เห็นว่าไม่จำเป็นต้องให้คณะกรรมการไต่สวนข้อเท็จจริงดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริงเพิ่มเติมหรือไม่จำเป็นต้องแต่งตั้งคณะกรรมการไต่สวนชุดใหม่หรือหลังจากที่มีการให้คณะกรรมการไต่สวนข้อเท็จจริงดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริงเพิ่มเติมหรือแต่งตั้งคณะกรรมการไต่สวนข้อเท็จจริงชุดใหม่ดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริงเพิ่มเติม โดยคณะกรรมการไต่สวนต้องดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริงเพิ่มเติมให้แล้วเสร็จโดยเร็ว แล้วสรุปข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐานที่ได้มาเสนอต่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. โดยไม่ต้องทำความเข้าใจ¹⁸² โดยคณะกรรมการ ป.ป.ช. จะพิจารณาข้อกล่าวหาจากสำนวนการไต่สวนข้อเท็จจริงและมีมติวินิจฉัยว่าข้อกล่าวหาไม่มีความผิดหรือไม่ โดยการประชุมของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ต้องมีกรรมการ ป.ป.ช. ร่วมประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการ ป.ป.ช. ทั้งหมดจึงจะเป็นองค์ประชุมและองค์ประชุมในการพิจารณาและวินิจฉัยต้องมีมติของที่ประชุมคณะกรรมการ ป.ป.ช. ต้องไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนกรรมการ ป.ป.ช. ทั้งหมดเท่าที่มีอยู่

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁸⁰ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 23 วรรคแรก.

¹⁸¹ สุรพล นิติไกรพจน์ และคณะ, “คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติกับการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐตามรัฐธรรมนูญ,” (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2547), หน้า 211.

¹⁸² ระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการไต่สวน พ.ศ. 2547 ข้อ 30 วรรคสาม.

(1) การที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีมติวินิจฉัยว่า ข้อกล่าวหาใดไม่มีมูลย่อมมีผลให้ข้อกล่าวหา นั้นเป็นอันตกไป¹⁸³ โดยประธานกรรมการ ป.ป.ช. ต้องแจ้งไปยังผู้เสียหายโดยเร็ว¹⁸⁴

การพิจารณาวินิจฉัยว่าข้อกล่าวหาใดมีมูลความผิดหรือไม่ คณะกรรมการ ป.ป.ช. จะต้องพิจารณาจากข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานในสำนวนการไต่สวนข้อเท็จจริงที่มีทั้งพยานหลักฐาน ที่เป็นคุณและเป็นโทษแก่ผู้ถูกกล่าวหา ก่อนที่จะมีมติของที่ประชุมคณะกรรมการ ป.ป.ช. กรณีที่พยานหลักฐานในสำนวนการไต่สวนข้อเท็จจริงไม่มีความชัดเจนว่าผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดตามที่ถูกกล่าวหา คณะกรรมการ ป.ป.ช. ต้องมีมติวินิจฉัยว่าข้อกล่าวหา นั้นไม่มีมูลความผิด ข้อกล่าวหา นั้นเป็นอันตกไป แต่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 และระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของคณะอนุกรรมการไต่สวน พ.ศ. 2547 มิได้บัญญัติรับรองคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในการขอทราบสรุปพยานหลักฐานพร้อมความเห็นของคณะกรรมการ ป.ป.ช. และคณะอนุกรรมการไต่สวนในการมีมติวินิจฉัยว่าข้อกล่าวหาใดไม่มีมูลความผิดอันเป็นหลักประกันของผู้ถูกกล่าวหาว่าคณะกรรมการ ป.ป.ช. จะดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริงในข้อกล่าวหา นั้นมิได้ เว้นแต่จะได้มีพยานหลักฐานใหม่อันเป็นสาระสำคัญแก่การไต่สวน¹⁸⁵

(2) กรณีที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีมติวินิจฉัยว่า ข้อกล่าวหาใดมีมูลความผิด นับแต่วันที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีมติดังกล่าวผู้ถูกกล่าวหาจะปฏิบัติหน้าที่ต่อไปมิได้จนกว่าศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจะมีคำพิพากษา¹⁸⁶

¹⁸³ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 53.

¹⁸⁴ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 54.

¹⁸⁵ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 44 (1).

¹⁸⁶ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 55.

กรรมการ ป.ป.ช. ที่รู้เห็นเหตุการณ์เกี่ยวกับเรื่องที่ถูกกล่าวหามาก่อนหรือมีส่วนได้เสียในเรื่องที่ถูกกล่าวหาหรือมีสาเหตุโกรธเคืองกับผู้กล่าวหาหรือผู้ถูกกล่าวหาหรือเป็นผู้กล่าวหาหรือเป็นคู่สมรส บุพการี ผู้สืบสันดาน พี่น้องร่วมบิดามารดา พี่น้องร่วมบิดาหรือมารดากับผู้กล่าวหาหรือผู้ถูกกล่าวหาหรือมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดในฐานะญาติหรือเป็นหุ้นส่วนหรือมีผลประโยชน์ร่วมกันหรือขัดแย้งทางธุรกิจกับผู้กล่าวหาหรือผู้ถูกกล่าวหา ย่อมต้องห้ามมิให้กรรมการ ป.ป.ช. ผู้นั้นเข้าร่วมประชุมพิจารณาสำนวนการไต่สวนข้อเท็จจริง เพื่อให้กรรมการ ป.ป.ช. ผู้พิจารณาลงมติวินิจฉัยข้อกล่าวหา มีความเป็นกลางในการพิจารณาสำนวนการไต่สวนข้อเท็จจริง เว้นแต่เป็นกรรมการ ซึ่งรู้เห็นเหตุการณ์เกี่ยวกับเรื่องที่ถูกกล่าวหาเนื่องจากได้รับแต่งตั้งให้เป็นอนุกรรมการไต่สวน

เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีมติว่าข้อกล่าวหาใดมีมูล ประธานกรรมการต้องส่งรายงานที่มีลายมือชื่อของกรรมการ ป.ป.ช. ที่เข้าร่วมการพิจารณาและระบุความเป็นมาหรือข้อกล่าวหา สรุปข้อเท็จจริงที่ได้จากการไต่สวนข้อเท็จจริง เหตุผลในการพิจารณาวินิจฉัย และบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่ยกขึ้นอ้างอิง และเอกสารที่มีอยู่ พร้อมทั้งความเห็นไปยังอัยการสูงสุดภายในสิบสี่วัน เพื่อดำเนินการฟ้องคดีต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

บทที่ 3 นี้ได้กล่าวถึงหลักการค้นหาความจริงในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองโดยคณะกรรมการ ป.ป.ช. ที่ต้องคำนึงถึงหลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาและสิทธิในการต่อสู้คดีของผู้ถูกกล่าวหา โดยเฉพาะหลักการเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดีของประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ เพื่อนำมาปรับใช้ในการไต่สวนข้อเท็จจริงคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองโดยคณะกรรมการ ป.ป.ช. เพื่อส่งเสริมสิทธิการต่อสู้คดีของผู้ถูกกล่าวหาในการขอตรวจดูข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานในสำนวนการไต่สวนข้อเท็จจริงของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ว่าถูกต้องหรือไม่ และผู้ถูกกล่าวหาสามารถนำข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานที่ได้จากการเปิดเผยข้อเท็จจริงคดีอาญาก่อนการพิจารณาคดีไปใช้ในการเตรียมคดีเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองได้ตั้งแต่ชั้นไต่สวนข้อเท็จจริง ซึ่งหากผู้ถูกกล่าวหาชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาหรือนำพยานหลักฐานมาประกอบการชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาได้ชัดเจนว่าข้อกล่าวหาไม่มีมูลความผิด ย่อมทำให้ผู้ถูกกล่าวหาไม่ต้องถูกดำเนินคดีในชั้นศาล ซึ่งเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในการที่จะได้รับการไต่สวนด้วยความเป็นธรรม (Fair Inquisitorial) ในด้านหลักประกันสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาหรือผู้ต้องหาคดีอาญาในชั้นก่อนการพิจารณาคดีของประเทศในระบบกฎหมาย

คอมมอนลอร์และซีวิลลอร์ ตลอดจนปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 ได้มีการกำหนดคุ้มครองสิทธิในเรื่องการค้น การจับ การยึด การแจ้งข้อกล่าวหา การแจ้งสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา การแจ้งสิทธิที่จะไม่ให้การ สิทธิการมีทนายความในชั้นสอบสวน สิทธิในการแจ้งให้ญาติทราบว่าจะถูกจับ สิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราว เป็นต้น โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติรับรองคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาสอดคล้องกับหลักเกณฑ์สากลของนานาอารยประเทศ

การไต่สวนข้อเท็จจริงคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองโดยคณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นการแสวงหาข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงและมูลความผิดตามข้อกล่าวหาได้ดำเนินการในรูปแบบการประชุมของคณะกรรมการ ป.ป.ช. หรือคณะอนุกรรมการไต่สวนโดยกระบวนการไต่สวนข้อเท็จจริงคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เริ่มตั้งแต่เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้รับคำร้องจากผู้เสียหาย หรือผู้มีอำนาจยื่นคำร้องแทนผู้เสียหายแล้ว คณะกรรมการ ป.ป.ช. จะดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริงเองหรืออาจแต่งตั้งคณะอนุกรรมการไต่สวนเพื่อดำเนินการแทนก็ได้ โดยประธานอนุกรรมการไต่สวนต้องแจ้งคำสั่งแต่งตั้งคณะอนุกรรมการไต่สวนให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบ เพื่อที่จะใช้สิทธิคัดค้าน ผู้ได้รับการแต่งตั้งเป็นอนุกรรมการไต่สวน จากนั้น คณะอนุกรรมการไต่สวนจะเรียกพยานมาให้ปากคำ เพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐาน เมื่อคณะอนุกรรมการไต่สวนพิจารณาแล้วเห็นว่าพยานหลักฐานเพียงพอที่จะสนับสนุนว่าข้อกล่าวหาที่มีมูลความผิด คณะอนุกรรมการไต่สวนจะต้องเรียกผู้ถูกกล่าวหามาพบและแจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบ และให้โอกาสผู้ถูกกล่าวหาชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาแสดงพยานหลักฐานหรือนำพยานบุคคลมาให้ปากคำ ประกอบการชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาและในการชี้แจงแก้ข้อกล่าวหา นั้นผู้ถูกกล่าวหาอาจแก้ข้อกล่าวหา โดยทำเป็นหนังสือหรือชี้แจงด้วยวาจาก็ได้ และผู้ถูกกล่าวหา มีสิทธิทนายความหรือบุคคลที่ไว้วางใจเข้าฟังการชี้แจงหรือให้ปากคำได้ โดยในการไต่สวนข้อเท็จจริงของคณะอนุกรรมการไต่สวนเป็นการไต่สวนข้อเท็จจริงโดยลับ ห้ามมิให้บุคคลที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าร่วมในการไต่สวนข้อเท็จจริง เมื่อคณะอนุกรรมการไต่สวนได้ดำเนินการแสวงหาข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐานทั้งปวงตามที่มีการกล่าวหา และที่ผู้ถูกกล่าวหามาใช้อ้างหรือชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาเพียงพอแล้ว จะมีการประชุมพิจารณาซึ่งนำพยานหลักฐานทั้งปวงแล้วมีมติว่าผู้ถูกกล่าวหาได้กระทำการอันเป็นมูลความผิดตามข้อกล่าวหาหรือไม่อย่างไร แล้วจัดทำสำนวนการไต่สวนข้อเท็จจริงเสนอต่อประธานกรรมการ ป.ป.ช. เมื่อประธานกรรมการ ป.ป.ช. ได้รับสำนวนการ

ไต่สวนข้อเท็จจริงแล้วจะต้องจัดให้มีการประชุมเพื่อพิจารณาสำนวนการไต่สวนข้อเท็จจริง โดยในการประชุมของคณะกรรมการ ป.ป.ช. จะพิจารณาข้อกล่าวหาจากสำนวนการไต่สวนข้อเท็จจริงและมีมติวินิจฉัยว่าข้อกล่าวหาที่มีมูลความผิดหรือไม่ หากคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีมติว่าข้อกล่าวหาใดมีมูลความผิด ประธานกรรมการ ป.ป.ช. ต้องส่งสำนวนหรือรายงานของคณะกรรมการ ป.ป.ช. เอกสารที่มีอยู่พร้อมทั้งความเห็นไปยังอัยการสูงสุด เพื่อดำเนินการฟ้องคดีต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

การไต่สวนข้อเท็จจริงคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองโดยคณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นกระบวนการที่สำคัญ เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงและมูลความผิด โดยต้องคำนึงถึงการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาและสิทธิในการต่อสู้คดีของผู้ถูกกล่าวหา เพื่อให้สำนวนหรือรายงานของคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีพยานหลักฐานทั้งส่วนที่เป็นคุณและเป็นโทษแก่ผู้ถูกกล่าวหา และข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานในสำนวนหรือรายงานของคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีความสมบูรณ์ถูกต้องและมีมาตรฐานเพียงพอที่ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจะยึดเป็นหลักในการพิจารณาคดีได้โดยมีข้อไต่สวนข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานเพิ่มเติมอีก อันจะทำให้กระบวนการพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองดำเนินไปด้วยความรวดเร็ว ถูกต้อง มีประสิทธิภาพและเที่ยงธรรม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย